

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA
AZ
UNITÁRIUS EGYHÁZ

99 EVFOLYAM
ALAPÍTÁSI
ÉVE
1861

2
1993

KERESZTÉNY MAGVETŐ

99. évfolyam • 1993 • 2. szám
Kolozsvár

TARTALOM

Balázs Ferenc:	Húsvét	75
----------------	------------------	----

TANULMÁNYOK

Szász Ferenc:	Az unitarizmus lényege	76
Dr. Rend Aranka:	Emberek krízisben - Az öngyilkosság mint értelmetlen válasz	80
Dr. Virágh Enikő:	A magzati élet védelme	89
Gálfalvi Sándor:	Karácsony Sándor nevelésmélete	94
Dr. Molnár István:	Tiboldi Istvánról születésének 200. évfordulóján	97
Kovács Sándor (közlő):	Almási Mihály unitárius püspök híveihez intézett levele 1716-ból	107
Farkas Dénes (közlő):	Adatok a Keresztény Magvető történetéhez	108

SZÓSZÉK ÚRASZTALA

Simén Domokos:	Az eszme győzelmét ünnepeljük	110
	Bizonyoságtévés	111
	Hatalom a lélek	113
	Beleszülettünk az isteni polgárságba	114
	A jövődő a béke emberéé, az Istenfiaké	117
Kovács István:	Legyen megbecsült a házasság!	119
Eszmék - gondolatok		121
EGYHÁZI ÉLET - HÍREK		122
KÖNYVSZEMLE		127

Alapítási éve 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként. Szerkesztő Bizottság:
dr. Kovács Lajos (elnök és felelős-szerkesztő), dr. Erdő János (felelősszerkesztőhelyettes), dr. Szabó Árpád és Szabó Dezső (szerkesztők), András György, Mikó Lőrinc,
dr. Rezi Elek, Szász Ferenc és Kovács István.

Szerkesztőség: Kolozsvár, December 22. út 9. sz. Tel: 11 52 71
Postacím: 3400 Cluj, B-dul 22 Decembrie nr. 9.

CHRISTIAN SOWER

Journal of the Unitarian Church, Romania
IC • CLUJ • 1993/2

CONTENTS

Ferenc Balázs:	Easter	75
----------------	------------------	----

STUDIES

Ferenc Szász:	The Essence of Unitarism	76
Dr. Aranka Rend:	Men in Crisis - The Suicide as a Senseless Answer	80
Dr. Enikő Virágh:	The Protection of Embryo's Life	89
Sándor Gálfalvi:	The Educational Theory of Sándor Karácsony . . .	94
Dr. István Molnár:	The Hundredth Birth Anniversary of István Tiboldi	97
Sándor Kovács:	The Letter of Mihály Almási, Unitarian Bishop, Addressed to his Believers	107
Dénes Farkas:	Data Concerning the History of Keresztény Magvető- Christian Sower	108

SERMONS

Domokos Simén:	We Celebrate the Victory of the Ideas	110
	Testimony	111
	Power and Soul	113
	We Were Born to Divine Citizenship	114
	The Future of Man Will Be Peace	117
István Kovács:	Let the Marriage Be Respected	119
Ideas, thoughts	. . . . .	121
CHURCH LIFE - NEWS	. . . . .	122
BOOK REVIEWS	. . . . .	127

Editors: Dr. Lajos Kovács, President of the Editorial Board; Members: Dr. János Erdő,
dr. Árpád Szabó, Dezső Szabó, György András, Lőrinc Mikó,
dr. Elek Rezi, Ferenc Szász and István Kovács.

Editorial Office: B-dul 22 Decembrie nr. 9, 3400 Cluj-Napoca, Romania. Tel: 11.52.71.

E számunk szerzői:

Balázs Ferenc volt mézskői lelkész, Szász Ferenc brassói lelkész, dr. Rend Aranka kolozsvári főorvos, dr. Virágh Enikő kolozsvári főorvos, Gálfalvi Sándor ny. tanár, főgondnok, dr. Molnár István ny. tanár, egyházköri felügyelő gondnok, Székelykeresztúr, Kovács Sándor gyakorló segédlelkész, Kolozsvár, Farkas Dénes levéltáros, Kolozsvár, Simén Domokos csíkszeredai lelkész, Kovács István teológiai tanár, Kolozsvár, Sándor Szilárd teológiai hallgató.

Balázs Ferenc

HÚSVÉT

Az emberek legtöbbször ez az ünnep nem egyéb, mint pár napos belélegzése az enyhe, tavaszi levegőnek, boldog megérkezése a tavaszi felszabadulásnak. Egyéb örömünk és reménységünk nincsen, mint a tél után a tavasz,

S lehetne egyéb?

Megváltást ígértek nekünk eleget. Olyant is, amiért dolgozni kellett s olyant is, amiben hinni kellett. De a munkára elégtelenek voltunk. Hinni pedig csak most tanultat az emberiség. Céltudatos, értelmes, kitartó munkát végezni s hinni úgy, hogy az hegyeket mozdítsa el, nem voltunk képesek, nem vagyunk képesek.

Marad tehát a csodavárás.

Hátha megkönyörül rajtunk a végzet, az Isten, vagy akármi intező hatalmassága életünknek s megvált boldogságra, öröme, szabad életre? Ilyenkor húsvét táján be sokak szívét megbizsergeti ez a reménység!

Csak úgy, mint ezerkilencszáz évvel ezelőtt. Akkor is így várták a csodát. Várta az egész zsidó nemzet.

Vezetői - amint azt az igazság prófétái elkeseregtek - meghamisították a mértéket, elnyomták a szegényt, testi örömeik kéjében fetrengtek. A nép maga pedig tudatlan és tehetetlen rabja volt urainak és saját erőtlenségének. Hol keressék a kivezető utat? A csodát várták, Isten küldöttjét, a Messiást, aki megszabadítsa őket a külső és belső szolgaságból!

Aztán született is valaki, s ott Galilea szelíd lejtőin szólni kezdett az emberekhez. Ő is ígért boldogságot. De nagy volt annak az ára. Csak az nyerhette meg, aki újjá tudott születni. A tiszta szívűeknek, a síróknak, a szegényeknek és az igazságért üldöztetést szenvedőknek ígérte csak a boldogságot. S a tiszta szívű nem volt könnyű megszerezni; a gazdagságról nehéz volt lemondani; alázatosan gyarlóságunknak megvallani lehetetlen volt. S az emberek közönyében belefuladt a legjobb szándék. Istenországának nem akadtak munkásai.

De ha dolgozni nem akartak Istenországáért, s még hinni sem tudtak benne; a Jézus halála után a csodát mégis tudták várni. Várták, hogy támadjon föl Jézus.

Talán, ha életre kelt volna a keresztfán kínos halált szenvedett Jézus, kész lett volna az emberiség őt követni munkában, hitben, szeretetben, a tökéletességre való törekvésben? Azért várta a feltámadást s azért várja a feltámadást most is olyan erősen az emberek sokasága, hogy amit elmulasztott, azt kipótolja?

Amit elmulasztott az emberiség s amit elmulasztottunk mi mindnyájan, azt csodák várása nélkül is kipótolhatjuk.

Figyelmeztessen bennünket ez a húsvéti ünnep arra, hogy a feltámadás csodáját magunkon kell végrehajtanunk. Halottakból váljunk élvekké. Csodavárók helyett legyünk Istenországának munkásai.

Szász Ferenc

AZ UNITARIZMUS LÉNYEGE

Unitarizmus. Ízlelgetem a fogalmat s rádöbbenek: ilyen közvetlen módon még sohasem tettem fel se magamnak, se másnak a kérdést: mi is a lényege hit- és életfelfogásunknak? Lehet-e és egyáltalán szabad-e vállalkozni arra, hogy "egy szóban csak" próbáljuk meg összefoglalni azt, ami, számomra legalábbis, "nyüzsgő" s "áradó", mint a lét (Radnóti)?

Lehet, hogy nem volna szabad, mégis megpróbálom, hiszen ez is az unitarizmushoz tartozik s talán nem is áll távol a lényegétől.

Kísérletemben abból indulok ki, hogy mi képezi a többi, általam többé-kevésbé ismert vagy éppen átél " -izmus" lényegét. Csak néhányat sorolok fel a bölcelet, teológia, művészet, a társadalmi-politikai élet tárgyköréből: idealizmus, materializmus, monoteizmus, politeizmus, dogmatizmus, liberalizmus, realizmus, szürrealizmus, kapitalizmus, fasizmus, szocializmus, kommunizmus. Rengeteg volna még, de azt hiszem, a felsoroltak elegendőek bebizonyítani azt, hogy minden "-izmus" esetében a fogalom lényegét a toldalékkal (-izmus) ellátott alapszó határozza meg, hordozza, a toldalék csupán az alapfogalom köré rétegződő, legtöbb esetben jól körülhatárolható, leírható (?), eszme- és jelképrendszerek és valóságelemek zárt vagy kevésbé zárt halmazát jelöli.

Az unitarizmus lényege tehát az "egy", az "unus, unitas" volna, legalábbis szerintem, itt kell keresnünk azt.

Ebben az esetben természetesnek vélem, hogy az "egy" fogalmát úgy tekintsük, mint amely túlmutat a maga pusztá számnévi mivoltán. (Az "egy"-re, mint határozatlan névmásra most gondolni sem merek!)

Az "egy" magyar nyelvű, legfontosabb főnévi értékű származékszavait *számba* véve, számomra a következők tűnnek most a legkifejezőbbeknek és leghasználhatóbbaknak: egyediség, egyéniség - egyesülés, egység - egyetem, egyetemesség. Ezeket is leszűkítve három, immár jelzői értékű vezérszóra építkezem a továbbiakban, megpróbálva előbbi állításomat igazolni, úgy közeledve az unitarizmushoz, mint a történeteiben megjelenő és létező valláserkölcszi eszme-, érték- és intézményrendszerhez.

E három vezérszó: egyetlen- egységes -egyetemes.

EGYETLEN

Az unitárius elnevezés (mint amelyből az unitarizmust közvetlenül származtathatjuk) a keresztény istenfogalom körüli teológiai küzdelemben a 16. sz. végi Erdélyben született. Első előfordulása 1600-ból ismeretes. Az "unitárius" jelző a Dávid Ferenc reformációi irányelvéhez hűségesen ragaszkodó, az istenség személyes egységét valló új reformációi irányzat követőinek önmegnevezése.

Templomaink külső és belső falain ilyen jelmondatok őrzik azóta is ezt a mozgalmas korszakot és szellemiséget: "EGY AZ ISTEN", "AZ EGYETLEN ISTEN TISZTELETÉRE". Ilyen, számomra különösen sokatmondó és naivságában is kedves felirattal is találkoztam egyik templomunk tornyán: "Csak egy az Isten". (Hányféleképpen is lehetne ezt hangsúlyozni, olvasni és érteni!)

Valójában azonban az unitarizmus, eszme- és vallástörténetileg, Isten egyetlenségének állításával, a monoteizmus megjelenéséig nyúlik vissza. Merész ez az állítás, és távol áll tőlem a nagy világvallások örökségét elorozni, unitárius őstörténetet sem hamisítanék, de az szerintem tény, hogy az egy, egyetlen Isten fogalmát Dávid Ferenc Jézustól, ő pedig a judaizmusból vette át. Az unitarizmus mindig is több volt és több akart lenni, mint a hagyományos keresztény istenfogalom tagadása. Nem antitrinitárius kicsengése a fontos ma már, hanem az egyetlensége annak az istenségnek, aki teremtő és gondviselő szellem.

Az egyetlen istenség állítása és imádása a vallástörténelemben úgy jelentkezik először, mint a politikai hatalom talán eleve bukásra ítélt vallási reformtörekvése (Egyiptom), és később úgy lesz valósága a vallás világának, mint a szellemi fejlődés szükségszerű lépcsőfoka, nagy győzelme (judaizmus, jézusi kereszténység, iszlám).

Hogy a kereszténységen belül egy visszafejlődés következett be s másfél évezredig az unitárius eszme kollektív vagy egyéni eretnekségnek minősült s néha még ma is annak minősítetik, az a kérdés lényegén nem nagyon változtat.

Dávid Ferenc magányos előfutárainak és egyházzá szerveződő utódainak épp az az elévülhetetlen érdeme, hogy a kereszténységet természetes jézusi forrásához visszavezették és ezzel a vallás szerves fejlődésének igazi útján is megtartották és megtartják. A visszaesés és mellékútra-térés nem ritka a vallás fejlődésében: az unitarizmus egyik lényeges vonását éppen ezért abban látom, hogy az igazi jézusi vallás átmentője és további fejlődésének alapja a kereszténységen belül.

Miért a felekezetieskedőnek tűnő, anakronisztikusnak ható, unitáriuskodó szektáskodás? - kérdezheti bárki közülünk. A kisebbségtudatból fakadó öntudatlan vagy tudatos agresszivitás megnyilvánulása vagy éppen leplezése?

Bizonyosan ez is, de nem ez a lényeg. Isten egységének - egyetlenségének - a kihangsúlyozása azért fontos egy fél évezreddel a reformáció után is, mert ez képezi alapját az Ő erkölcsi személy mivoltának, s Isten erkölcsi személy, "élő" mivolta a további alapja az igazi vallásnak: ezen épül fel a vallásos világkép, a magán- és közösségi istentisztelet, a kultusz, a meghirdetett és részben ténylegesen is megélt erkölcsiség.

És nemcsak Istenre vonatkoztatva: a személyes létezés leglényegesebb meghatározója, valóságának szavatolója az egyetlenség, az egyediség, a személyesség: a világ, az ember, az emberi közösségek, az üdvözülés útjára és módjára, egyszóval minden egzisztenciális kérdésünkre nézve is. Ha a lét legfőbb értékét, személyességét, az istenségre nézve nem fogadjuk el előbb egyértelműen és mindennemű spekuláció mellőzésével, magunkra sem vonatkozathatjuk azt.

A 20. sz. végén valóban nem ildomos az individualizmus szellemét "tetemre hívni", de az individualizáció ettől függetlenül van, létezik, sőt, létünk kulcsszava, érték alapja és érték mérője, belső feltétele és szavatolója.

"Oh, egyetlen egy istenség" -imádkozunk csodálattal eltelve; "én vétkem, én vétkem, én igen nagy vétkem" -hangzik gyarlóságunk beismerése; "egyetlenem", választjuk ki szeretetünk tárgyai közül az éppen legközelebbit. Mindez világosan bizonyítja, hogy a személyes szeretet, gondolat, érzés, akarat az, amely egyetlené, fel nem cserélhetővé, meg nem ismételhetővé teszi, avatja számunkra Istent, az embert, a világot, népünket, szülőföldünket. Szentté: s az unitarizmus "szentségeinek" száma végtelen lehet.

Ez az értékelismerés, megkülönböztetés, egyénítés munkál már a csecsemőben és kisgyermekben, mielőtt még a grammatika által a közösség stukturálná tudatát. Ezért vallom azt, hogy az unitarizmus alapfokon az egyetemes isteni kijelentésen nyugvó természetes vallás, a hívó értelem és akarat által bárhol, bármikor és bárki által felérhető és megélhető, történelmi alapja pedig a Názáreti Jézus tanításának erkölcsi monoteizmusa. Egyházzá szerveződésének érdeme pedig mindazoké, akik a Biblia, a józan értelem és a tanúságtevő mártírium árán, ha kellett, vissza tudtak térni Jézushoz üdvösségkeresésük útján.

EGYSÉGES

Az individuumok, a teremtett világ egyedei, egyénei és személyiségei alkotjuk egyetlenége folytán természetes, potenciális egységet és közösséget alkotnak.

Ezt a ma már közhelynek elkönnyelhető igazságot a vallás, s ezen belül az "ős-unitarizmus" sejtette meg és állította elsőnek, s ez a "közhely" ma is az unitarizmus egyik alapvető hitelve.

A teremtett, függő lények világában az egységre való törekvés két irányú: vertikális, amennyiben a teremtett lény a Teremtővel törekszik egységre jutni, és horizontális, amikor ez az egység a teremtmények világában képezi a megvalósulás tárgyát.

A történelem folyamán az egység, a maga egyre fejlődő formáiban, fokozatosan és lépcsőzetesen jött létre. A család, a törzs, a nép, a nemzet, a társadalmi osztályok, rétegek és csoportok, az egyházak váltakoztak és váltakoznak, de az emberiség ma már eljutott az egység globális, az egész ismert világot átfogó eszméjéig és formái első megjelenéséig.

Az egység természetes megvalósulási formája - és az ideális is egyben - az integráció: ennek keretében a személyesség nem tűnik el, nem oldódik fel, sőt, az egységformák is tovább élnek a magasabb rendűekben. Az örökéletet is inkább integrációnak tudjuk felfogni és állítani.

Századunkban az emberiség a tudomány, főleg a fizika és biológia terén is eljutott a világ és az élet egységének a felismeréséig. Ezzel magyarázható, hogy a társadalmi-politikai kérdéseken túl (béke, igazságosság, szabadság stb.) életünk olyan kérdései is globálisá (kényszerűen közérdekűvé) váltak, mint például a természetvédelem.

Az unitarizmus a maga sajátos valláserkölcsei módján járult és járul hozzá az egység munkálásához: egyrészt teológiaiilag továbbra is szilárd alapot nyújtott és nyújt minden igazi egységötörekvésnek, másrészt követői által számbeliséget messze meghaladóan ma is minden alkalommal ott vagyunk a haladásért, egységért vívott küzdelem élvonalában. Hogy a hazai unitarizmus ma már túlhaladott és hagyományos bizonyos szempontokból, az nem az unitárius eszme gyengülését bizonyítja, hanem a világtörténelem erővonalainak minket elkerülő eltolódását.

A világ megosztottsága eszmeileg, fajilag, társadalmilag, politikailag és vallásilag, s az ebből fakadó konfliktusok természetesen elkeserítik az unitáriusokat is, főleg, ha szűkebb pátriánkban kell újból és újból megtapasztalnunk, megélnünk őket nap mint nap; derűlátásra adhat okot azonban az a tény, hogy legalább kérdésfeltevésünk eljutott az egység gondolatáig, s egyre több olyan utat fedezünk fel, olyan eszközöket, amelyek az egység felé vezetnek és azt hathatósan munkálhatják.

Gondolom, magától értetődő, hogy az unitarizmus soha nem mondhat le önmagáról a pusztá (üres, formális) egység kedvéért: a kompromisszum-kötésben nem mehet el az önmagáról való lemondásig, önfeladásig. Mentségére legyen mondva, nem kívánja ezt komolyan ellenfeleitől, partnereitől sem.

Az unitarizmus hagyományos radikalizmusa sohasem vezetett még agresszivitáshoz (vajon csupán a lehetőség hiányában?), mindig defenzív jellegű volt: ma sem a konfrontációt keresi, hanem a dialógust: közmondásos "harcosságát" nem a külső tekintélyelvűség, hatalmi eszközök bírása vagy megőrzése, hanem az általa képviselt hitelvek igazságtartalma generálja.

Ezt a szelíd és mégis határozott jézusi alapállást a régi és új szembenállásban és harcában a 16. sz.-ban egyedülálló módon élte meg Dávid Ferenc: miután egy évtizeddel korábban ő maga volt a lelkiismereti szabadság és vallási türelmeség törvénybeiktatásának kezdeményező "lelke", hitelveihez való töretlen hűségében, a megismert igazsághoz ragaszkodva, minden kompromisszumot elutasított, tudatosan vállalva mártíromságát.

Az unitarizmus már csak ezért is elítél minden hamis és erőszakos egységítést. A világnak, az emberiségnek nem egyneműsítésre, uniformizálásra, az egyedi, személyes jegyek másságának, sajátosságának eltörlésére vagy asszimilá-

ciójára van szüksége, halott, lélektelen egységre, hanem önkéntes, szabad és felelős testvériességre, ahol mindenféle többségi-kisebbségi minősítés értelmét veszti. Ehhez pedig elkerülhetetlenül szükséges a tolerancia, akár a pozitív diszkrimináció is, a dialógus, az ésszerű és mindkét fél számára elfogadható kompromisszumra való hajlandóság.

A konfliktusokat erőszakos eszközökkel csak elfojtani, elleplezni lehet, meg-és feloldani nem. Nem is tanácsos, hiszen az elfojtott eszmék, érzelmek, indulatok gyűlölettel töltenek általában robbanásszerűen szabadul fel, agresszivitása irányítható, sokszorosan pusztító és önpusztító. Példáért nem kell messzire mennünk, még a szomszédba sem.

Az unitarizmus kihangsúlyozandó lényegét ezért képezi, különösen itt és most, a természetes úton, "magától", azaz Isten törvényei szerint megvalósuló egység, s bár a világban tobzódik a vallási, nemzeti, politikai fundamentalizmus, a szabadság, türelem, szeretet hirdetése és felvállalt szolgálata mégsem reménytelen.

EGYETEMES

Tételezzük fel, hogy minden sürgető globális kérdésünket megoldottuk, valósággá vált az egységes világ, s mi annak boldog "polgáraiént" végre "emberek" is vagyunk. (Utópia?)

Hogyan jellemezhetnénk ezt az állapotot? Magam beteljesedésnek semmiképp nem merném nevezni, inkább így írnám körül: "nem messze vagyunk már Istenországtól".

Az unitarizmus teljesség és egyetemesség igényű vallásos világnézet. Talán már mi magunk is mosolygunk és legyintünk, amikor a tökéletességre-jutás jézusi parancsát idézzük, mint afféle nem hivatalos lelki célkitűzést, de azért nem mondunk le erről az eszményről, még ha olyan anakronisztikusnak, divatjamúlt-nak tűnik is.

Az egységrejutás, a földi egyetemes béke és boldogság az unitarizmusnak nem végső célja, csupán egyik nagyon fontos, de közbeeső állomása. Az unitarizmus célja a teljességre, egyetemességre, tökéletességre jutás, teológiai nyelven az egyéni és kollektív üdvözülés, az örökélet öröme és boldogsága. Ez az örökkévaló aktualitása az unitarizmusnak, amely minden más egzisztenciális kérdésünket Istenországa perspektívájába emeli és helyezi.

Ha szabad egy jól ismert és elcsépelet materialista frázissal élnem, az egység inkább mennyiségi, az egyetemesség minőségi vetülete életünknek. Az egyetemesség az az új minőség, amelyet a megélt unitarizmus által érhetünk el, szerezhethetünk meg. Nem ingyen kegyelemből, hanem erőfeszítés által, és nemcsak saját erőnkönkből, hanem Isten szent lelkének a segítségével.

Az unitarizmus mindenhol és mindenkor a minőség által igazolta létjogosultságát, hívta fel magára a figyelmet; ha így jobban tetszik: legjobb képviselői a szolgálatban tüntek és váltak ki, hírnévre téve szert, vagy örökre "ismeretleneknek" maradván. Függetlenül az unitáriusok tételes számától, intézményeink erejétől, akár az elnevezéstől, amely alatt az unitarizmus a világ különböző tájain fel-felbukkan, az unitarizmusnak nem volt és nincs szégyellnivalója. Ezért engedjünk meg magunknak annyi szerénytelenséget, hogy az unitarizmus jövőjére tekintve se aggodalmaskodjunk. Nem vagyunk hurrá-optimisták, csupán realisták: az emberiségnek vallásilag az unitarizmuson kívül nem igen van más választása és útja.

Néha elképzelem, milyen hatással volna a vallás világára egy földönkívüli civilizációval és annak vallásosságával való találkozás. Úgy érzem, egyedül az unitarizmus nem roppanna össze attól a sokkhatástól, amellyel antropomorfizmusunk kénytelen-kelletlen levetkőzése járna.

Nem érzem véletlennek - egyetemességről lévén szó -, hogy észak-amerikai hittestvéreink egy része egyháza nevében is élni kíván az unitárius/univerzalista megkülönböztetéssel: a jövő iránti nyitottságot sejtem és üdvözlöm ebben, minden unitárius megrögzöttségem ellenére. Channing találon nevezte az istenséget "egyetemes Atyának", kidomborítva azt a potencialitást, mely az unitarizmusban

rejtőzik, amelyet a jézusi erkölcsi monoteizmushoz való visszatérésünk még korántsem szabadított fel és értékesített teljesen.

Mert végső soron erről volna szó, amikor az unitarizmusról beszélünk, lényegét kutatjuk: igaz vallásnak bizonyul-e az unitarizmus, életképes lesz-e az eljövendő unitáriusok számára?

Kudarcaink és sikereink mögött és fölött, amelyeket eddigi élete folyamán unitarizmusunkban elszenvedtünk vagy elértünk, mindig ugyanarról volt szó: Istenországáról, ennek eszméjéről és valóságáról, az örömezenet gyökereiről és távlatairól.

Befejezésként az "egy" két más származékszavához fűznék néhány észrevételt, megjegyzést.

Immár néhány éve játszadózom ezzel az eléggé jól hangzó fogalommal, személyes teológiai vizsgálati módszerrel: a "teológia grammatikája". Annyira ötletszerűen, hogy akár a "grammatika teológiájának" is nevezhetném. Dolgozatom felépítésében és megszerkesztésében is hasznosítottam néhány meglátást azok közül, amelyek eközben merültek fel bennem. Tehát:

- Unitarizmusunkról, vallásunkról gyakran állítjuk mi magunk, hogy egyszerű. Valóban "egy"-szerű, ha érthetőségére, ésszerűségére kívánunk ezzel utalni. De itt azért vonjunk egy határt: az unitarizmus nem is olyan egyszerű, vagyis nem könnyű, fajsúlytalan valami.

- Unitarizmusunkról, vallásunkról gyakran állítják mások, kívülállóak, hogy együgyű. Valóban "egy"-ügyű, ha spekulációmentességére kívánunk ezzel utalni, a hívó értelemre, mely alapja. De itt is illő azért megvonni a határt, amúgy adysan: "Vagy bolondok vagyunk s elveszünk egy szálig, / Vagy ez a mi hitünk valóságra válik".

Régen a máglya, a börtön és egyebek hatékolyan gyógyították az együgyűséget: a jövő évezredben, melynek az unitarizmus is lényege lehet, talán számíthatunk jóindulatú elnézésre. Melyért magam is alázatosan esedezem.

Dr. Rend Aranka

EMBEREK KRÍZISBEN - AZ ÖNGYILKOSSÁG, MINT ÉRTELMETLEN VÁLASZ

Az utóbbi évtizedekben a világ majdnem minden országában az öngyilkossági cselekmények, főleg az öngyilkossági kísérletek nagymértékű növekedését észlelték. Ez a szomorú jelenség főleg az aktív életkorban lévőköt, különösen a 30 év alattiakat érintette. Az öngyilkosság, mint halál ok, az általános halálozás 4. helyén szerepel (a szív-érrendszeri betegségek, rosszindulatú daganatok és a közlekedési balesetek után). Az Egészségügyi Világszervezet felmérése alapján évenkénti átlagos előfordulása 13 öngyilkosság százezer lakosra számítva, de ez a szám világrészenként és országonként elég nagy ingadozást mutat. Egy, még a 70-es évek végéről származó statisztika szerint 18 százezrelék alatti gyakorisággal szerepelt Írország, Görögország, Olaszország, Anglia, Ausztrália, Franciaország, Svédország, Svájc, Lengyelország, Kanada és Norvégia. 18 százezrelék fölötti arányban a nemzetközi adatok Magyarországot, Japánt, Németországot, Finnországot és Ausztriát emelték ki. Ezek között a legnagyobb halálozást Magyarországon (33,9 százezrelék) és Japánban (31,4 százezrelék) észlelték. Előrejelzések szerint a következő évtizedekben számuk további növekedésére számítanak.

Romániát és más keleteurópai országokat tekintve az öngyilkossági halálozást illetően adataink elég hiányosak, mivel az elmúlt rendszer tagadta, illetve eltitkolta ennek létezését.¹

Az öngyilkosságok, illetve kísérletek nagymértékű növekedése a nehezen megoldható életproblémák mind nyomasztóbb jelenlétét tükrözik, amelyek csökkenését a továbbiakban sem várhatjuk. Ilyen kihívásként tekinthetjük az életcélok beszűkülését, a munkanélküliséget, a házasság és család válságát, az elmagányosodást, az alapvető létfenntartási eszközök hiányát, a társadalmi igazságosságot fenyegető veszélyeket. A társadalmi átalakulások és a velejáró azonosítástudat-változás progresszív folyamat és személyiség formáló hatása van. A változás az egyént arra készíti, hogy helyzetét újra meg újra meghatározza, identitását továbbfejlessze, és így a helyzet megoldását válassza a feladás, menekülés helyett. Ez akkor eredményes, ha az egyének jó társas támogató rendszere (család, barátok), örömforrást és lelki kielégülést nyújtó munkája van. A beilleszkedési zavarok, köztük az öngyilkosság, az identitásváltás hibás vagy elégtelen megoldását jelentik, szerencsére azonban az embereknek csak kis része választja ezt a problémamegoldást, a nagy többség megbírkózik a nehézségekkel.

Az életkörülmények terhelése és az egyes emberek tűrőképessége között lévő aránytalanság koronként más és más be nem illeszkedést kifejező jelenségekben nyilvánul meg. A középkorban az átokfutás, a vak pánik és a tombolás, a századforduló táján a hisztériás nagyroham, az első világháború után az idegsopek, a második után a szervneurózisok szaporodtak meg. Napjaink hasonló tünete az önpusztítás: az öngyilkosság, alkohol, gyógyszer és kábítószer abúzus, kockázatos életmód és mások.²

Az öngyilkosság nem betegség-egység, a betegségek közé sorolása nem helyes, mivel sokféle a személy különböző problémákra adott eltérő reakcióit fedí, amelyekben csak az önpusztítás jelenléte közös. Mivel e cselekmények osztályozásában csak a *kimenetel* az egyetlen biztos ismérv, helyesebb az *öngyilkosság magatartás* gyűjtőfogalom használatát, amelybe beletartozik az öngyilkosság gondolata, szándéka, a vele való fenyegetés, a kísérlet és a halállal végződő aktus egyaránt. Ez a felsorolás nem sorrend, sem nem fokozat, bármelyik jelenléte az egyén heveny veszélyeztetettségét jelenti.³

Az emberi civilizáció kezdetétől léteztek öngyilkosságok, azonban a régi korok felfogása az életről más volt, mint a kereszténységé, így a közfelfogás nem talált bennük kivetni valót, és az egyes esetekben csak a különleges vonásokat találták érdekesnek, magát a cselekményt nem. Az ókor bölcseleti, pl. a sztoikusok, teljesen természetes és megszokott dologként beszéltek róla, és találkoztunk e kérdéssel Cicero bölcseleti munkáiban is. Lassanként megfogalmazódik az a felfogás, amellyel főleg Seneca műveiben találkozunk, s amelyet a szabad halál hirdetői ma is hangsúlyoznak, hogy az öngyilkosság sajátosan emberi képesség, az emberi szabadság szimbóluma is, mert a halálba bármikor menekülhet az ember. Az ókor egyik híres öngyilkossága éppen a Senecáé volt, aki felvágta ereit, amikor megtudta, hogy a császári kegyvesztés miatt életét veszély fenyegeti. Seneca öngyilkosságában volt némi kényszer is, mivel Európában a római kor kegyetlen találmánya volt, hogy akitől az uralkodók meg akarták szabadulni, annak előírták, "megengedték" az öngyilkosságot.⁴ Ez a jelenség más kultúrkörökben is gyakori volt és ma is az (Japán, India).⁵

Az öngyilkosság tanulmányozása a vallási tilalom megjelenése után kezdődött, és azután, hogy számuk a túlszűfolt középkori városok kialakulásával megnőtt. Tudományos érdekességet csak az orvostudomány némi fejlődése után jelentettek. A középkor végén már vannak leírások az öngyilkosságról, amelyekből levonnak bizonyos tanulságokat is. Ezek a vizsgálatok kezdetben anekdotikus közelfűttéssel történtek. Így hamar feltűnik az a jelenség, hogy e cselekmények utánzásra csábítanak. Leírták például annak a velencei polgárnak az esetét, aki a háza falán levő kampóra akasztotta fel magát, és ezután ezt a kampót előszere-ttel választották mások is öngyilkosság céljára.

A korai esetleírásokban már felfigyeltek a melankólia szerepére, és a középkori mentalitás is megértéssel fogadta, ha veszély, betegség, megszégyenülés elől menekült valaki a halálba.⁶

A magyarországi öngyilkossági folyamat 1825 táján indul, egyfajta "robbanás" formájában, addig az önkezdű halál nagyon ritka volt.⁷

A 18. századtól az öngyilkosság számadatait is kezdték nyilvántartani. Növelte az érdeklődést az a tény is, hogy a felvilágosodás korától a filozófusok is kezdtek a témával foglalkozni. David Hume filozófus esszéjéről, Montesquieu a *Perzsa levelekben* tárgyalta ezt a kérdést. Voltaire és Rousseau az egyház hagyományos tilalmát kérdőjelezte meg, az emberi szabadság jegyében.⁸

Ez idő tájt figyeltek fel a protestáns vallás nagyobb önpusztító tendenciájára a katolikusokéhoz viszonyítva, de azért a katolikus lakosság titkolózó viselkedése is ebben a kérdésben, a nagyobb egyházi tiltás miatt, hozzájárult némileg a fenti arányok létrejöttéhez.⁹

A 19. század elején jelenik meg az *öngyilkossági kísérlet*¹⁰ (paraszucidium), ezzel egyidőben terjedt el a "pillanatnyi elmezavar" fogalma a cselekmény magyarázatára, ugyanis megfigyelni vélték, hogy az életben maradt ember utólag nem tudta felidézni miért is akarta megölni magát (még ha problémájára, mely miatt életét értelmetlennek érezte, emlékezett is). Ez a felfogás jól megmagyarázta az életosztón gyengülését. A korszaknak még nem volt kellő pszichológiai ismerete ahhoz, hogy észrevegye az elhárítást, az eltávoítást az életben maradt közléseiben, vagy megéreze, hogy a látszólag értelmetlen, hirtelen öngyilkosságokról szóló történeteket miért terjesztik olyan előszeretettel az emberek.¹¹

Egyre nagyobb teret kaptak az öngyilkossági esetek a *szépirodalomban*, amely a középkor végétől részt vett az emberek társadalmi és kulturális életérzésének formálásában. Ez a jelenség korábban is ismert volt és jelképezte például a kiúttalanságból való menekülést (a bibliai Saul király "kardjába dől"), vagy a bűnhődés eszköze rettenetes cselekedetek miatt (Médea öngyilkossága, aki megölte gyermekeit, hogy Jasonon bosszút álljon), de a 18. századtól kezdve próbálták részletesen elemezni az öngyilkos ember lelki folyamatait. Mérföldkő ebből a szempontból Goethe regénye *Az ifjú Werther keservei*, amely máig is lélektanilag érvényesnek mondható dokumentum egy önértékelési zavarban szenvedő ember reménytelen szerelméről, elkeseredéséről és haláláról. A megrázóan hiteles leírás másokat is öngyilkosságra készítetett. A könyv hatására megszaporodó öngyilkosságok miatt Lipcsében, majd Amsterdamban megtiltották a kiadást. Milánóban összegyűjtötték és megsemmisítették a meglévő példányokat.¹²

A későbbi irodalomban ritka az ilyen szemléletes leírás egy öngyilkosságról, bár a téma maga gyakori, de az írók általában meghagyják az önpusztítás körüli értetlenséget, bizonytalanságot, titokzatosságot akkor is, ha rámutatnak a központi motívumra: Flaubert Bovarynéja, Hedda Gabler Ibsen híres hősnője, Tolsztoj Anna Kareninája, Naphta Thomas Mann Varázshegyéből, Kyo Malraux Embersorsából, Babits Gólya kalifájának tudathasadásos hőse, Cesare Pavese számos novella-alakja, hogy csak néhány közismert irodalmi szereplőt említsünk.

Általában az irodalom, a képzőművészetek és a film olyan összetettségben jelenítik meg az öngyilkosságot, annyira reálisan mutatnak rá a személyi krízisre, interperszonális konfliktusaira, társadalmi beilleszkedési nehézségeire, hogy abból az öngyilkosság-kutatásnak is van mit tanulnia. A megelőzésnek pedig azért kell ismernie és követnie az új irányzatokat a művészetekben és az irodalomban, mert ezek elfogadó, esetenként pozitívan értékelő viszonyulása az öngyilkossághoz része egy-egy ország vagy kultúrkör hagyományainak, hozzájárul a jelenség gyakoriságához, illetve ennek növekedéséhez. Ez ellen pedig a szakembereknek küzdeniök kell. Sajnos a modern társadalmak közfelfogása, művésze és főleg tömegkommunikációja, általában, helyesli, sőt dicsóíti és sugallja az öngyilkosságot, mint emberi krízisek, reménytelen helyzetek "megoldási módját". Az utóbbi időben veszélyes tendencia került felszínre, újságírók, egyes vallásos szekták vezetői, írók mozgalmakat kezdeményeznek a szabad halál és a szabad öngyilkosság érdekében, és a nyugati könyvpiacokon nagy számban jelennek meg olyan könyvek, amelyek az öngyilkosság könnyű és biztos módszereit tanítják.¹³

Az elmúlt századok vizsgálatait, kibővítve a modern lélektani megfigyelésekkel, új tudomány, az *öngyilkosság-kutatást* vagy *szuicidológiát* hozták létre. Ennek első meghatározása Baldwintól származik, aki az öngyilkosságot az ember önmaga tudatos meggyilkolásának nevezi. Ezt az értelmezést ma is elfogadják, így például az Egészségügyi Világszervezet olyan tetteként értelmezi, amely által

az egyén önmaga fizikai megsemmisítésére törekszik, több vagy kevesebb motiváció alapján.

A szuicidológia az utóbbi évtizedekben multidiszciplináris megközelítésben fejlődött, orvosok, lélektanászok, szociológusok, jogászok, lelkészek, jótékonyági egyesületek veszik ki részüket a megelőző és krízisellátó munkából.¹⁴

Attekintve a szuicidológia, mint tudomány alapján az *öngyilkosság okairól felállított elméleteket*, a következőket állapíthatjuk meg:

1. A *pszichiátriai felfogás* alapján Esquirol 1838-ban hirdeti az öngyilkosság kóros jellegét, antiszociális viselkedésnek tartja, amelynek okai hallucinációk, hipochondriás, üldöztetési téves eszmék és melankólia lehetnek. Szerinte, és sok más, főleg a múlt század végén működött elmeorvos szerint, minden öngyilkos elmebeteg, ugyanis az ember csak tudatzavarban követhet el merényletet a saját élete ellen. Felfogásuk alapján nem létezik olyan élethelyzet, amelyből a lelkiileg egészséges ember nem talál kiutat¹⁵ (Peigne). A legnagyobb rizikót a kedélybetegségek (mánia, depresszió) jelentik, ezek fosztják meg az embereket a lelkesedni tudástól, energiájuktól, jó hatékonyságú szellemi tevékenységüktől, zaklatott kedélyállapotot eredményeznek, sőt olyan irracionális meggyőződést sugallhatnak, hogy nem érdemes élni. Ezeket az alkoholizmus követi, amely az öngyilkosságok egyharmadában lehet oki tényező, összefüggésüket újabban két feltételezéssel magyarázzák. Az egyik szerint az alkoholizmus és az öngyilkosság azonos okokra vezethetők vissza. A másik feltételezés szerint az alkoholos függőség a maga kapcsolódó problémáival (szociális leépülés, izoláció stb.) vezet az öngyilkossághoz.¹⁶ Gyakori az öngyilkos cselekmény a hasadásos elmezavarban is (szkizofrénia), krónikus szervi betegségekből¹⁷ (rosszindulatú daganatok, krónikus sokkizületi gyulladás, amputációk, AIDS). Hosszantartó betegségben a gyógyíthatatlanságtól való félelem vagy annak ténye fenyeget. Fontos szerepe lehet a fájdalomtól és a haláltól való félelemnek.¹⁸

2. A *szociológiai felfogás* megalkotója a századfordulón É. Durkheim és továbbfejlesztője M. Halbwachs, szerintük nem mérvadóak az egyéni okok, ezek csak járulékos tényezők a nagy társadalmi erők befolyása mellett. Felfogásuk alapján az önpusztításra irányuló cselekmény szűkebb (család) és tágabb emberi közösségekben (munkahely, társadalom) játszódik le. Az öngyilkossági kísérlet fakadhat konfliktusok, súrlódások, feszültségek és ellenséges kapcsolatok következtében. Általában az öngyilkosság bekövetkezésének lehetősége fordított arányban áll az egyén szociális környezetébe való beilleszkedésével.¹⁹

3. Az öngyilkosság *mélylélektani megközelítése* új elemet hoz a témakörbe. Ez nem véletlen, ugyanis a mindennapi tudat szokott kategóriáiba e cselekményről többet aligha lehet megtudni, mint amennyit az elmúlt századok megfigyelései feltártak. A mélylélektani kutatások során kezdetben a bűntudat, az önbüntetés, a levezetetlen agresszió befelé fordulása vált fő magyarázó elvvé. Később Stekel feltételezte, hogy az öngyilkosság valamely kapcsolat elvesztésével (tárgyvesztés) függ össze, amikor az egyén nem képes vagy nem akar élni a kapcsolat nélkül. Ide sorolható például a szeretteiket elvesztett öregek öngyilkossága.²⁰ Az önpusztítás által az egyén elsősorban a benne introjektálódott kapcsolati partnert akarja megölni, ugyanis szinte nincs öngyilkosság gyilkossági szándék nélkül.²¹

Később Freud a *halálösztönt* részben az önpusztítás magyarázatára találta ki. E felfogásban az élethez kötő erők meggyengülése váltja ki a halálösztön elszabadulását.

Freud elméletét ebben a kérdésben Menninger viszi tovább; szerinte az öngyilkosság csak egyike a halálösztön megnyilvánulásai közül. Vannak krónikus öngyilkosságok, amilyen például az alkoholizmus, a gyógyszer- vagy a kábítószer-élvezet, amikor a személy fokozatosan kergeti önmagát a halálba.

A pszichoanalitikus nézőpont szerint a leglényegesebb az a feltevés, hogy az egyéni tudat nem adhat megfelelő magyarázatot az önpusztító cselekvés okaira, de ez, a tudattartalmak és a különféle megnyilvánulások vizsgálata alapján, feltárható. A tudatos én részben nem képes bizonyos információkat megadni, hiszen azok elfojtás alatt vannak, részben pedig öntudatlanul nem akar felszínre engedni bizonyos gondolatokat, emlékeket, mert önmaga előtt titkolja őket.²²

Adler szerint a helyzetével elégedetlen ember gyakran ad tiltakozó reakciót, "férfiasan" próbál fellépni, mégha ennek direkt vagy indirekt megnyilvánulása értelmetlen vagy destruktív is. Az egyén ezáltal túlkompensálja kisebbrendűségi érzését.²³ Az öngyilkosságban Adler e tiltakozás szerepét ismerte fel. E cselekmény lényegében a személy kétségbeesett kísérlete arra, hogy saját sorsát kezébe vegye valami központi életprobléma megoldása céljából. A cselekményben kifejeződik az a döntés, hogy így nem akar élni tovább, az az élethelyzet számára elfogadhatatlan.

Egy másik, érdekes megfigyelés Henseler pszichoanalitikusé, aki öngyilkossági krízisben lévő embereknél észlelte, hogy e cselekmény mindig valamilyen *narcisztikus sérelemmel* áll kapcsolatban. Eszerint a saját én interperszonális értékével, elfogadásával, befolyásolásával kapcsolatos sérelmek jelentik azt a problémakört, amelyben a lényeges pszichodinamikai tényezők rejlenek. Ezen a területen van a konfliktus, a sérelem és a megghiúsulás, amely az öngyilkossági cselekményt kiváltja. Ezt a meghatározó szintet gyakran elfedik életproblémák és külső okok, amelyek hivatkozási alapot jelentenek a páciens és a környezet számára az esemény magyarázatában. Henseler szerint azonban a segítség csak a narcisztikus problematika kezelésén át lehetséges. Szerinte is az öngyilkosság kétségbeesett és destruktív helyzetrendezési kísérlet; a személy önbecsülése, önértékelésének helyreállítása érdekében próbál menekülni a lehetetlenné vált élethelyzetből. A Henseler-féle narcisztikus kríziselmélet nagy segítség ma az öngyilkosság megelőzésében, mivel egész sor összefüggést tesz érthetővé, amely az esetek felszínes tanulmányozásából nem ismerhető fel könnyen. Henseler megállapítása a pszichoanalitikus irányzat legeredetibb hozzájárulása a fenti téma kutatásához.²⁴

Egy másik gondolkör (Douglas) szerint az öngyilkosság *nem egységes viselkedésforma*. Minden ilyen cselekménynek sajátos jelentése van az egyén és a szociális környezet számára. Valamilyen funkciót tölt be, nem egyszerűen reakció vagy dezintegrációs jelenség. Lehet fenyegető, sőt bosszúálló jellegű. Ugyanígy az öngyilkosság elkövetése eszközének is szimbolikus értelme van. Jelentési típusoktól függően különböző módon kellene kutatni őket. Szélsőséges esetek leírásán át Farberow és Scheidman a rejtett öngyilkosságok különböző fajtáit tudta valószínűsíteni. Sok embernek van ugyanis módja arra, hogy ne nyílt, önpusztító cselekvéssel vessen véget életének, hanem elindítson valamilyen halálhoz vezető folyamatot, vagy siettesse betegségek lezajlását, súlyosbodását, esetleg baleset látszatát keltse. Ezek az öngyilkosság sajátos, jéghegyszerűségét mutatják.

E problémakör egyik legmodernebb megközelítése az *emberi szükségletek* kielégíthetlenségének döntő szerepét hangsúlyozza. Ezek a szükségletek A. Maslow szerint fontossági sorrendben a következők:

- élettaniak, amelyek magukba foglalják a megélhetéssel, fajfenntartással kapcsolatos igényeket,
- az egyéni biztonsággal kapcsolatos szükségletek, ezek lehetnek gazdaságiak, szociálisak, biológiaiak,
- szeretetigény és közösséghez tartozás igénye,
- önbecsülés és
- önmegvalósítás szükséglete.

Az emberi viselkedésben ezek a szükségletek az ember fejlődése során fokozatosan jelennek meg. Maximális hatásúak az élettani igények. Ha az egyik csoport követelményei megvalósulnak, a következő csoportba tartozókat akarjuk elérni. Az állandó fejlődésben lévő személy szükségét érzi mindenik lépcsőfok megmászásának. Általában megjelenik az utolsó, az önmegvalósítás igénye is. Ha az egyén ezeknek a belső elvárásoknak nem tud megfelelni, ez hangulati életének egyensúlyvesztését jelenti, amely önmaga elpusztítását eredményezheti extrém esetben.²⁵

A fenti szükségletek tudatosításában és átélésében a *lelki alkatnak* is van beleszólása. A féltékeny, túlérzékeny, melankolikus személyek egyrészt, másrészt a kiegyensúlyozatlan, impulzív egyének hajlamosabbak önpusztító cselekedetekre.

A különböző lélektani felfogások abban egységesek, hogy az első életevek történéseinek különleges szerepet tulajdonítanak a személy harmonikus vagy megrekedt, torzult fejlődésében. A mélylélektani felfogás szerint az érzelmi fejlődés a beszédtanulás előtti időszakban reked meg, amely megzavarja mind az énkép, mind a másokhoz való érzelmi viszonyulás normális fejlődését. Így alakul ki az *önértékelés-elégtelenség*, az *identitás-bizonytalanság*, amely a központi mag az öngyilkosságban és minden más beilleszkedési zavarban. Az önbizonytalan egyén számára minden identitásváltás jelentős megterhelés, amely nem a személy erejét, integritását növeli, hanem a szétesés felé sodorja. Az öngyilkos magatartás úgy is felfogható, mint az identitásváltás sikertelen megoldási kísérlete.²⁶

4. A 60-as évek közepéig az öngyilkosság kutatása csaknem kizárólag szociológiai és pszichológiai síkon halad tovább, egyre növekvő tényanyagot sorakoztatva fel. A legutóbbi két évtizedben sikerült kidolgozni olyan vizsgálati módszereket, amelyekkel információ nyerhető az emberi viselkedés mögött zajló *központi idegrendszeri biológiai folyamatokról*. Így a biológiai kutatások az öngyilkosság kérdéseire is kiterjedtek és alapvetően három csoportban foglalhatók össze: 1. Posztmortem agyi biokémiai vizsgálatok; 2. Anyacsere-termékek meghatározása a gerincvelői folyadékban; 3. Neuroendokrin vizsgálatok, hormonszintmérések és terhelési próbák.

E kutatások eredményeképpen megállapították, hogy az így meghaltak agytörzsében jelentősen kisebb volt az egyik ingerület-átvivő monoamin, a szerotonin koncentrációja. Öngyilkossági kísérleten átesett személyekben a gerincvelői folyadék alacsony 5-hidroxi-indolecetsav (egy szerotonin anyagcsere-termék) koncentrációját mérték. A neuroendokrin vizsgálatok nagyobb 17-hidrokkortizol ürítést találtak.

A biológiai kutatások hívei arra törekednek, hogy ún. "rizikófaktorokat" mutassanak ki. Ez a törekvés nem ellentétes az öngyilkosság-kutatás pszichológiai vagy szocializációs elméleteivel, hanem azt vizsgálja, hogy az egyénileg nagymértékben különböző stressztűrő és konfliktus megoldó viselkedés egyes alapelemei milyen neurókémiai különbségekkel hozhatók összefüggésbe. Az alacsony liquor 5-hidroxi-indolecetsav koncentráció például feltehetően társul az agresszív impulzusok feletti csökkent kontrollal, nem az öngyilkossággal, de ha az egyén élettörténete, szociokulturális környezete és aktuális állapota fokozott agresszív feszültséget hoz létre, az ilyen emberben könnyebben következik be a szuicidium.²⁷ Ez valószínűleg a már Durkheim által is feltételezett *öngyilkosalkatnak* az összetevője, amely az élet folyamán ható környezeti és pszichés behatásoktól különböző formát ölthet, és amely az öngyilkosságot lehetővé teszi, de nem szükségszerűen, vagyis nem tekinthető a cselekmény magyarázatának. Ismeretük azért is fontos, mert élőben mód lehet ezek gyógyszeres befolyásolására.

Az öngyilkossághajlam biológiai elemzése során felmerült ennek esetleges *öröklődése* is, mivel e halálozás jelentékeny családi érintettséget mutat. Ismert például egy család esete, ahol az apa és öt gyermeke halt meg ilyen cselekmény következtében (köztük egyik gyermek kilencéves korában). A családi halmozódásnak feltételezés szerint három oka lehet: 1. biológiai öröklődés; 2. a családi minta szuggesztívítása és 3. szocio-kulturális hatások, amelyek különösen azonos családok tagjaiban érvényesülnek hasonló módon.

A három jelenség elkülönítése ikervizsgálati modell alapján történt, és ennek eredménye azt bizonyította, hogy az öngyilkossági halálozásban észlelt jelentős családi halmozódás legfeljebb 13-17 %-ban volt biológiai-genetikai okokra visszavezethető, a többiekénél külső: családi és társadalmi tényezők voltak a meghatározóak.²⁸

Klinikai megfigyelések és interjúk alapján öngyilkossági kísérleteken átesett személyek a következő *jellegetességeket* mutatták:

1. Az "okok", amelyekre a túlélők hivatkoznak vagy amelyeket a hozzátartozók feltételeznek, megegyeznek a mindennapi élet - mások által is átélt - veszteségeivel, kudarcaival. Olyan élethelyzetekben következik be az öngyilkos magatartás, amelyben a legtöbb ember rövidebb-hosszabb kétségbeesés, gyötör-

dés, dühöngés után talál valamilyen elfogadható megoldást, vagy ha nem tudja megváltoztatni a körülményeket, beletörődik. Megállapítható, hogy nem a kiváltó esemény a rendkívüli, hanem ennek átélése, élménye, a túlméretezett érzelmi reakció azoknál az eseményeknél amelyeknek az egyén számára különös jelentőségük van.

2. A leggyakrabban előforduló érzélem a *csalódás, visszautasítotttság* vagy az ettől való rettegés. A csalódás forrásai a szokásosak: szülő, gyermek, házastárs, partner, barát, főnök, munkatárs, hivatás. A csalódást okozók magatartása szintén a mindennapi élethelyzeteket tükrözik: a szülő korlátozása kamasz gyermekével szemben, vagy beavatkozása a felnőtt gyermek magánéletébe; a házastárs, partner hűtlensége, a barát elfordulása, munkahelyi konfliktusok. A csalódás, meg nem értés önmagában még nem vezet öngyilkossághoz, de az interjúkból kiderült, hogy a kísérletező korábban rajongásig szerette azt az egyént, akiben csalódott. Olyan tulajdonságokkal ruházta fel, amelyek inkább vágyainak, mint a valóságnak feleltek meg. A mélyebb elemzés szerint ez a felmagasztosulás valamilyen szükségletet fejez ki: nem tudatosított módon az idealizált másikban önmagát erősíti, ezért retteg az elutasítástól. Ez szükségyszerűen csalódáshoz vezet, mert ennek az álomképnek a partner nem tud tartósan megfelelni, mert nemcsak az iránta kifejezett rajongást nehéz elviselni, hanem az ezzel való szabályozást is, és ha kezdi visszavonni szeretetét, miáltal nem elégül ki az elfogadás szükséglete, a szabályozási kísérlet elégtelenné válik, a kapcsolatrendszer szétesik és a gyengébbik fél összeomlik. Ennek egyik lehetséges megnyilvánulása az öngyilkos magatartás.

3. Megállapítható az *indulatok szélsőséges ingadozása* ugyanazon személy, tárgy, eszme iránt: szeretet és gyűlölet, engedékenység és lázadás, elfogadás és megtagadás, anélkül, hogy ez az érzelmi ambivalencia tudatosulna. Az ilyen ambivalens viszonyulások az emberek közötti kapcsolatokban gyakoriak, de aki a két indulatot nem tudja vegyíteni az adott helyzetnek megfelelően és csak az egyiket gyakorolja kizárólagosan, sokkal sebezhetőbbé válik a vereséggel szemben. Ilyen érzelmi egyensúly felbomlást jelenthet a váratlanul elkezdődő italozás, a betegserepben való megmerevedés vagy az öngyilkos magatartás.

Az érzelmi ambivalencia az önpusztító cselekményben is jelen van: az elkeseredés egyfelől, amit a másik elvesztése okoz, másrészt az iránta érzett düh, és az öngyilkossággal fájdalmat akarnak okozni annak, aki nem úgy szerette, ahogy várták.

4. Az öngyilkossági kísérlet túlélői többnyire *örülnek* életben maradásuknak, sokan közülük elítélik öngyilkos cselekedetüket. Feltehetően halállelképzésük más, mint a mindennapi elborzasztó halálfogalom. Valószínű, hogy a halált is idealizálják. Nem meghalni akarnak, hanem az adott módon már nem képesek élni. A halálvágy nem egy logikus döntés következménye a legtöbb öngyilkosnál, hanem indulataiknak a kiszolgáltatottsága, amely az adott helyzetből való kimekötülést célozza.

5. Sok esetben önző, magának való emberekről van szó, akiknél a normális önszeretet az *önimádatig* fokozódik. Ez kevésbé fér össze a mások szeretetével és így válnak képtelenné mély emberi kapcsolatok kiépítésére, amelyet azonban nem élnek meg, csak azt veszik észre, hogy környezetük nem érti meg őket, mindenkiben csalódtak, az emberek rosszak, a világ gonosz. Nem tudják beleélni magukat mások lelkivilágába, ezért tudnak könnyen kilépni a kapcsolatokból és magukra hagyni azokat, akiknek a sorsáért látszólag aggódtak.

6. Ezek az érzelmi sajátosságok sokban hasonlítanak a *kisgyermek magatartására*. A gyermek számára a realitás felfogása fokozatosan valósul meg. Önszeretetét sokáig megtartja, vágyait és indulatait nem tudja korlátozni. Ha kívánságát nem teljesítik, dühvel, daccal kényszeríti ki. Sok felnőtt ezeket a gyermekkori érzelmi reagálásmódokat megőrzi, amelyek a felnőtt világban már célszerűtlenek, mert akadályozzák a harmonikus társas kapcsolatok kialakulását. Az érzelmileg éretlen felnőtt ezért kiszolgáltatottabb, mert problémamegoldó képessége elégtelen.

7. Ezen interjúk során nem tudták megállapítani tipikus öngyilkos személyiség létezését, sem olyan élethelyzetek előfordulását, amelyekből az öngyilkosság az egyetlen kiút.

8. Az öngyilkos magatartás az önértékelési válságokra adott egyik lehetséges reakció, a válság célszerűtlen eszközökkel való közlése azok felé, akiktől segítséget remél, de ez a magatartás nem tudatos.²⁹

Az Egészségügyi Világszervezet az *öngyilkosság megelőzésében* elsődleges, másodlagos és harmadlagos intézkedéseket különít el.

A megelőzés *elsődleges* útja családterápiás és iskolai beavatkozások sora, amelyek között a vallásérkölcsi nevelésnek döntő szerepe lehet. Ezek segítségével bizonyos személyiségkárosodások, illetve neurotikus személyiség-fejlődési módok megelőzhetők vagy enyhíthetők, illetve, amelyek fogódzót jelentenek a megterhelő életesemények során. Itt hangsúlyozandó, hogy minden keresztény vallásfelekezeti felfogásában az élet a legdrágább kincs, ezért annak meg gondolatlan kockáztatása vagy éppen eldobása, az öngyilkosság egyike a legnagyobb bűnöknek. A vallás szerint minden életnek van célja és hivatása, amelynek érdekében munkálkodnunk kell egész életünkben. Az ember felelős önmaga életéért saját magának, a társadalomnak és Istennek.³⁰

A *másodlagos megelőzés* arra irányul, hogy az öngyilkossági krízis jelzését minél többen vegyék észre és arra minél gyorsabban és megfelelőbben reagáljanak.

Az öngyilkosok nagyrésze közli szándékát. Ez történhet nyíltan, szavakban, közvetlen vagy közvetett kijelentések formájában. Ilyen jelentése van az ajándékozásnak, végrendeletnek, az öngyilkosságra vonatkozó fantáziáknak, álmoknak is. Közlésnek fogható fel, amint már láttuk, maga az öngyilkossági kísérlet is. Megfigyelhető még, hogy ezek az emberek tettük elkövetése előtt egy-két hónappal, héttel felkeresik általában orvosukat kevésbé meghatározott panaszokkal (álmatlanság, kedvetlenség, közömbösség, megváltozott viselkedés).

Az öngyilkossági szándék felismerése, vagy a kísérlet túlélője *pszichiátriai sürgősségi ellátásban*, illetve *krízisintervencióban* kell részesülnön. Krízisen olyan élethelyzeti zavarokat értenek, amelyek során az egyén kénytelen egzisztenciáját veszélyeztető körülményekkel szembenézni. Ezek egy időre mindennél fontosabb problémává válnak számára, azonban azokat sem megoldani, sem elkerülni nem képes. Ilyen helyzetben elképzelhető, hogy néhány megnyugtató szó vagy az előzmények elmondásának lehetősége vagy egy szociális munkatárs segítsége a családi vagy környezeti konfliktus megoldására akár néhány óra alatt is rendezi a problémát. Ezt az időbeni beavatkozást nevezzük krízisintervenciónak.³¹

Ma ez több próbálkozást foglal magában. Speciális krízismegoldási lehetőséget kínálnak a világon egyre jobban elterjedő *telefonszolgálatok*. Ezek dolgozhatnak független szervezetként vagy a pszichiátriai ellátás részeként. Független telefonszolgálat a *szamaritánusok mozgalma*, amelynek megalapítója Chad Varah londoni lelkész, aki az első szamaritánus egységet egy régi londoni templom alagsorában és kriptában hozta létre kb. 40 éve, ez később elterjedt az egész világon. Jelenleg az angol szamaritánusok Angliában kétszáz felett, más országokban több száz segélyszolgálatot működtetnek. A telefonosok a legkülönbözőbb foglalkozási ágakból kikerülő önkéntesek, akiket kiválogatás, képzés, ellenőrzés és továbbképzés alapján engednek dolgozni. Ez egy kétéves folyamat. Ezalatt igen jelentős pszichológiai tapasztalatra és beavatkozási készségre tesznek szert. A segélyszolgálatok gyűjtik észrevételeiket, tapasztalataikat, ezeket feldolgozzák és felhasználják képzésben és továbbképzésben. Beavatkozásuk azonban csak a tényleges krízisre eredményes, a pszichiátriai betegek vagy a függőségi állapotban szenvedők (krónikus alkoholisták) esetében hatástalan. Ezeknek az ellátása a laikus segélyszolgálatok kompetenciáját meghaladja.³²

A szamaritánusok - mint általában a segélyszolgálatok - névtelenek maradnak, csak a keresztnévvel és egy szolgálati számmal azonosítják magukat a hívó és a segélykérő felé. Érdekes koncepció alapján dolgoznak tevékenységük lényegét "befriending"-nek nevezik, ami magyarul körülbelül barátkozást jelent. Ez a felfogás azt jelképezi, hogy a szamaritánusok névtelen és időszakos jóbarát

kínálkoznak többnyire magáramaradt, izolálódott, kommunikációs zavarban küzdő, krízisben lévőknek vagy öngyilkosságra készülőknek. Ez az emberi kontaktus azután alkalmat adhat neki, hogy a krízisből kikerüljön, öngyilkossági válsága elmúljon. Mindez a szó szoros értelmében életmentő segítséget nyújthat embereknek.³³

A *harmadlagos megelőzés* terén az öngyilkossági kísérleten átesetteket veszélyeztetetteknek kell tekinteni és pszichológiailag kezelni és gondozni kell. Felmerül azonban egy nehezen leküzdhető probléma. Amint már szó esett róla, az öngyilkos magatartás hátterében ritka aránylag az elmebetegség, a nagy többség nem tekinthető betegnek. Magukat sem tartják annak, így a felajánlott segítségnek nem érzik szükségét, és ezek egy része úgy távozik az egészségügyi intézményből, hogy a krízishez és az öngyilkossághoz vezető lelki mechanizmusainak kiszolgáltatva megy vissza abba a környezetbe, ahol korábban összeomlott. Szerencsés esetben az öngyilkossági kísérlet megváltoztatja a korábbi helyzetet, javíthatja az interperszonális kapcsolatokat, segítheti az önpusztító kockázat felismerését, amely az újabb válságban az öngyilkos ellenőrzése alá kerül és a visszatartó erők érvényesülhetnek. A krízis szerencsés megoldása esélyt adhat a személy érési elakadásainak pszichoterápiás segítség révén történő felszámolására, így alkalom a fejlődésre, a személyiség éréseire.

Osszegezve: sok mindent tudunk az öngyilkos jelenségről. Ismerjük a kockázati tényezőket, rangsoroljuk őket, csak éppen abban nem segít mindez, hogy azokat a személyeket azonosítsuk, akiknél valódi az öngyilkosság veszélye, vagy hogy egy adott egyén esetében milyen mértékben számíthatunk az ismétlésre. Mindenképpen az öngyilkosság megelőzésére nagy erőfeszítésre van szükség a továbbiakban is, mivel az előrejelzések szerint a civilizált, iparosodott világban az öngyilkossági cselekmények száma ezentúl is nőni fog.

JEGYZETEK

- 1 Flamand V.: *Suicidul pedeapsa sau autodeterminare?* Apostrof, 1991. 2. 7.
- 2 Ozsváth K.: *Az öngyilkos magatartás a klinikus szemzőgéből.* Orv. Htl. 1987. 128. 49. 2565
- 3 U. o. 2566
- 4 Buda B., Füredi J.: *Az öngyilkosság pszichés háttere.* Med. Könyvkiadó. Bp. 1987. 17.
- 5 Soni Raleigh V., Balarajan R.: *Suicid and self burning among Indians and West Indians in England and Wales.* Brit. J. of Psychiatry 1992. 161. 365-368.
- 6 Buda B., Füredi J., i. m. 19.
- 7 Böszörményi E.: *Az öngyilkosság múltja és jelene. Történeti vázlat.* 1991. Magánkiadás Bp., Orv. Htl. Könyvismert. 131. 1990. 2. 18. 386.
- 8 Buda B., Füredi J., i. m. 19.
- 9 Böszörményi E.: i. m. 387.
- 10 Gorgos C.: *Vademecum in psichiatrie.* Ed. Med. Buc. 1985. 47.
- 11 Buda B., Füredi J.: i. m. 20.
- 12 Ticudean M.: *Dictionar de sinucideri.* Apostrof. 1992. 2. 4-5. 25.
- 13 *Az öngyilkosság-megelőzés és krízisintervenció* (2. Nemzetközi Kongresszus, 1983. okt. 2.-5. Caraballeda, Caracas). Orv. Htl. 1984. 125. 899-901.
- 14 Flamand V.: i. m. 2.
- 15 Gorgos C.: uo.
- 16 *Az öngyilkosság empirikus kutatásának első európai szimpóziuma.* (München 1986. márc. 19-22.) Orv. Htl. 1986. 127. 1273-1274.
- 17 Marzuk P. M. et col.: *AIDS and Suicid - JAMA.* 1988. 259. 1369.
- 18 Stiefel E.: et col.: *Suizid und Cancer.* Schweiz. med. Wschr. 1989. 119. 891.
- 19 Flamand V.: uo.
- 20 Böhme K., Lungershausen E.: *Suizid und Depression im Alter.* 1988. S. Roderer Verlag. Regensburg. Orv. Htl. Könyvismert. 1990. 131. 2. 18. 386.
- 21 Paul I.: *Privatizarea sinuciderii.* Expres Magazin. 49. 1833. 5 dec. 1992.

- 22 Buda B., Füredi J.: i. m. 23.
 23 Athanasiu A.: *Elemente de psihologie medicală*. Ed. Med. Buc. 1983. 125.
 24 Buda B., Füredi J.: i. m. 30.
 25 Flamand V.: uo.
 26 Ozsváth K.: i. m. 2567.
 27 Bánki M. Cs.: *Vannak-e az öngyilkosság hajlamnak biológiai tényezői?* Orv. Htl. 1983. 124. 50. 3045-3053.
 28 Czeizel E.: *Az öngyilkosság hajlam genetikai elemzése ikrekben*. Levelek a szerkesztőhöz. Orv. Htl. 1984. 125. 15. 918.
 29 Ozsváth K.: i. m. 2566. 2568-2569.
 30 Erdő J.: *Teológiai tanulmányok*. Az Unitárius Egyház kiadása. Kolozsvár. 1986. 211.
 31 Hárdi I.: *Pszichológia a betegágyánál*. Medicina Könyvkiadó. Bp. 1972. 79. 82.
 32 Füredi J.: *A rózsátó is ideges*. Magvető kiadás. Bp. 1989. 44-45.
 33 Ayers T. D.: *A laikus segítség dimenziói és jellegzetességei*. Am. J. Ortopsy-chiatry. 1989. 59. 215. Orv. Htl. Folyóiratref. 1990. 131. 15. 832.

Dr. Virágh Enikő

A MAGZATI ÉLET VÉDELME

Emlékezzünk: 1995-ben lesz 130 éve annak, hogy "az anyák megmentője", Semmelweis elköltözött az élők sorából. Ezek az évfordulók nemcsak nagyjaink munkásságára emlékeztetnek, de arra is, mennyire más a ma orvostudománya, mennyit változtak lehetőségeink, problémáink, sőt, feladataink is. Ma már világosan látható, hogy a 20. század első fele a halál és a halálos betegségek elleni rendkívüli eredményes küzdelem jegyében zajlott le, második felének orvostörténetére azonban egyre inkább az élet keletkezésével, az emberi reprodukcióval kapcsolatos problémák válnak jellemzővé. Rendkívüli feladat és felelősség az emberiség egyik legnagyobb problémájának, a szaporodás szabályozásának a megoldása is, hiszen a családtervezés egyéni, társadalmi és egészségügyi jelentősége hallatlanul nagy.

A gyermek a nő élethivatásának beteljesülése és szervesen hozzátartozik a házaseset boldogságához. Az utódok nemzése, világrahozatala és felnevelése mindig az egyik legnemesebb emberi tevékenység volt és beláthatatlan időnkig az is marad. Korunkban ezek az alapigazságok mindössze annyiban módosultak, hogy ma már számos olyan korszerű lehetőség birtokában vagyunk, amellyel a gyermekáldás bekövetkezését - a szexuális élet teljes zavartalansága mellett - szabályozhatjuk; tehát kiküszöbölhetjük annak véletlenszerű, elemi erőként ható jellegét. Minden ivarérett, egészséges nő és férfi szembetalálkozik életének valamely szakaszában a születésszabályozás problémájával, akár annak pozitív (a gyermek vállalása), akár negatív (születéskorlátozás) értelmében.

Az emberi szaporodás mérséklésére irányuló szándék a történelem minden ismert időszakában fellelhető. Megoldására a társadalmi és tudományos fejlődés egyes szakaszaiban a különféle földrajzi, demográfiai, szociális, vallási, erkölcsi, egészségügyi és egyéni tényezők hatása alatt más-más módszereket alkalmaztak. A születésszám befolyásolására használatos módszerek az idők folyamán egyre tökéletesedtek, jelenünkben pedig ugrásszerű fejlődést mutatnak.

Tévedések elkerülése végett először néhány fogalmat kell tisztáznunk.

1. Fogamzásgátlás (contraceptio): minden olyan beavatkozás - akár a férfi, akár a nő, akár mindkettő részéről -, amelynek az a célja, hogy életképes concep-

tus keletkezését meggátolja. Így mechanikai, kémiai, hormonális eljárások (implantáció gátlása is), absztinencia, sterilizálás stb.

2. Abortusz (művi vetélés). A már implantálódott, beágyazódott megtermékenyített pete elpusztítása (életképes magzattá fejlődésének megakadályozása).

3. Családtervezés az egyének azon tudatos cselekedeteinek összességét értjük, amellyel utódaik (nevelt gyermekeik) számát és az utódlással kapcsolatos egészségügyi és társadalmi teendőket, a gyermek, a szülő és a társadalom szempontjából egyaránt optimálisan, felelősséggel és tervszerűen alakítják. A családtervezés ugyanis társadalmi és biológiai terminológia. A családtervezés egyetlen célja, hogy kizárólag tervezett gyermekek szülessenek és nevelődjenek.

4. Időztítés és távkozbeosztás ("timing and spacing"). Ezen azt értjük, hogy a szülést az anya bizonyos korára, kedvező időpontra időztítjük és meghatározzuk a szülések közötti intervallumot.

5. Születési arány (natalitás). Az élve szülések száma meghatározott populációban. Elkülönböztendő a fertilitástól, amely a biológiában a fajfenntartási képességet jelenti, de a demográfus számára a reprodukció eredményét.

6. A születésszabályozás nem azonos a családtervezéssel, hanem csupán annak egy része, eszköze. A születésszabályozás kétirányú lehet: pozitív, ha a reprodukció irányába hat és negatív, ha a születéskorlátozást szolgálja.

A pozitív irányú születésszabályozás körébe azok a biológiai természetű törekvések tartoznak, amelyek célja a családnövekedés. A reprodukciót hivatott elősegíteni a terhességkonzerválás, a meddőség kezelése, a mesterséges megtermékenyítés, a jövőben esetleg a gyermek nemének és az ikerszületéseknek a befolyásolása.

A negatív irányú születésszabályozás pedig a születések számának korlátozására irányuló tevékenységet jelenti. A születéskorlátozást szolgálja a fogamzásgátlás és a terhességmegszakítás. A születések korlátozásának gondolata és empirikus gyakorlata a legtávolibb múlt homályába vész. Ezért vallja sok kutató azt a nézetet, hogy eredete megközelítően egyidős az emberiséggel. Bárhogy legyen is, annyi mindenestre bizonyított tény, hogy a szaporodás mérséklésére irányuló - preventív és abortív - eljárások használata az emberi korok mindegyikében fellelhető. A történeti feldolgozásokban az antikongienciens és az abortív eljárásokat szigorúan különválasztani teljességgel lehetetlen.

Az antikongienciensek olyan módszerek, gyógyászati segédeszközök és gyógyszerek, melyek a fogamzás létrejöttét nagy biztonsággal hivatottak kivédeni, anélkül, hogy különösebb általános szervezeti ártalmat okoznának. Használatukra a gyakorlatban egészségügyi és szociális (ezen belül egyéni) okokból kerül sor. Ez az a pont, amelyen a fogamzásgátlók túllépik egy gyógyszerhatástani csoport, tágabb értelemben az egészségügy kereteit, hiszen hatásaik révén széleskörű társadalmi vetületük is van. Ugyanez a tulajdonságuk vezet ahhoz az igényhez, mely a kérdéssel foglalkozó vagy ezzel kapcsolatban álló szakemberektől sokirányú ismeretet követel meg, nemcsak gyógyszerhatástani és klinikai, hanem szociológiai értelemben is.

Az antikoncepció egészségügyi javallatai ugyanazok, mint a terhesség ellenjavallatai, bár az utóbbiakról a korszerű terápiás lehetőségeink birtokában egyre ritkábban beszélhetünk. Ide tartoznak a komoly szívbetegségek (endocarditis lenta, aktív heveny reumás carditis) és a vérkeringési elégtelenségek, a tüdőtuberkulózis, a diabetes, a vérképzőszervi megbetegedések (fehérvérűség, fokozott véralvadási hajlam, gyakori trombózisok), a partnerek Rh inkompatibilitása (összeférhetetlensége), az idült vesebajok, bél- végbélrák, gyomor- és nyombélfekély, súlyosabb máj- és epebetegségek, súlyosabb astma bronchiale, fertőző betegségek. Joggal idesorolhatjuk még a terhesség nőgyógyászati kontra-indikációit:

a. ahol az előző gyermek fejlődési rendellenességgel született,

b. az öröklődő elmebetegségeket,

c. az előrelátható bénulásos folyamatokat (például atrofia musculorum progressiva)

d. a sugárártalmat.

Általános értelemben: a fogamzásgátlás mindenkori egészségügyi javallatának a kriminális és legális abortuszok prevenciója tekinthető.

A szociális javallat ugyancsak heterogén probléma, éppen a fogamzásgátlás társadalmi háttere miatt. Szociális indokok lehetnek a következők: kedvezőtlen családi állapot, életkor, lakásviszonyok, anyagi helyzet, politikai-gazdasági körülmények, a meglévő gyermekek száma, munkavállalás, tanulmányok folytatása, rendezetlen családi élet stb. Az antikoncepció társadalmilag mindaddig indokolt, míg a partnerek vagy házasfelek részéről ki nem alakultak a gyermek fogadásának erkölcsi és gazdasági feltételei. A fogamzásgátlás szociális indokainak tárgyaltáshoz kívánkoznak azok a kormányprogramok is, amelyeket egyes kifejezetten túlnépesedett fejlődő országban kénytelenek folytatni.

Terhesség megszakadása a 28. hét előtt vetélés vagy abortusz néven ismeretes. Az abortusz aetiológiai (ok-okozati) szempontból lehet spontán (esetleg habituális abortusz) és művi abortusz (legális és kriminális).

Anatomo-klinikai szempontból megkülönböztetünk:

- a. fenyegető vetélést (abortus iminens),
- b. befejezetlen vetélést (abortus imperfectus),
- c. befejezett vetélést (abortus perfectus),
- d. visszatartott vetélést (missed abortion).

A spontán-vetélés a fentiek bármelyik válfaját tartalmazhatja. Tünettaniilag hozzá kell tennünk, hogy minél fiatalabb a terhesség, annál inkább a vérzés, minél idősebb (12. héten túl), annál inkább a méhkontrakciók, görcsök dominálnak. Okai nagyon sokrétűek, ezekre itt most nem is térek ki. Minden esetben intézeti, kórházi kezelés indokolt. Fenyegető abortusz esetén a cél a terhesség megtartása. A többi típusú abortuszban a méh kiürítendő. Az abortus perfectus nem igényel kezelést. Habituális vetélés, ha kettőnél több egymásutáni terhesség szakad meg. Kezelése nagy gond, mert okát gyakran nem lehet kideríteni. Lehet a női nemi szervek fejlődési rendellenességeinek tulajdonítani (ezek korrigálhatók, például cervix-incompetencia vagyis méhnyak-elégtelenség), de lehet sárgatest elégtelenség vagyis hormonális okok (ezek nem korrigálhatók, csak részben); vagy a terhesség ma még ismeretlen immunvédelmének a hiányát kell feltételeznünk. Habituálisan vetélő nő a magzat élete védelmében: terhessége alatt ne dolgozzék, szigorú ellenőrzést és gondos kezelést igényel.

A művi vetélést kiváltó módszerek nem fogamzásgátló eljárások. A művi terhességmegszakítás kórházban való elvégzésére a fennálló rendelet szociális indokkal is lehetőséget nyújt, elsősorban azért, hogy a bűnös vetélések elkerülhetők, az elmulasztott vagy helytelenül eszközölt fogamzásgátlás következményei pedig elháríthatók legyenek. Mindebből nem következik, hogy az abortuszról - egészségügyileg és társadalmilag egyaránt - ne legyünk elítélő véleményekkel, hiszen számuk még mindig magas. Velük egyenes arányban áll az egészségre káros szövődmények és utóhatások száma, valamint társadalmi kihatásaik súlya, de talán még társadalometikailag demoralizáló sajátságuk is.

A művi vetélés kétféle: legális terhességmegszakítás és kriminális abortusz. A legális terhességmegszakítás végezhető orvosi indikációra és szociális javallat alapján. Ezeket az okokat már ismertettem, mint fogamzásgátlási indikációkat. Az antikoncepció fejlődésével azonban már nem engedhető meg a családtervezésnek ez a módszere, sok káros közvetlen és késői következménye miatt. A kriminális abortusz a vetélések igen veszélyes formája. Két lehetőség van: az egyik, hogy az orvos titokban szabályos kiürítést végez, természetesen kellő asszisztencia, narkózis stb. nélkül. Ezért ez a forma is veszélyes. Még nagyobb a kockázat, ha laikus avatkozik be, ami nem a méh kiürítését, csak a terhesség megsértését célozza, amit azután vetélés követ. A légtülszűbb, természetesen nem steril eszközökkel sokszor halálos sérüléseket vagy komoly fertőzést okoznak.

A terhesség megszakítását a terhesség 12. hetéig lehet engedélyezni. A műtétek korai szövődményeinek előfordulási aránya 7,68%; a késői szövődményeké átlagosan 11,79%.

Korai utókövetkezményként tekinthető a gyulladás, a láz, az utóvérzés, a sérülés, a méhátfűródás, a visszérgyulladás és a tromboembólia. A késői szövődmények között a méhnyak kóros szöveti elváltozásai, a vérzészavar, a krónikus gyulladás, a meddőség, az ismételt méhkaparás szükségessége, láz, tumor szerepel a szerzők adataiban. A műtétek letalitása átlagosan 0,123%. A felsoroltakon kívül ok-okozati kapcsolatot igazoltak az abortuszok és a koraszülések, valamint a termékenység csökkenés, spontán vetélés, hormonzavar és újabban a foeto-maternális izoimmunizáció között.

Ez a lakonikus felsorolás is beszédesen alátámasztja azt a korábbi kijelentést, hogy az abortuszokról egészségügyi értelemben nem lehet optimista hangon nyilatkozni (ami alól legfeljebb a kriminális abortuszok megelőzésének a lehetősége lehet kivétel). Hasonlóan kedvezőtlen a művi abortuszok társadalmi hatása is. Elég, ha a nőknek a termelésből, a családi életből stb. való időleges kieséséről, a nőgyógyászati osztályok agyagi és személyzeti túlterheltségéről, valamint arról a gyórgyszerekre fordított anyagi befektetésekről beszélünk, amelyet az egyre szaporodó szövődmények későbbi gyógyítása megkövetel.

A gyakorló orvost felelősség terheli a fogamzásgátlásra való nevelésben. A művi abortuszok veszélyei, költségei, kellemetlenségei, morális negatívumai sok százszor nagyobbak, mint bármely megelőző módszeréi; és amire talán sokszor nem gondolunk, főként az első terhesség megszakítása rontja a később kiviselő magzat esélyeit (cervix-incompetentia vagyis a méhnyakelégtelenség, Rh-szenszibilizálás, koraszülés!).

Tehát, amint láttuk, az emberi reprodukció ellenőrzése rendkívül komplex kérdés, demográfiai, társadalmi és egyéb tényezők szerepelnek. Ezekről itt természetesen nem eshet szó. A kérdés jelentősége azonban hallatlanul nagy, mégpedig három szempontból:

1. Egészségügyi szempontok: az ideális az, ha az asszonyok csak húsz és harminc éves koruk között szülnék; egy-egy szülés között legalább 3 év időköz van, és a gyermekek száma 2 vagy 3. Mindez azonban nemcsak az utódok halálózása, de az asszonyok és gyermekek tápláltsági viszonyai, betegségei és sok más egészségügyi szempontból is jelentős.

2. Egyéni szempontok. A fajfenntartás folyamatában a nőre összehasonlíthatatlanul nagyobb feladat hárul. A felvilágosult társadalom nem tagadhatja meg azt a jogot a nőtől, hogy védekezzék a nem kívánt terhesség ellen, korlátozza gyermekei számát, vagy úgy is fogalmazhatjuk, hogy szexuális élete lehessen következmények nélküli. A család szempontjából a gyermekek számának megtervezése alapvető gazdasági kérdés és főleg a fejletlen országokban újabb családtagok születése a már élő utódok testi és szellemi fejlődését is sokszor lehetetlenné teszi.

3. Társadalmi-gazdasági szempontok. Közismert, hogy a fertőző betegségek, a csecsemőhalálozás gyors csökkenése, az emberi életkor meghosszabbodása, egyszóval a halálozási arányszám csökkenése sok országban megelőzte a születési arányszám hasonló változásait, ami robbanásszerű túlnépesedéshez vezet. (Lásd India vagy Kína esetét.) Minden társadalom alapvető érdeke, hogy arányba hozza termelését a népesség számával, esetenként éppen az utóbbit emelve. (Lásd Magyarország és egyáltalán a magyarság kérdését.) Itt megemlítem Sárosi Arthúr *Az emberi élet szent* című cikkéből a következőket:

Az utóbbi harmincöt esztendő alatt annyi magyart "irtottunk ki", hogy elég lenne 75 Hiroshimának és 300 mohácsi vésznek. Az abortusz, amely ma már világlajosság, a magyarság legújabbkori történelmében nemzeti tragédiává fajult. Tízszer annyi magyar pusztult el így, mint amennyit a nemzet a második világháború során veszített el. Döbbenetek ezek az adatok. Milliő meg nem születettet temetett el egy hibás mentalitás vagy felelőtlenség! És mindez többbe került a magyar nemzetnek, mint az elvesztett háborúk és a szerencsétlen békekötések (s ha a veszített csatáink hőseit megsiratjuk, akkor szót kell ejtenünk a halálra ítélték milliós hadáról is).

A magyar nép harca önmaga és Isten ellen nem újkeletű. Sajnos évszázadokra nyúlik vissza a gyökere e mai felelőtlenségünknek. Eleinte a mostoha történelmi körülmények - tatárjárás, török uralom, járványok - tizedelik meg a

magyarságot. Később azonban egy hibás erkölcsi felfogás váltja ki a népesedés rohamos csökkenését. Másképpen nem magyarázható az a tény, hogy a 19. század második felében több száz erdélyi magyar község románosodott el. A folyamatot elősegítette az osztrák önkényuralom is.

A jobbágyfelszabadítás után sok magyar kisnemes elszegényedett; a felszabadult jobbágyok pedig még nem tudtak maguknak viszonylag biztos egzisztenciát teremteni. Az átmeneti időszaknak ez a bizonytalansága pedig rányomta bélyegét a demográfiai képre is, hiszen a magyar családok anyagi megfontolások miatt nem mertek 1-2-nél több gyermek felnevelésére vállalkozni. Ezzel szemben a románság, amely 1848 után az osztrák kormánytól nem remélt jogokat kapott és jobban hozzá volt szokva a mostoha körülményekhez, továbbszaporodott és döntő módon befolyásolta Erdély népesség-arculatát.

Ez a jelenség azonban nemcsak Erdélyre volt jellemző, hanem az egész Magyarországra. 1933-ban Illyés Gyula tanulmányt írt "Pusztulás" címen a dél-magyarországi Ormánságról, amely 45 falut foglalt magában Baranyában. Itt azt tapasztalta, hogy pusztul a magyarság, nincs elég gyermek, egyre több a bedeszkázott ablakú ház. Érdekes módon viszont az egykezés nem a szegényebb rétegre volt jellemző, hanem a kisbirtokos parasztságra. A magyarság mostani helyzete mind Erdélyben, mind Magyarországon kísértetiesen hasonlít az Ormánsághoz. Állandóan csökken a magyar falvak lakossága Erdélyben; a szász falvak elnéptelenedtek és az üres házakat a románok és cigányok vették meg. Mindez természetes, hiszen csak annak van joga, aki él. Romániaszerte a magyarok vidékeken a legkisebb a népszaporulat. Megemlítendő még, hogy Magyarországon 1985-től folyamatosan csökken a születések száma. A pártállam évtizedeiben több mint négy és félmillió legális abortuszt hajtottak végre és ennek következménye az lett, hogy a magyarság demográfiai helyzete katasztrófális, Európában a legrosszabb.

A megoldás csak egy új erkölcsi renden nyugvó szemlélet lehet, amely elítéli az indokolatlan művi vetélést és amely a gyermeket Isten áldásaként fogadja. Ezt pedig nem lehet törvényes rendelkezésekkel elérni, hiszen az elmúlt húsz esztendő alatt rengeteg tiltott művi vetélést hajtottak végre nem megfelelő körülmények között, ami sok áldozatot követelt a gyermeküktől szabadulni akaró anyák körében. Mindezt Illyés Gyula gondolata is alátámasztja: "Ha egy nép elhatározza, hogy öngyilkos lesz, akkor fegyverrel is megvédi a jogát arra, hogy öngyilkos lehessen".

Az egyes vallások más-más felfogást hirdetnek híveiknek a terhesség megelőzése vagy megszakítása kérdésében.

A mohamedán vallás kategorikusan nem tiltja ugyan a fogamzásgátlás gyakorlatát, de a Korán magyarázatával foglalkozók a népes család eszményét és az Allah akaratába való belenyugvást hirdetik. Ezért a mohamedán országokban a vallás ma is nagy kerékkötője a születéskorlátozásnak. Marokkóban például a városi nők körében az ideális gyerekszám átlaga 3,3, a vidékiek között pedig 5,5!

A hinduizmus szembehelyezkedik az élet kioltásának gondolatával. Ez a szemlélet előnytelenül hat az India számára létfontos családtervezési programok végrehajtására.

Az ortodox zsidó vallás a mai napig is tilt minden férfi által használatos fogamzásgátló eszközt.

A protestáns felekezetek nem hirdetnek különösebb tilalmakat a fogamzásgátlással szemben. Egyes szélsőséges szekták a teljes önmegtartóztatás vagy a közösülés nélküli szerelmi élet álláspontján vannak.

Nagy tömegekre gyakorolt befolyást a katolikus egyház szigorú tilalma. A tridentini zsinat gyilkosságnak minősített minden preventív és abortív tevékenységet. XII. Pius, XXIII. János és VI. Pál pápa egyértelműen megerősítették a katolikus egyház korábbi tiltó állásfoglalását.

IRODALOM

Fekete Gy.: *Idáig a számla: 75 Hiroshima...300 mohácsi vész.* Confessio, Magyarországi Ref. Egyház, 1990. 2. sz.

- Homer, C. J., James, S. A.: *Work-Related Psychosocial Stress and Risk of Preterm, Low Birthweight Delivery*. American Journal of Public Health, 1990, vol. 80, no.2
- Kleinman, R. L.: *Family Planning Handbook for Doctors*. IPPF, London 1974
- Lampé, L.: *A reprodukció medicina új útjai, új etikai dilemmák*. Orvosi Hetilap, 1988, 129. évf., 40. sz.
- Lindbohm, Marja-Liisa; Hemminki, K.: *Parental Occupational Exposure and Spontaneous Abortions in Finland*. American Journal of Epidemiology, 1984, vol. 120, no. 3.
- Muresan, P.: *Manual de statistică sanitară*. Ed. Med. Bucuresti, 1980.
- Niculescu, T., Virágh Enikő: *Femeia în procesul muncii-comportament reproductiv* (ref. gen.). Rev. Igiena, 1988, vol. XXXVIII. nr. 4.
- Nunley, Wallace C., Kolp, Lisa A.: *Subsequent Fertility in Women who Undergo Cardiac Surgery*. American Journal of Obstetrics-Gynaecology, 1989. vol. 161. no. 3.
- Pressat, R.: *Analiza demografică*. Ed. Stiint. Bucuresti, 1974.
- Rane, A.: *Formation and Metabolism of Toxic Metabolites in the Human Fetus*. Raven Press, New-York, 1981.
- Rabkin, C. S.; Anderson, H. R.: *Maternal Activity and Birth Weight: A Prospective, Population-Based Study*. American Journal of Epidemiology, 1990, vol. 131, no. 3.
- Rusu O.: *Propedeutica Ginecologico-Obstetricală*, Ed. Dacia Cluj, 1975.
- Sárosi A.: *Az emberi élet szent*. Keresztény Szó, 1992. 9. sz.
- Savitz, D. A.: *Maternal Employment and Reproductive Risk Factors*. American Journal of Epidemiology, 1990, vol. 132. no. 5.
- Stoica, T.: *Sexologie*. Ed. Med. Bucuresti, 1975.
- Seregély Gy.: *Fogamzástáplás*. Medicina Kk. Bp, 1976.
- Szontágh F.: *Szülészet és nőgyógyászat. A gyakorló orvos enciklopédiája*. Medicina Kk. Bp, 1973.
- Virágh Enikő, Gábor, Silvia: *Fertilitatea si efecte ale unor noxe*. (Comunicare) USSM-Clin. Boli profes., 1986.
- WHO Technical Report Series No. 424.: *Developments in Fertility Control*, WHO, Geneva, 1969.
- WHO Technical Report Series No. 442.: *Health Aspects of Family Planning*. WHO, Geneva, 1970.
- Zoltán I.: *A születésszabályozás. Az orvostudomány aktuális problémái*. Medicina Kk. Bp., 1968, 1. sz.

Gálfalvi Sándor

KARÁCSONY SÁNDOR NEVELÉSELMÉLETE

Karácsony Sándor a magyar pedagógiai irodalom legjelentősebb alakjai közé tartozik, akinek jelentősége - szellemi rokonsága következtében is - Németh Lászlóéhoz hasonlítható.

Szász János egyik frásában azt közli: "Olyan sok Sütő Andrásunk van, hogy arról az egyről is lemondhatunk?" Parafrazálva a gondolatot, az oly méltatlanul agyonhallgatott, elfelejtett Karácsony Sándorral kapcsolatosan is feltehetjük a kérdést: olyan gazdag a pedagógiai irodalmunk, olyan sok neveléseméleti kutatónk van, hogy még a legjobbokról is megfeledezhetünk? Nem jelent ez öncsonkítást?

Az utóbbi időben megkezdődött magyar tudományos körökben a szocialista pedagógia által megtépzott, majd betiltott nevelési elméletek újraértékelése. Karácsony Sándor neveléseméletéről a szakkörökben mindenki által nagyra becsült Kontra György értekezik, egy eddig még nyomtatásban meg nem jelent tanulmányában. Ezt a tanulmányt is felhasználtuk e rövid összefoglaló elkészítésében.

Végül ösztönzőleg hatott az is, hogy Karácsony Sándor neveléseméletében olyan tételeket fogalmazott meg, amelyek alkalmasak napjaink zűrzavarában eligazítást nyújtani.

Életrajzi adatai közül csupán azokat említjük meg, amelyek szükségesek személyiségének térbe és időbe való elhelyezésére.

Földesen született 1891-ben, Budapesten halt meg 1952-ben.

Középiskolái elvégzése után a Budapesti Tudományegyetemen folytatja tanulmányait, de tudományos fejlődésére meghatározók külföldi tanulmányútjai:

1912-től Genfben, Münchenben majd Grazban tanul, ahol kora legjelesebb pedagógusaival kerül személyes kapcsolatba: Charles Bailly, Théodor Flournoy, Edouard Clapared előadásait hallgatja. Flournoy-n keresztül megismeri William James, John Dewey, Wilhelm Wundt lélektanát. Nyelvészetet Wilhelm Steitbergtól, Friedrich von der Leyentől tanul.

Neveléstudományi képzést elsősorban tanítómesterének vallott Finácsy Ernőtől kapott, aki Herbart pedagógiáját továbbfejlesztve megfogalmazza, hogy az érzelmi és akarati megnyilvánulások alá vannak rendelve az értelmi működésnek, amiből következik, hogy a nevelés értelemre való hatás.

Schneller Istvánnal szorosabb kapcsolatba kerül, együtt szerkesztik *Az Erő* című ifjúsági lapot. Schneller személyiségelmélete korszerűbb Finácsy mechanisztikus pszichológiájánál. A személyiség több mint az egyéniség: annak etizált és tudatra emelt formája. A nevelés lényege az egyéniség személyiséggé fejlesztése.

Hatással vannak rá Nagy László reformpedagógiai eszméi, Máday István individuálpszichológiája is.

Egész munkássága során személyes kapcsolatban állt svájci, francia, angol, skandináv, német tudósokkal, benne volt az európai kultúráramlatban.

Ilyen széleskörű kölcsönhatások alapján megpróbálták Karácsony Sándor neveléseméletét különböző irányzatokba sorolni: voluntarista, egzisztencialista, irracionalista felfogástól áthatott fideistának tekintették. Azonban egyik irányzatba se lehet erőszak nélkül besorolni, ugyanis olyan sajátosan magyar "természetes pedagógiai rendszert" alakított ki, amely az előző rendszerek kritikai továbbfejlesztésén alapul.

Karácsony Sándor nem foglalta önálló tanulmánykötetbe pedagógiai rendszerét, hanem azt az 1937-1947 között megjelent több mint húsz tanulmányából fejthetjük ki, amelyek pedagógiai elméletének egy-egy tételét tartalmazzák. Ilyen szempontból jelentősebb írásai: Hegyi beszéd, Barátság és szerelem, A magyar észjárás és közoktatásügyünk reformja, A könyvek lelke, Irodalmi nevelés, ócsúró magyarság, Magyar világnézet, A magyarok Istene, Magyar Ifjúság, Leckék a leckéről, Cserkészlet és kultúra, Nagykorúak és felnőttek.

Karácsony Sándor neveléseméletének vizsgálatánál figyelembe kell vennünk a pedagógiai fogalmak sajátos használatát.

A nevelés fogalmán olyan közös tevékenységet ért, amelynek folyamatában maga a nevelő is nevelődik. Ma úgy fogalmazunk: a növendék nemcsak tárgya, hanem alanya is a nevelésnek.

A nevelés módjának a tanítás-tanulás folyamatát tartotta, s így végső elemzésben az egész didaktika nyelvi nevelés, még a matematika tanításában is. Így olvad össze az oktató-nevelő munka egyetlen nevelési folyamatba.

Ebből fakad a kultúra, az iskolai művelődés egysége, Karácsony Sándor műveltségfelfogásának jellemzője. Ez az egység a művelődés elemeit hordozó tudomány vagy - iskolai szinten - egyes tantárgyak nyelvi nevelésében valósul meg.

A nevelés folyamata - Karácsony Sándor társaslélektani felfogása szerint - az emberek közötti viszonyulásban realizálódik. Az én-ember értelmi, érzelmi vagy akarati viszonyba kerül a nem-én-emberrel. A beszédbeli első személy

jeleket ad a beszédbeli második személynek, aki felfogja és első személlyé válva visszajelez.

Az emberek közötti viszony tehát jelek segítségével valósul meg. A köznapi beszéd jelei a tudományban egyetlen jelentésű jelekké szűkülnek, jelrendszert alkotnak, a művészetben egyetemes jelentésű jelképrendszerré válnak vagy tettrendszerben nyilvánulnak meg. (Rossz májúj-májgyulladás - Ady: "Talán a mája se volt épp' szelíd.") Így fakadnak egy töről a nyelv, tudomány, irodalom, művészet, s így valósul meg a művelődés egysége.

A természettudományok, a matematika is jelrendszerben fejeződnek ki, csak itt az egyik ember nem *valakihez*, hanem *valamihez* viszonyul. A természettudományok végső fokon a matematika nyelvén fogalmazzák meg tételeiket és képletben fejezik ki. A képlet olyan mondat, amely matematikai formulába foglal egy természeti összefüggést. A szöveges feladatok lényege az, hogy nyelvi jelrendszerben fogalmazott problémát matematikai jelrendszerre kell fordítani.

Mivel a didaktikus nyelvi nevelés, ezért az anyanyelv tanítása és az anyanyelven való tanulás alapkövetelménye a nevelő munkának. Karácsony Sándor felfogása szerint az anyanyelv oktatása feltételezi egy élő idegen nyelv alapos tanulmányozását és egy holt nyelv tanítását. A három nyelv viszonyításából nyilvánvalóvá válik az, ami a nyelvben változó és ami állandó. Csak ez vezet el egy megalapozott nyelvi kultúrához. Ezen a téren Karácsony Sándor szigorúan fogalmaz: akinek nincs nyelvi kultúrája, annak semmiféle kultúrája nincsen.

A vallásoktatás kérdését a társaslélektan alapján közelíti meg. Először tisztázza, hogy a hit egyéni lelki megnyilvánulás, tehát oktatni, tanánni nem lehet. A vallás azonban társas tevékenység: legalább két embert tételez fel; egyik, aki vall és másik akinek vall. A vallás tárgya pedig az az életérzés, amit az ismeretlenhez való viszonyunk fejez ki: Wilhelm Wundt lélektana szerint a pszichés működés egyik pólusa szomatikus, a másik pólusa pedig pneumatikus életérzés. A két pólus közötti feszültség az egyéni pszüché értelmi, érzelmi, akarati működésében fejeződik ki. A szomatikus életérzést jognak, a pneumatikus életérzést pedig vallásnak nevezte.

Ezt az elméletet továbbfejlesztte Karácsony Sándor és Wundt kategóriáit új, ún. "hibrid" kategóriákkal bővítte: technika, erotika, érték, világnézet.

A nyelv, a társadalomtudományok, matematika, természettudományok mind jelrendszeren alapulnak, és ez bizonyítja a tudományok egységét. De vannak más jellegű tantárgyak is, mint rajz, ének, testnevelés. Ezeknél beszéd helyett rajzolni, énekelni, mozogni kell, tehát tevékenységet kell végezni. Így a vizuális, muzikális és szomatikus nevelés tettrendszerben valósul meg. Végső elemzésben a nevelés a jelrendszer, a jelképrendszer és a tettrendszer hármas egységében megy végbe, ez biztosítja azt, hogy a kultúra az iskolában "ne törjön cserepekre", hanem integrált személyiségek kincsévé váljon.

Az ismertetett elméleti megalapozás szellemében bonckés alá veszi a magyar nyelvvel kapcsolatos problémákat és megállapítja, hogy annak sajátos jellegét - ereszkedő jelleg, mellérendelő elv, agglutináció - a népnyelv őrizte meg. Az iskolák nyelve nem ilyen: a flektáló német nyelv hatására alárendelő jellege van, s mint ilyen, idegen a gyermekek nyelvétől. (A földesúri parasztgimnázium tapasztalatai.)

Az irodalom fogalmát Karácsony Sándor kétféleképp is módosította: nem köti frásbeliséghez, az érzelmileg telített szóbeli viszonyt is irodalomként kezeli (a nép ajkán élő, még le nem írt mese, vers stb.). A másik módosítás pedagógiai vonatkozású: irodalmi nevelés csak akkor valósul meg, ha a nevelő és növendék közösen jutnak el a "szép" birodalmába.

A vallásos nevelést társaslélektani oldalról közelíti meg: a hit az egész lélek beolvadása a transzcendensbe, a lélekfeletti erők titokzatos világába. A vallás a hitükről valló és a hívő személyek közössége. Így lélektani szempontból sokféle vallás létezhethet, még az ateizmus is vallásnak tekinthető.

A közösségi élet értékeinek vizsgálatánál a következő értékeket határozza meg: a jogban az autonómiát, a művészetben az őszinteséget, a tudományban a

világosságot, a társadalomban a szabadságot, a vallásban pedig a transzcendens örök értékét.

Az ifjúság nevelésével kapcsolatosan nevelés-felfogásában és gyakorlatában jelentős szerepet kap a cserkészet, amit a serdülők természetes életformájának tekint, s ezért vezető munkásává szegődik. Ennek során Kodály Zoltánnal, Bárdos Lajossal, Mathia Károllyal együttműködve kiadja a "101 Magyar népdalt", Györffy István közreműködésével a "Regős kátét". Ő volt a regőscserkészet megalapítója.

A közoktatás reformjának vizsgálatánál abból a felismeréséből indul ki, hogy a parasztság műveltsége és életmódja megmerevedett a 17. század szintjén. A több évszázados lemaradás csak mélyreható reformokkal oldható meg. Ezt a reformot azonban nem lehet felülről rákényszeríteni a közoktatásra, hanem alulról kell kiépíteni: olyan valóságos reformra van szükség, mint amelyet Bartók és Kodály a zenében végrehajtott.

Összefoglalásként idézzük Kontra György tanulmányának konklúzióját:

"A műveltség a művelődés eredménye. A művelődés...nem magánügy, hanem több ember közös ügye.

Embervoltunk megkülönböztető jegye a kultúrát hordozó nyelv. Ebből adódik az egyetlen jelentésű jelrendszerre törő tudomány, az egyetemes jelentésű jelképrendszerért küzdő művészet és a hatékony tettrendszerből szerveződő társadalom. Minthogy az individuális psziché a szomatikus és pneumatikus pólus feszültségének vibrálása, a társaslelki funkciók a szomatikus és pneumatikus életérzés között játszódnak le. A közösség szomatikus életérzése jog formájában nyilvánul meg, pneumatikus életérzése pedig vallás képében jelenik meg. A jog, a művészet, a tudomány, a társadalmi élet és a vallás a kultúra egyenrangú, szerves része. Sőt, idetartoznak azok a társaslelki funkciók is, amelyek ezek relációjából adódnak: a technika, az erotika, az érték és a világnézet. Egyik nélkül sem létezhet műveltség..."

Végső fokon a nevelés a létezés formája. Olyan létforma, amelyben a feltett féltől elemi erővel igényli a másik fél mindazt, ami bölcs, szép, igaz, jó és üdvös.

Dr. Molnár István

TIBOLDI ISTVÁN RÓL SZÜLETÉSÉNEK 200. ÉVFORDULÓJÁN

Unitárius Egyházunk múlt századbéli alsófokú felekezeti iskolai oktatásának egyik legmarkánsabb, legszínesebb tanító egyénisége volt a magát legszívesebben "mester"-nek nevező, két évszázaddal ezelőtt született Tiboldi István. Pályája kezdetén előbb a Közép-Nyárad mente és ott Szentgerice, majd a szülőföld, az Alsó-Nyikó mente gyermekeinek - felekezetre való tekintet nélkül - és e vidék népének is költői lelkületű tanítója volt. De ezen túlmenően hintette lelkének jobbító szándékú sziporkáit - elhivatottsága meggyőződésével - távolabbi tájakon élő faluszelei között is. "Bejárta gyalog, egy pálcával, kék zsebkendőjében pár fejéreműjével...sorban az egész Székelyföldet; a nép egyszerű hajléka s a nemesség palotái nyitva voltak a tisztelt és országszerte ismert híres néptanító előtt" - írta róla egykori tanítványa, nagy történészünk, szentgericei Jakab Elek.¹

Egyéniségének sokszínűsége a szülőföld szépségének ígézetéből, népe iránti lángoló szeretetéből fakadt. Tanított, nevelt szelleme tiszta forrásaiból fakadóan, verselt, írt kiapadhatatlanul, de Kriza János munkatársaival együtt gyűjtötte a néplélek vadvirágait is.

A hajdani Udvarhely-megyei Székelyszentmiklóson szegény székely földműves család gyermekeként született a székelykeresztúri gimnázium alapítási évében, 1793-ban. Áldásos életét 1880-ban, a szülőfaluja szomszédságában fekvő Nagykedében testvérénél fejezte be. Sírja a két Kede közti bércélen lévő unitárius templom tövében domborul.

Zsenge gyermekkorról az életére, munkásságára vonatkozó közlemények nem szólnak. Tanulmányait hét éves korában éppen a 18-19. század fordulójának évében, a szülőfaluja szomszédságában fekvő Siménfalva iskolájában kezdte meg. Első iskolamestere Bodor János volt, aki felismerve az élénk észjárású gyermek képességeit, szorgalmát, sziporkázó értelmét, szüleit rábeszélte, hogy fiúkat továbbtaníttassák. E biztatásra beírták a közelben már működő székelykeresztúri algimnáziumba, "hol a Regestrum Gymnasii Sz. Kereszturiensis Togatorum" című protokollumba 1810 február 18-ról keletve neve beírva található.² A tanulni vágyó gyermek dédelgetett álma valósággá vált. Talán a beteljesült saját álmára és a szülői áldozatvállalásra emlékezett, amikor szentgericei tanító korában kedvenc tanítványának, Jakab Eleknek a keresztúri algimnáziumba menetelét versben örököltette meg:

"Azért jó szüleim nem restelkedének,/ Hanem kolégyomba engemet vivének./ Csak alig hinnétek, hogy megörvendettem,/ Amikor Keresztúrra tanulni mehettem."

Keresztúri tanulmányait "a sok vész és veszteség után új életre kelt" kolozsvári kollégiumban folytatta. Elvégezése után a kitűnő ifjúnak "bőven elég készlete volt nemcsak egy-egy iskola, hanem egy-egy egész vidék táplálgatására."³ De előbb még Tordán lesz senior. Innen 1819-ben, 26 éves korában a Nyárad menté egyik legnagyobb unitárius egyházközségébe, Szentgericére nevezik ki iskolamesternek, ahol 25 évig, 1844-ig oktatta, nevelte nemcsak a falu gyermekeit, de Szentgerice és vidéke népét is.⁴ Szentgericéről aztán részben betegsége, de főképpen az erkölcsi fogyatékoságaik miatt kipellengéreztek ellenségeskedése volt az oka, hogy 51 éves korában hazaköltözött szentmiklósi kicsiny birtokára. Ettől kezdve szülőfaluja és a két Kede gyermekeinek lett a nevelője s falusfelei, de az Alsó-Nyikó menté népe művelődésének is fejlesztője, gazdasági tevékenységének ösztönzője. A múlt század második felében még nem volt e falvakban a gyermekek iskoláztatása megszervezve, az oktatást jórészt a papok végezték. Tiboldi tudva ezt, kevéssel hazaérkezése után iskolát hirdet, s előbb Szentmiklóson, majd a két Kedében a maga házánál tanítani kezd. Ez a magánkezdeményezésű iskola azonban megélhetéséhez igen szerény anyagi juttatást biztosított: váltakozó számú tanítványaitól fejenként csak egy-egy forintot, s alkalomadtán kevés természetbeni pótlást kap. Ez a szűkös jövedelem azonban munkakedvét nem lankasztja, mert a tanítást ő nemcsak fizetésért végzett kötelességnek hanem nemes élethivatásnak tartotta. Tanított, nevelt tehát jókedvűen, derűs lélekkel iskolájában is, s ugyanúgy azon kívül is. Közben verselt, dalolt, belső indíttatásból - kiapadhatatlanul. Verselő kedve öreg korában is megmaradt, "Nagy befolyással volt erre kétségkívül az utolsó években kapott 100 forint évi segély..."⁵

Ragyogóan ötvöződött Tiboldiban a hivatásának élő néptanító, népnevelő és népköltő minden adottsága. Ez a rendkívüli adottsága szabott irányt tevékenységének, s a nevelési cél szolgálatába állított költészetének.

Most, amikor születése két évszázados évfordulójára emlékezünk, ennek az életútnak és életműnek néhány vonásáról ismét fellebbenteni a feledés fátyolát ránk, mai utódokra is háruló szent kötelességünk. Emberi helyét, arculatát, pedagógiai módszereit, népnevelő tevékenységének, költészetének sajátos vonásait a róla még életében, s aztán ezt követően megjelent értékelések rajzolják meg. Életműve teljesebb áttekintéséhez foglaljuk össze ezeknek a megemlékezéseknek az élete végéfele megírt, nemrég felfedezett 1056 verssorból álló "A' K[is]Kedei új szőlőhegy leírása 1870-ben" című nagy művében leírtakat.⁶

Életében két kortársa méltatta, Réthy Lajos újságíró 1868-ban és volt tanítványa Jakab Elek 1879-ben.

Réthy így jellemzi: "Egyszerű néptanító volt... De nem maradt Tiboldi csupán a népiiskola körében, általánosabban fogta fel a népnevelést... Nehéz

volna meghatározni, hogy Tiboldi tanító-e inkább vagy költő. Ő mindkét foglalkozást egész odaadással gyakorolja és egy célra irányozza: tanítja a népet, annak írja költeményeit... Minden alkalmyszerűből valami általános igazságot hoz ki, olyat, hogy a nép épül általa."⁷

Jakab Elek idézett frásában⁸ tömören így értékelte kedves tanítójának pedagógiai munkásságát: "alatta a szentgericezi népiskola a nemzeti reformokban is első volt, mint elébb a latin humaniorákban..."⁹ Szent-Gericezen egyetlen fiú és leány sem volt Tiboldi korában, aki írni, olvasni, számolni ne tudott volna. Pedig akkor az iskolabajrást rendelő törvény csak Tiboldi lelkiismeretében élt." Költészetét pedig így jellemzi: "Tiboldinak valódi hivatása volt a költészetre, kivált a vígra és az elmésre. Verseiben gondolat volt s szép eszmék, élc és nemes humor, játszóság és megkapó fordulatok, verselése könnyű, szépen folyó, népies nyelve és ritmusa magyaros... A nép rendkívül szerette őt ezért... A karácsonyi ünnep kettős ünnep volt éppen e versekért, amik az egész falut vidám hangulatban tartották... Mester volt Tiboldi az alkalmi versek írásában is, írt: lakodalmi és sírverseket, koporsó feliratokat, halotti búcsúztatókat, főként pedig névnap verseket... versben mondott csinos pohárköszöntőket és élceivel s kifogyhatatlan adomáival mulattatni képes volt a legüríbb társaságokat is." Ismerteti továbbá a Kriza *Vadrózsái*hoz való hozzájárulását. Faluról-falura járva a köznép között "kipuhatólva tőlük meséiket, a tündér regéket, mondáikat, följegyezve sajtáságos szójárásaikat, a közmondásokat és táncközötti versecskéket." S költői munkássága summáját pedig így jelöli meg: "Tiboldi tipikus székely jellem: hona földjéhez ragaszkodik, népeit szereti, művelődését óhajtja s sikerrel munkál rá... Demokrata költő viseletében, az gondolkodásában." Végezetül pedig ezt írja: "Te hívebb valál s odaadóbb sokaknál; illik, hogy méltó alakban nyerd meg az elégtételt azoktól, akikért fáradoztál."

A kortársak közül halála után egy évvel Ürmösi Kálmán szentgericezi pap igyekszik a Jakab Elek elégtételadási felhívásához hozzájárulni. "Kevés igénnyel bíró egyszerű mester... ki kar- és kortársai közül, mert nőtlen is lévén, az anyagiakra kevés gondja volt s így minden idejét a tanításnak szentelhette, s nem nagyítunk, ha állítjuk, hogy mintatanítónak avatta magát." A költészethez való viszonyáról ezt írja: "...mivel a családra nem volt gondja teljes életében, felment minden egyétől s alkalmat nyújtott neki arra, hogy lelkének sugallatát követve, élhessen benső hivatásának, a népnevelésnek, sőt azt is megengedé, hogy szelíd múzsjára hívására hallgatva, a költészet egén is, habár nem első rangú, de egy kis körben szelíden mosolygó fényű csillaggá avassa fel magát."¹⁰

S erről a "mosolygó fényű csillag"-ról emlékezik meg 1899-ben az *Unitárius Közlöny*ben Nagy Lajos, megjelölve a Tiboldi költészetét ihlető forrásokat: "A sokszor véstesen áradó Nyikó, a messze látó bérczések, a Firtos regés tetője termékenyítették meg a lelkét." Munkásságáról ezt írja: "A derék tanító nemcsak az iskolában, hanem az életben is magáénak nézte az embereket és ott a humor és rithmus mögé vonulva bocsátotta közájuk a gonoszt lerontó, az erényt építő verses kis szellemi szikráit...Szentgerice után Kedében tanított...Mérhetetlen nagy szolgálatot tett a derék jó mester a szegény székelyeknek. Méltó, hogy emlegessék nevét és emléket áldják. "Elszomorító - írja -, hogy sírja jeltelen. Ne múltjék el ez a száz év [19. sz.] anélkül, hogy Tiboldi sírja méltó emlékekkel ellátva legyen."¹¹ De bizony elmúlt, s ennek tételére csak hat évtized múlva kerülhetett sor.

1900-ban Bartók Endre kedei lelkész emlékezik meg róla az egyházközség történetében. Kede iskolaügyének 1884-ig meglevő "rendezetlen, elhanyagolt" voltáról írva: "...ezen egyházban a gyermekek nevelése és tanítása érdekében egyedül csak a jó öreg Tiboldi István - nyug. unitárius tanító - munkált és fáradozott elismerésre méltóan, amennyiben iskolaház tanterem hiányában, mint Nagy-Kiskede és a szomszédos községek és vidék önkéntes vándortanítója, időről-időre összegyűjtögette egyesek gyermekeit a saját szegényes lakásába és azokat ott - csekély jutalom fejében - a legnagyobb eredménnyel taníttatta."¹²

Kanyaró Ferencz 1903-ban és 1907-ben írt Tiboldiról a *Keresztény Magvetőben*: előbbi éveiben Tiboldinak a "Szentgericezi Unitárius Nemes Megye gyűlésének" címzett levélről,¹³ és az 1907-es évfolyamban, mint a "magyar epigrammák nagymesteré"-ről.¹⁴ A levélből megtudjuk, hogy Tiboldi az 1831 és 1841 években elszenvedett súlyos betegségei következtében válik meg szentgericezi tanítóságától. Kanyaró azonban jelzi, hogy a Bachus Szent-Gerliczei utazása című részben szatirikus művének nyomán "keletkezett torzsalkodás elkedvetlenülítette az addig közkedveltségben élt mester életét" s ez indította a szülőfalujába való visszatérésre. Epigrammái "a klasszikus verselésben való nagy jártasságát" szemléltetik, s "ő volt a ki a legtöbb epigrammát alkotta magyar nyelven... 600-on felül."

Rédiger Géza ugyancsak a *Keresztény Magvető* 1906 évi kötetében *Régi unitárius költők* című dolgozatában¹⁵ csupán az alábbi szűkszavú két sorban értékeli Tiboldi Istvánt: "Parlagon maradt őstehetség. Halhatatlan rigmusok szerzője. Középlény a költő, a vándorlantosok és paskilus¹⁶ szerző között."

Viszont Benedek Elek 1910-ben Az Udvarhely vármegyei tanítótestület 25 éves jubileuma alkalmából *A vén mester* című versében¹⁷ sokkal elismerőbben emlékezik meg Tiboldiról, többek közt így írva:

"Imhol a föld, hol 'szebb a fűzfaág is'/ A gyöngyvirágnál, mely másutt fakad;/ Imhol a nép, mely ha darócban jár is,/ Dalban, mesében párja nem akad./ A vén mester is, a kinek dala/ Fülemben cseng, e földön élt s hala;/ Mely szép a fűz itt, ő zenge arrúl/ Jer a szívemre, jer öreg troubadur.

A fundamentumot le ti raktátok,/ Mienk a fal. Kié lesz a tető?/ Szebb jövő képe nem mosolyga rátok,/ Fölétek úgy borult a szemfedő./ Jer, jer vén mester, jertek társai,/ Az ifjú gárda áldomásra hí:/ Szent áldomásra, szent ölelkezésre,/ Rég elmúlt időkről emlékezésre!"

Benedek Elek megemlékezésétől számítva majdnem egy évtizedig, 1928-ig csend honol Tiboldi sírja körül. Ekkor a keresztúrköri Dávid Ferenc Egyet rendezésében Tiboldira emlékező ünnepet rendeztek, amint erről az *Unitárius Közlöny* beszámol: "... Marosi Márton lelkész felolvasott Tiboldi István néptanító és kiváló népköltőről, Kozma Zoltán lelkész emlékbeszédet tartott róla; szépen felhantolt sírját megkoszorúzták és egy felállítandó emlék céljaira adományokat is adtak össze a jelenvoltak." Mialatt tanulók, legények és leányok Tiboldi verseket szavaltak "éreztek, hogy nagyjaink sírjaikban is nevelő hatással vannak ránk."¹⁸

A Keresztúron megjelenő *Unitárius Egyház* című folyóirat is 1928. október 15-i száma Mellékletében teljes szövegében közli az ünnepélyen elhangzottakat. Útő Lajos - a Melléklet bevezetőjében - többek közt így jellemzi Tiboldit: "...Iskolája, melyet több falu tanulni vágyó serege kereste fel, a dal fészke volt. Költeménye ostor kezében, mellyel sújt, vág, de tanít... Fogadalmat tettünk, hogy jelt állítunk sírja mellé, s e jelre írjuk fel a Nyikó mente legnagyobb, legnépszerűbb és legdalosabb tanítójának nevét." Marossy Márton ismertette Tiboldi életútját - adomákkal fűszerezve -, munkásságát így jellemzi: "Azt mondják az az igazi prófétai lélek, aki népének erényeit nagyon tudja szeretni, de hibáit is élesen tudja ostorozni. Tiboldi az emberek lelkének hibáit, fogyatkozásait nagyon éles szemmel nézte meg, s akit ő egyszer éles humorával pellengérré állított, az meg volt semmisítve... Tiboldi a Nyikó-vidék szellemi fejlődésének hatalmas lökést adott... Tiboldi a népről a népnek írt. Verseit megtanulták a falvak lakói, dalolták, szavalták; szellemétől ragyogott, sziporkázott a nép lelki képe. Azt mondják, hogy nem valódi költő, csak halvány csillagként szerepelt a költészet egén. Ebben a kérdésben a legcsalhatatlanabb kritikus a nép. Neki szölettek az ő szavai, megértette, megfürösztötte lelkét bennük és e költeményekkel táplálta, erősítette szellemi erejét... hiába akarták a megbántott szívű, a kigúnyolt emberek végkép eltüntetni, Tiboldi István a halhatatlanság könyvébe mégis beírta a nevét." Kozma Zoltán lelkész meleg szavakkal fejezi ki a "Nyikómente öreg poétája" iránti megbecsülését: "Életed külső kerete egyszerű, de tartalma szép költészettel tele. Költészeted olyan mint a mezők virága, melyek rendszertelenül, tarkán állanak egymás mellett. Egyik szelfő, mint a búzatablák pipacsa, másik szúrós kaktusz, hegyes tövisekkel. Eltető harmatként hull az egyik a szívre, másik őszi dérként

forrázza le a lelkeket... Nem fényes karddal készül birokra kelni, nem harci riadót fúj, hanem könyvet akar adni minden tanuló kezébe, hogy így tanulja meg az erkölcsi szabályokat, melyek közül első: amit nem kívánsz magadnak, te se tedd embertársadnak."¹⁹

Megint egy évtized múlik el, amíg újra megemlékezésére kerül sor. Ekkor azonban, 1939-ben, a sírjáhozi jelt állítás régi óhaja valósággá válik. A két Kede közti bércezen álló templom szomszédságában domborodó sírhantja mellé sírkövet állítanak. Az *Unitárius Közlöny* így emlékezik meg erről az eseményről: "E napon [szeptember 9] avatta fel néhai Tiboldi István volt kedei tanító-mester és székely-népköltő síremlékét Báró József, akkor homoródszentpáli lelkész, melyet a hívek kegyes adománya teremtett meg...Képviselve volt ott a Nyikó völgyének minden községe, felekezeti különbség nélkül...A lelkészbeiktató ünnepély után Báró József lelkész röviden ismertette... a felejtethetlen mestert, aki a gyermekoktatás és a nevelés nehéz munkája mellett törődött székely népe lelki gyöngyszemeinek, népdalainak összegyűjtésével, szaporításával", majd saját "Ének Tiboldi Istvánról" című költeményében dicsőítette, melynek néhány strófája így hangzik:

"Ki megénekelte szép Nyikó vidékét,/ Vidám daloskedvű székely jámbor népét,/ Sok gyönyörű ének népszerű költője,/ Itt nyugszik e tetőn, e kis temetőben/ ... Immár hatvan éve, hogy el van temetve,/ De él az emléke, nincsen elfelejtve,/ Emlékét hirdeti hatvan évek múltán,/ Hogy él a szívekben jó Tiboldi István./ Derék tanító volt, a népet szerette,/ Ezt az emlékkövet ő megérdemelte."

S aztán bemutatja Tiboldi költői sokszínűségét, amivel megénekelte "...a Nyikó vidék változatos képét...Fiai erényét, lányai szépségét", a népének hitét, ősi viseletének szépségét. S aztán parafrázálva Tiboldit, a szülőföldhöz való örök hűségre buzdít, mert "Sokkal jobbízú itt a fekete kenyér,/ Mint ott idegenben akármilyen fehér."²⁰

Néhány évvel később, 1943-ban, a keresztúri unitárius gimnázium és az Alsó-Nyikó mente népe kegyelettel, sírjánál rendezett ünnepséggel emlékezett meg a mester születésének másfél százados évfordulójáról. Ez az alkalom ismét megihlette a költői lelkületű, ekkor már városfalvi lelkészt, Báró Józsefet, Tiboldira emlékező vers megírására,²¹ amelynek életére, jobbító szándékú verseire vonatkozó néhány sora így hangzik:

"A kedei templom mellett hült porai ott pihennek,/ Onnan néznek le a völgybe, a szép Nyikó vidékére.../ Mest'uram volt Szentgericén, mulattak sok jeles viccén.../ A tényeket nem túlozta, csak az egy igazat mondta,/ De, ha igazad hirdeted, könnyen betörik a fejed!²² Tiboldi nem tévovázott, bárki fia, ha hibázott,/ Mindenkit kifigurázott..."

Kedekiek mindig lesték, hol tölti a téli estét, s ragaszkodásukra e sorokkal utal: "Kede népe úgy szerette, a templom mellé temette,/ Ránéznek a sírhalomra, s úgy lépnek bé a templomba."

A Tiboldiról szóló irodalomban az emlékünnepek műsoraiban megrajzolt Tiboldi-kép sajátos vonásait - amint jeleztük - az élete alkonyán megírt második nagy, 1056 sorból álló, "A K[is] Kedei új szőlőhegy leírása 1870-ben" c. poémájából vett idézetekkel erősítjük meg. Ez a sajátos atmoszférájú műve egy hivatását minden körülmények közt betöltő nevelői élet két pólusa, a kezdet és a vég között eltelt idő summájának, bizonyos mértékben önéletrészletnek is tekinthető (lehet, hogy ő maga is érezve a vég közeledtét, annak szánta), s így az irodalomban közölt ismereteket kiegészíti, s ezért több a szentgericei művénel.

A szemelvények tematikailag élete egyes szakaszairól, a szőlőtermelés ösztönzése ürügyén az általános műveltség emelésére és az erkölcsös magatartás megszilárdítására vonatkozó mondanivalóiból adnak ízelítőt. A kezdő sorokból a gyermekkor nosztalgikus emlékei csendülnek ki, s a mű további részeiben helyen-helyen beszövi a pályája két állomásán (Szentgericén és Szentmiklóson, illetve Kedében) kapott sérelmeit, amik közül egyesekre megbocsátó lélekkel emlékezik, mások szűrésére pedig élete végefelé is keserűen gondol.

A szőlőtermelést dicsérő sorai közé aztán helyel-közzel élete későbbi - akkor jó érzést vagy fájdalmat okozó - szakaszainak eseményeit is beszövi, így:

SzentGericzén szüretezék
 Nemrégén s volt hasznom is:
 Több gazda megemlékezék
 Jó szívből ott rólam is,
 Küldöm azért köszönetem -
 Sok mustot én ott nem vettem
 Csak egy vedret egy forinttal
 S tíz vedresem megtölt azzal.
 Ott hajdonta ha néhányszor
 Sérelmet is szenvedék,
 Ha volt lakos ki cseppentett
 Boromba keserű cseppet

Hogy arról megemlékezem
 Én arra most nem érkezem.
 De, hogy velem sok jót tettek
 Ott egy fertály századig,
 Sok jó borból részeltettek
 Rá emlékszem holtomig...
 Most nincs borom a pincébe...
 De én sok bort veszek még:
 A pénzemet kapjam meg csak,
 Mít *Harszkréken* eltagadtak,
 Száz veder bort úgy vehetek,
 Annyi, mit elmesterkedtek.

Harszkrék - Harasztkerék - Szentgericével közeli szomszéd falu. E néhány panaszló sorból kitűnik - amiről eddig nem volt adat -, hogy e faluban is tanftott, de fizetését nem kapta meg.

Később egy szentmiklósi uzsorás rosszindulatú előljáróról - aki úgy látszik, rokon kötelékben volt vele - ezt írja:

Ki mit a tatár sem tenne
 Oly zsarolást megteve...
 Ki másébből sokat kapart
 'S öt téli tanításbért
 Gonoszul eltagadni akart,...
 Fáraszta törvény tevőhöz...
 Mesterkedék, hogy árthasson,
 Tán hitte, ha földbe tehet
 Birtokomból több részt vehet...
 Ki fia tanittásáért
 Nekem fél pénzt sem adott,
 Mégis gyenge vénségembe'

A gazember egy gyűlésbe'
 Nem szégyenlé kiabálni,
 Hogy induljak útsinálni,
 Pénzzel vettem élelmet
 Úgy tanítám gyermekét,
 Ingyen birta legelőmet
 S rám szénát s kenyeret irt.
 Tanítám én a fiát is,
 Önként saját lakomba'
 Tanítottm unokáját is,
 S mit teve a goromba?²³

Ennek az úgy látszik rokon előljárónak "zsarolása", "mesterkedése" volt jórészt az oka, ami miatt Tiboldi Szentmiklóst otthagya nagykedei testvéréhez költözött.

Emeljünk ki a következőkben néhány olyan szemelvényt, amelyekből Tiboldi oktatási és nevelési módszere tűnik ki. Meglátjuk, hogy a témát csak ürügyül használja, aminek kifejtésével földműves felelt oktatni, gazdálkodásának fejlesztésére, erkölcsös életre akarja nevelni: kora klasszikus műveltségének elemeivel földrajzi, történelmi tudással, népismerettel, a 19. sz. technikai találmányaival, nagy műszaki alkotásaival akarja megismertetni. A közlési forma, a versbe, a rímbe foglalás csak eszköz számára ahhoz, hogy mindazt, amire tanftványait, népét oktatni akarja, elnyúló magyarázatok, erkölcsi prédikációk helyett - az ő idejében jórészt verses formában történő ismeretadás módszerét követve - játékosan gördülő verssorokban könnyedén megtanulhassa, emlékezetében maradandóan rögzíthesse. Például a szőlőtermelés ösztönzéséhez hangulatkeltésként leírja, hogy

Ott, hol szőlő tenyészett
 Mostoha lett a jövendő,
 S minden disz elenyészett,
 Elnémult a nagy csergető,
 Odalett a búkergető...
 Sírba szálltak a jó vének
 (Nyugodjanak csendesen),

Kik itt szőlőt művelének
 Munkálkodva lelkesen.
 S a pusztulás bőszy angyla
 Vészt ordítva itt nyargala.
 S pusztává lett az egész hegy
 Szóló s barackfákkal elegy.²⁴

A pusztává lett szőlő leírása után örömmel írja, hogy

A Kedei legjobb részen
 Új szőlőtők állana készen...
 Jósolhatom azt felőle:

Parádicsom lesz belőle.
 Nem kis gonddal ezt mivelé
 Egy jó gazda s földesúr.

(A Tiboldit öregkorában nagy gonddal támogató siménfalvi Jakabházi Zsigmondról van szó.) Érdemes tehát követni a jó példát s a pusztá szőlőt betelepíteni, mert

Ekkor sok nép el fog jöni
Szüretre Kis Kedébe,
Nem sok vágyik futva menni
Veckére vagy Bedébe.

Mind Kedébe találkoznak
Ott jó borral megrakodnak.
Magyarhonba Tokaj hegye,
Ehhez borát ne is tegye.

S hogy ne csak a kiskedeiek, de a szentmiklósiak is telepítsenek szőlőt, biztatóul a bor istenének segítségét is kéri:

Bachust felkérem ezúttal
Szólítsa fel Szentmiklóst:
A címzett szőlőoldal
Sivár, pusztá, kopár most.

Ültessék be szőlőtővel
S hasznát veszik majd idővel,
Áldják érte a komák is,
Áldják majd az unokák is.

De a szőlőt gondozni, őrizni kell, s a bor kezeléséhez is érteni kell:
Lásson a hegy minden évben
Szemes, gondos őrököt,
Kik töltsék be mindig hiven
A pásztori helyöket.
Lásson éber jó vinczellért...
S mikor hordóban van már a bor

Üssünk - hiszen rá érkezünk,
Csapot bele, ha megforr,
Mert felülről ne lopózzunk,
Azzal azt a kárt okozzuk,
Hogy a drága bornak elvész
Erejből egy harmadrész.

A kedei új szőlőhegy termése jó hírnek terjesztése ürügyén versezetben föld- és néprajzi, valamint a korabeli műveltséghez szükséges ókori mitológiai ismereteket nyújt:

Ha Fama kisasszonykával²⁵
Az utzán találkozom,
A világ hirharangjával
Beszéllek 's őt megkérem
Kede borának terjessze
A jó híret messze messze!
Tul az óperencián is,
Most is, de még ezután is
Repüljön ki ennek hire
Gyergyó Csik és Kászónig,
Terjedjen sok mérföldnyire,
Ha tovább nem - Londonig.

Ha törökhon vidékeit
Mint utas bejárhatom
A Mahumed követőit
Ilyen borra szoktatom...
Ily nemű bort bár kapnának
A szegény Eskimók is,
Hadd civilizálódnának
Bár mi részben azok is,
Kik közülök hozzánk jönne
Kényelmesebb sorsa lenne
A Hargita fő csúcsán is
Gyergyó hideg havasán is.

S a továbbiakban olvasóival, tanítványaival útra kel:

Kulacsomat megtöltöttem
Egy derült nap reggelén,
Megtöltve nyakamba vetem
'S haj, nagy útat teszek én!
A 'Szezi uj csatornát²⁶
Ez óriási nagy munkát
Látni menyek tiz forinttal,
S Kedében szürt piros borral
Csehországból déliásáncon
Poharakat hozatok
Aminőket Keresztúron
Egy boltban sem kaphatok.²⁷

'S nem itélnek meg engemet
Mert az a bor, ami termett
A kedei szép határba'
Nem talál minden pohárba...
A távirdán tudósítom
Gadiménest az égben.(Jupiter pohámoka)
E csaplárost megszólítom,
Hogy szálljon le a földre
És vigyen fel Jupiternek
Ez égi nagy ministernek
Kede borából pár vedret,
'S kap előtte nagyobb kedvet.

S hogy Jupiter a mennykövével ne a jó embert, hanem minden csalót, tolvajt, gyújtogatót, gonosztevőt sújtson agyon - ígéri, hogy:

Ezt ha teszi, egy léghajón²⁸
 Magam viszek neki bort,
 A' Kedei hegyoldalon
 Nemrég termett jó likvort.
 Neptunusnak nem is vinnék
 E jó borból hijába,
 Egy csep bort ő meg nem innék,
 Csak víz kell a kupába.²⁹

Szatern' adjon sok szép időt³⁰
 Hogy ne bántsa vész a szőlőt...
 Vulkanusnak az Etnába³¹
 E jó borból nem adunk...
 (pedig)...míg tűzkohójában
 Mennykővet gyárt 's dolgozik
 Az Ethna forró gyomrában
 Szörnyűképpen szomjazik.

A továbbiakban szólaltassunk meg néhány olyan versrészletet, amelyekben Tiboldi - jórészt a környezetéből ellesett, megtörtént esetek nyomán - a nagymértékű borfogyasztás erkölcsromboló és gazdasági romlást hozó káros következményeiről oktat. Közlési módszeréhez híven pedig, hogy népe műveltségének gyarapítását is szolgálja - ókori történelmi alakok példájával él.

Hol nagyban foly a részegség,
 Veszve ott a jó egészség,
 'S becsületnek ez a sirja,
 Nemcsak az én tollam írja:
 Kapott Biberus nevet³²
 Tiberius Rómában,
 Azért, hogy a szőlő levét
 Hörpölé ő folytatában.
 Így lett Heliogaballus³³
 Neve Heluokaballus.³⁴

Emlitem itt Sardanapalt³⁵
 Aki 'porcus' nevet talált.
 A' görög Stratoniusnak
 Becsülete lejára,
 E' költőnek s komikusnak,
 Mert bor volt a bogara.
 Éppen így járt Filokszenusz³⁶
 Ugy ivott ő, mint Sziléus,³⁷
 Azzal magát csúffá tette,
 Tekintélyét elvesztette.

Különös gonddal állítja reflektorfénybe - elkerülendő példának - a vidéken bizonyára mindenki által jól ismert iszákosokat, magán- és közéleti botlásaikat:

Volt ivó, ki kalákában
 Mindig sokat köppintett,
 Lakodalmi lakomákban
 Annyi bort felhörpintett,
 Hogy szédült a sok iczétől
 'S bucsut vett józan eszétől,
 Mély árokba zuhant belé
 Zuhé! lábbal az ég felé.
 Egykor a bor nagy ereje
 Egy iszákost csúffá tett:
 Megzápult az agyveleje
 Miután jól köppintett,
 Eszét a bor elvette,
 Hogy magát asszonynak hitte
 'S felesége szoknyájában
 Utra indult bódultában...

Volt gazda, ki gazdagságát
 Soká hírrel folytatta,
 'S oktanul utóbb magát
 A' korcsmában mulatta.
 Annyit hörpölt a kupából,
 Hogy hatókrös jó gazdából
 Ribancz koldus lett végére
 'S juta kinos nagy inségre.
 Volt apa, ki a fiát
 Koldusbotra juttatá,
 Hogy ősi szép birtokait
 A torkán lejárata...
 Fájdalom volt oly egyén is
 Aki vészes útra tért,
 Mire borzadtam én is:
 Hamis tanu lett borért.

Veder borért oly dolgot irt,
 Mire három jó család sirt...

...
 Ki borért lelkét eladja,
 Az ég büntetlen nem hagyja.
 Ki borért ily dolgot tehet,
 Annak olcsó lelke lehet...

S aztán óv, figyelmeztet, tanácsol, többek között így:

Hibát teszünk, ha borunkat
 Pocsékoljuk pazarul,
 Ha megisszuk birtokunkot
 Elünk végre czudarul.
 Ha tékozlunk, vesztegetünk
 Utóbb aztán böjtölhetünk

Majd ha száraz kortyot nyelünk
 Csúfot úznek mások velünk...
 Ne kövessünk oly ivót is,
 Oly gondatlan borozót is,
 Ki annyi bort felcsöröle,
 Hogy kertámasz lett belőle.

Így és ezekhez az idézetekhez hasonlókkal oktatót, nevelt a jó Tiboldi mester több mint hat évtizedes pályafutása idején. A hivatása betöltéséhez szükséges erő forrása: a népe iránti nagy-nagy szeretete volt s kiapadhatatlan humora, ami még élete nehéz szakaszaiban is töretlen munkakedvben tudta tartani.

Az idézett verssorokkal próbáltuk megrajzolni Tiboldi István iskolamesterünk képét, s a rá emlékező szemelvényekkel megláttatni Jakab Elek ama kívánságának teljesítését, hogy: "Illik, hogy méltó alakban nyerd meg az elégtételt azoktól, akikért fáradoztál." Az utókor nem feledte el a róla való megemlékezés meghagyását. A halála utáni évszázad történelmi helyzeteitől függően egyéniségét, munkásságát alkalomadtán mindig felidézte: elismerésül, hálával, példamutatásért. A második világháború és az azt követő évtizedek lelki béklyói azonban egy fél évszázadnyi időre elhallgattatták a rávaló nyílt emlékezést. De hála a Gondviselésnek, újra az érdem piederesztályára állíthatjuk a "Szép a Nyikó, s a vidéke" táján élt tanítómester alakját.

A keresztúri volt Unitárius Főgimnázium nagy, tudományos értékű régi könyvtárállományát az 1960-as évek elején - felsőbb parancsra - a marosvásárhelyi Teleki-tékába szállították. Ennek kéziratos anyagában bukkant rá Mészáros József főkönyvtáros a Tiboldi István népköltési gyűjtésére. Érdeme, hogy annak egyelőre az adomákat és tanítómeséket tartalmazó részét 1988-ban sajtó alá rendezte, és bevezető tanulmánnyal látva el - közkinccsé tette. Tanulmányában részletesen bemutatja, értékeli Tiboldi István személyiségét, pedagógiai és folklorisztikai tevékenységét. Részletesen írva Kriza és Tiboldi irodalmi kapcsolatairól, valósággal rehabilitálja és a megérdemelt irodalomtörténeti értékrendbe helyezi vissza. És végezetül azt írja, hogy "Talán nem tévedünk, ha feltételezzük, hogy Tiboldi István összekötő láncszem is a 18. és 19. századi népköltési mozgalomban"³⁸

1991. május 26-án a szentmiklósiak lélekemelő falutalálkozóján - felkérésre - megidéztek Tiboldi szellemét, s aztán most, a születés 200 éves fordulóján új jel is állítódott - jelenieknek és eljövendőknak emlékeztetőül³⁹ - a Kedék közti "Sion-hegyé"-n álló templom külső falára elhelyezett 50x25 cm nagyságú fém emléktáblával. Felirata:

TIBOLDI ISTVÁN
iskolamester
1793-1993

JEGYZETEK

¹ Jakab Elek: *Élet és neveléstörténeti rajz* (Tiboldi István) Néptanítók Lapja, 1879. 413-416, 432-435.

² Ürmösi Kálmán: *Tiboldi István*, Keresztény Magvető, 1881. 228-236.

³ Nagy Lajos: *Tiboldi István*. Unitárius Közlöny, (Zsinati szám) 1899. 25-26.

⁴ Ürmösi K.: i.m. 229.

⁵ Uo. 236

⁶ Tiboldi e második, 1870-ben írt nagylélegzetű, bizonyos mértékben önéletírásnak is tekinthető műve a Tiboldi-irodalomban ismeretlen. Eddig tudottan csak két nyolcadrét nagyságú 44-44 oldalas - kevés szövegváltozattal - saját kezűleg írt füzetekben maradt ránk. Az ötvenes évek második felében szülőfalujából, Szentmiklósról a Farkas család szívességéből jutott e sorok írójához. E ritka hagyaték átengedéséért illesse hálás köszönet.

⁷ Réthy Lajos: *Tiboldi István*. Vasárnapi Újság, Bp. 1868. 23. sz. 1-2.

⁸ Tiboldi életére és munkásságára vonatkozó adatok fő forrásai Jakab E. és Ürmösi K. i.m.

⁹ Vö. Ürmösi K. i.m. 230.

¹⁰ Uo. 229.

¹¹ Nagy L.: i.m.

¹² Bartók Endre: *A kedei unitárius egyház rövid története*. Unitárius Közlöny, 1900. 362-367

¹³ Kanyaró Ferencz: *Tiboldi búcsú-levele Szentgericzen*. Keresztény Magvető, 1903. 158-159

¹⁴ Vö. Kanyaró F.: *Tiboldi István, mint a magyar epigrammák nagymestere*. Keresztény Magvető, 1907. 139-145

¹⁵ Rédiger Géza: *Régi unitárius költők*. Keresztény Magvető, 1907. 269.

¹⁶ pasquillus - csípős gúnyvers

¹⁷ Benedek Elek: *A vén mester*. Unitárius Közlöny, 1900. 17-18

¹⁸ Jelen volt: *A Dávid Ferencz Egylet köri közgyűlése Kedében*. Unitárius Közlöny, 1928. 165.

¹⁹ -Ü- [Ütő Lajos] *Tiboldi István*; Marossy Márton: *Tiboldi István, mint népköltő*; Kozma Zoltán: *Emlékbeszéd*. Az elszavalt Tiboldi versek: A hazug ember. Kényes leánya, Nejétől elvált férj.

²⁰ * * * *Kettős ünnep. Lelkészbeiktató és síremlék felavató ünnepségek a Nagy- és Kiskedei egyházközségben*. Unitárius Közlöny 1939. 218-219. Báró József: *Enek Tiboldi Istvánról*. Uo. 215.

²¹ Báró J.: *Tiboldi*. - Székelyszentmiklós 1793-1880 Nagykedei templom mellett.-Kézirat. Báró Hajnal ny. tanárnő megjegyzése: "Tiboldi István születésének 150. évfordulóján ünnepséget rendeztek Tiboldi emlékezetére; erre az alkalomra írta Édesapám." A vers másolatának átadását hálással köszönjük.

²² Utalás Tiboldinak a Szentgericéről kényszerűségből történt távozására, ill. annak egyik okára.

²³ A Szentmiklóson ért sérelmeinek leírásából a gyermekek iskoláztatási módja, helye; a tanítványaitól kapható honorárium fizetésének bizonytalansága, nehézsége is kitűnik.

²⁴ A Kedék és Szentmiklós szőlője 1804 táján pusztulhatott ki, kikövetkeztetve Tiboldinak az 1870-ben írt művének következő soraiból: "Tán azért volt elfelejtve /Bachustól olj sokáig/ Hatvanhat év lefolytaig."

²⁵ Fama - a híresztelés, az emberek száján folyó pletyka megszemélyesítője.

²⁶ Építése Tiboldi korában 1859-1869 közt történt.

²⁷ Itt a cseh üvegipar már akkori fejlettségére utal.

²⁸ Az 1850-1870-es évek a léghajózás tökéletesítésének időszaka.

²⁹ Neptunus, róm. = Poseidon, gör. = a tenger istene.

³⁰ Saturnus, róm. = a földművelés; gör. az idő és természet istene

³¹ Vulcanus, róm = Hephaistos, gör. = a tűz és a kovácok (az ércek feldolgozását végző kézművesek) istene.

³² Biberus = iszákos. Tiberius császár gúnyneve.

³³ Heliogabalus, római császár, a keletről származó napisten Helios főpapja. (innen kapta nevét).

³⁴ Heluo = tékozló, tobzódó, dőzsölő; caballus = igás ló.

³⁵ A monda szerint Asszíria utolsó királya, dőzsölő ember volt; porcus = disznó.

³⁶ Phyloxenus, görög költő.

³⁷ Silenus, a rege szerint Bachus (a bor és a kék istene) nevelője, kísérője; vígkedélyű, piszeorrú öreg, rendszeren ittas és számárháton jár.

³⁸ *Adomák és tanítómesék* Kriza János kéziratos hagyatékából. Tiboldi István gyűjtése. Sajtó alá rendezte Mészáros József. Bukarest, 1988.

³⁹ Az 1991-es megemlékezés fő szervezője szentmiklósi Szentannai Mózes ny. tanár volt. A 200 éves évforduló szervezését Larcher Károly rugonfalvi ny. tanár indította el, de megbetegedvén azt Gálfalvi Sándor főgondnok szervezése teljesítette ki. Az ünnepségen a helybeli falvak lakosain kívül részt vettek a szentábrahádi, gagyai, siménfalvi, rugonfalvi iskolák növendékei tanáraikkal szavalatokkal és énekszámokkal; a keresztúri Petőfi Sándor iskola a Simó Margit vezette gyermekkóruossal. - Az emléktábla dúcát Sata Albert tanár faragta ki, kiöntését Kolumbán Sándor, az Acélmű mérnöke végeztette, mindketten ajándékképpen. Szívességet hálással köszönjük.

Kovács Sándor
(közlő)

ALMÁSI MIHÁLY UNITÁRIUS PÜSPÖK HÍVEIHEZ INTÉZETT LEVELE 1716-BÓL

A kolozsvári Unitárius Kollégium könyvtárában - jelenleg a Román Tudományos Akadémia kolozsvári könyvtárának birtokában - az U. 64392 jelzet, egy három könyvből álló kolligátumra utal.¹ Ennek utolsó darabja Fausti Socini Miscellanea: Hoc est Scripta Theologica, seu Tractatus breves de diversis materiis, quorum seriem sequens pagina monstrat. Racoviae Typis Sebastiani Sternacii, Anno 1611 címet viseli és 293. lapján Almási Mihály unitárius püspök (1692-1724), 1716. április 2. keltezett levele olvasható. 1716. március 30-án megkezdődtek az ellenreformáció kolozsvári foglalásai. Steinville István, Erdély katonai parancsnoka elfoglalta a kolozsvári unitárius egyházközség templomait a hozzátartozó javakkal együtt. Hasonló foglalások történtek országszerte. Ez indíthatta Almásit arra, hogy híveihez egy megnyugtató hangú levelet intézzon.

Almási Mihály levelét Nagyajtai Kovács István (1799-1872) neves történetről az említett helyről bemásolta a "XXVIII. századi Unitáriusok" című kéziratos gyűjteményének első lapjára. Könyvtári jelzete: Ms. U. 1179/43.

Az alábbiakban a levél szövegét közlöm az eredeti írásmód szerint:

Kolosvár 2 április 1716

Tiszteletes Uram az áldott Ur Christusban Szerelmes Atyámfia!

Az minden irgalmasságoknak és vigasztalásnak Istene minden szomorúságunkban vigasztaljon, hogy vigasztalhassuk az szomorúságba esteket, azzal az vigasztalással melylyel minket Isten vigasztal. Ugy gondolom, hogy az hirnek szokása szerént, nagyobb mértékben jutott kegyelmek füleibe mostan rajtunk lett dolog iránt való casus, hogy sem mint lött, tagadhatatlan dolog, hogy szenvedésben voltunk de az Isten anyyira megerősített, hogy más hütünkben, reménységünkben meg nem fogyatkoztunk, példával értette Isten velünk, hogy szentséges tiszteletit sem Jeruzsálemhez, sem Garizim hegyéhez nem kötötte, hanem minden helyeken dicsértethetik, valahol lélekben és igazságban dücsőséges neve segítségül hivatattik. Felséges királyunk és örökös fejedelmünk ő felsége nevével [III. Károly 1711-1740] lött parancsolatnak engedelmeskednünk kellett, Piaczon levő Templomunk birtokunkból való kibocsátása iránt az Méltóságos Catholicus Statusnak² ő Nagyságoknak s ő Kegyelmeknek kezekre eresztvén, szintén tegnapi napon tíz óra előtt; magunk személyünkben mindazonáltal (Istene a dücsöség) még eddig megh maradásunk vagyon, megbizattatván az Méltóságos Generális ő Excelentiája [Steinville] kegyelmes ígéréttel. Vagyon Szerelmes Atyámfiai köztünk az hütnek és az Szentek békességes türesének Palaestrája³ és helye, melyet recommendálok, erősítse Kegyelmetek hüttel és reménységgel mind magát, mind gonviselésekre bizattatott gyenghe nyájját, Istennek tulajdontiván a dücsöséget csendes és békességes türesben bírja kegyelmek magha lelkét. Nem illik hatalmasabbal nálunknál küsködni, az kigyói eszesség mellé ragaszszunk galambi sziligységhez erre lévén hivatattásunk az mű fejonktól az Ur Jesus Christustól, hogy türes és szenvedések után menjünk az mű békességünknek helyére, az mű Urunktól számunkra készitetett hajlékokba. Az Ur Isten peniglen ki megh vigasztaltatásunknak s megh erősitetésünknek dücsöséges oka: Kegyelmedet Szerelmes Atyámfia minden hozzánk tartozó Atyánkfiaival együtt az igaz hütben s idevezítő reménységben maraszsa megh állhatatosan, szivem szerint kívánom.

Kegyelmednek Lelki Attyafia

Almási Mihály
Superintendens Ünitt.
mp.

JEGYZETEK

¹ A kolligátum első tulajdonosa, Göcs Pál kolozsvári unitárius főlelkész (1571-1622). A következő possessorok így következnek: Suis annumerat Libris Michael Wida 1770. Libris R[everendo] D[omi]ni Michaelis Vida defuncti Parochi Eccl[esi]ae Unitariae Sz[ent] Mihályfalviensis. Michaelis Vida 1776.

Az utolsó bejegyzés: Bibliotheca Colegii Unitar Claudio[polis]. 1817. (Körmöczi János unitárius püspök (1762-1836) kézírása.)

² Teljes címe: Status Romano-Catholicus Transilvanicus. Feladatköre: egyházi és iskolai ügyeit saját egyházi és világi személyekből szervezett közegei által intézi. Kialakulása a reformáció korára megy vissza, ez tette szükségessé, hogy a világiak is gondoskodjanak vallási és egyházi érdekeikről.

³ Palaestra jelentése: küzdőtér, iskola

Farkas Dénes
(közlő)

ADATOK A KERESZTÉNY MAGVETŐ TÖRTÉNETÉHEZ

"Ezelőtt kilencz évvel papi és tanári körünkben egy unitárius egyházirodalmi vállalat megindításának eszméje merülvén fel, miután ez eszme többekkel is közöltetett, s főleg egy, az ügy nagyfontosságától különösen érdekelt, kör által a legmelegebben felkaroltatott, létrejött a "Keresztény Magvető" című vállalat, melyből négy kötet már a közönség kezén forog.

Kilencz év alatt négy kötet! Bár mondhatnók: kilencz kötet! De ha a nehézségekre gondolunk melyekkel minden egyes kötet kiadása öszsze volt kötve, nem számíthatván soha biztosan avagy csak a kiállítási költségek fedezésére sem, annyival kevésbé arra, hogy a vállalat még valami anyagi hasznot is hajtsón - a mulasztás vádjá nem terheli lelkünket s nyugodtan elmondhatjuk: hogy a magunk részéről megtettünk annyit, a mennyit megtehettünk, hogy a megindított vállalat által életjelt adjunk, a tehetségeknek munka-kört nyissunk s ezek által egyházunk erkölcsi erejét ez úton is előmozdítsuk és neveljük.

Es itt legyen szabad az eredményre hivatkoznunk.

Kétséget nem szenved, ugyanis, hogy ha csak a gyakorlati lelkészet körébe tartozó, részint eredeti, részint angol és francia jeles íróktól fordított dolgozatokat tekintjük is, a Keresztény Magvető eddig megjelent négy kötetével egyházunknak oly hasznos szolgálatot tettünk, mely magában véve is megérdemli e vállalat megindítását. Pedig ez a rész, ha szinte kezdetben a főszűlly erre volt is fektetve, csekély értékű azon életírások, értekezések és különféle ismertetések mellett, melyek míg egyfelől egyházunk multjának és egyes jeleseinek, az egyházat mozgató nagy és hatalmas irány-eszméknek, az iskolák és nevelésre tartozó újabb elveknek ismeretére segítvén, egyházunk minden tagjának tanulságos olvasmányul szolgálnak, másfelől közérdekűvé s irodalmi becsületté tették e vállalatot, a mit nyilván mutat az, hogy a napi sajtó minden egyes kötet megjelenését figyelmére méltatta, az iránt különös érdeket, sőt bizonyos rokonszenvet tanúsított, munkásait pedig a legőszintébb elismerésben részesítette.

Ily körülmények között, mi természetesebb, minthogy mi, kik e vállalatnak életet adtunk, óhajtanók azt továbbra is fenntartani, sőt odavinni, hogy évenként egyszer rendszeresen megjelenjék. És ez ugyszólván egyházunk becsületbeli kötelessége, a mennyiben ma minden testület csak annyit ér, a mennyit tesz. Egyházunkat eddig a törvény biztosította s védte, ugy, a hogy; most e védelem nem elégséges, életrelvőségunkat nekünk magunknak kell kimutatni, különben a

haladó idő kiméretlenül elsodor s rajtunk is betelik az irás szava: sok első lesznek utolsók. Ma, midőn a felvilágosult körökben Európaszerte ószinte rokonszenv mutatkozik az unitárizmus iránt s ennek hitelvei sok tekintetben előtérbe kezdenek nyomulni, nem szabad tétlenül maradnunk, nem szabad összedugott kezekkel néznünk, miként dolgozik a korszellem saját javunkra, hanem e rokonszenvre nekünk is érdemeseknek kell magunkat mutatni, s lépést kell tartanunk a korszellemmel; miből kiindulva elkerülhetetlen szükségünk van egy organumra, melyet valamire való testület napjainkban nem nélkülözhet, mely által mi is hallassuk szavunkat, s általa befolyjunk az emberiség előhaladásának nagy művébe; különben mint használhatatlan tagot, maga a Gondviselés kilök isteni gépezetéből.

Es mi a munkára készen is vagyunk, mi a kötelesség elől elszaladni nem akarunk; ámde, hogy annak megfelelhessünk, erre több biztosíték kell, mint a menyinyit az eddigi tapasztalat nyújt. Az eddigi előfizetések alig fedezték a kiadás költségeit; pedig most egy oly korban élünk, midőn, a munkásnak nem szégyen a maga bérét kikérni. Ha tehát e vállalatot fenn akarjuk tartani, ha azt az egyházunkban használható szellemi erők felhasználása által még becsesebbé kívánjuk tenni: szükségképpen arról is kell gondoskodnunk, hogy megjelenése ne legyen az esetlegességekhez kötve, s az írókat fáradságuk arányában bármi kevés díjazásban részesítsük. Erre pedig csak egy mód van, a társulás, mely mindenütt biztos eredményre szokott vezetni, a hol erejét kifejti. Eddig is a társulati erőnek köszönjük a Keresztény Magvető fennállását, mert az a kör, mely kezdetben megindítására egyesült s fenntartására erkölcsi biztosítékot nyújtott, mind a mai napig híven támogatta egymást s kész e vállalatért a jövőben is meghozni egy a szellemi, mint az anyagi áldozatot, tudván, hogy ezt egyházunk érdeke kívánja, melynek ma különös szerep jutott a megújhodni indult keresztény egyházban; csakhogy e kör kisebb, kevesebb számú tagokból áll, mint hogy e vállalat minden terhét egy magára elbirja; minélfogva elhatározta, hogy a csatlakozásra, a Keresztény Magvető pártolására többeket felhíván, magát mintegy kiszélesíti és megerősíti, nevezetesen pedig megkísérti, ha vajjon nem találkoznék-e egyházunkban legalább 100 olyan egyén, a kik a Keresztény Magvető állandósítására és biztosítására egy kis áldozatot is készek hozni, a mi abból állana, hogy minden kötet megjelenésekor egy példányért 4% négy osztr. értékű forintot fizetnének; önként értetődővén azonban, hogy a kinek több példányra van szüksége, a többit a rendes előfizetési árban kapja, s a legjobb esetben is évenként csak egy kötet jelenhetik meg.

Ugyanezért ismerve _____-nak egyházunk közügyei iránti érdekeltségét, áldozatkészségét és buzgóságát, teljes tisztelettel felhívjuk, méltoztassék kijelenteni: nem lenne-e hajlandó a Keresztény Magvető érdekében a fennebbi biztosítékot nyújtani és segédkezni arra, hogy ez úton egy unitárius irodalmi-részvénytársulat alakuljon, mely esetben kérjük a mellékelt lapot aláírva mielőbb, s legalább ez év végéig a magunk tájékoztatása végett visszaküldeni, s a menyinyiben tehetségében áll, az aláírásnak másokat is megnyerni.

Mithogy pedig a kötelezettség jogot is ad: sietünk kijelenteni, hogy mindazoknak, kik ily módon a Keresztény Magvető pártolói sorába lépnek, szabadságukban leendő annak számadásait melyek eddig is ellenőrizve voltak, bármikor megvizsgálni s a bevételekről, valamint kiadásokról magoknak felvilágosítást és megnyugtatót szerezni. Kolozsvár, szept. 25-én 1869.

A Keresztény Magvetői- kör nevében és megbizásából

Ferencz József

kolozsvári unitárius pap és tanár"

Simén Domokos

AZ ESZME GYŐZELMÉT ÜNNEPELJÜK

Lk 24,5-6

A keresztény világ nagyobb része húsvétkor, életformáló hitért és az abban való eligazodás magyarázataért, nagypéntek felé fordul elsősorban, mert igaznak véli a hiedelmet, hogy nagypéntek nélkül nincs húsvét, de húsvét nélküli nagypéntek lehetséges. Úgy tekintenek nagypéntekre, mint Jézus életének, munkájának és sorsának tengely-napjára. Ez által a nap által lett Jézus Krisztussá, dicső halálában megváltotta az emberiséget. Vállalta a keresztthalált, habár mint Isten, el is kerülhette volna ezt.

Jézus sorsa másik legfontosabb napjának húsvétot tartják, azért, mert a vallás tanítása szerint az üres sír bizonyosságával, test és vér szerinti feltámadásával igazolta azt, hogy nem volt hiábavaló nagypénteke, mert dicső halálában megváltotta önmagát és mindenkit a haláltól, aki benne hisz. Isten voltának ez a személyazonossága.

A kereszténységnek ez a nagy része a nagypénteki keresztet és a húsvéti üres sírt tekinti Jézus élete jelképének. Úgy vélik, hogy aki ebben nem hisz, nem lehet keresztény. Szerintük ez a hit a jézusi tanítvány ismertető jele.

Mi unitárius keresztények azok közé tartozunk, akik ezt nem így hisszük, mert az egyetlen húsvéti forrás, a bibliai leírás sem egységes. Az evangélisták is ellentmondanak egymásnak. A keresztény egyházak álláspontja is eltér egymástól, így például nem egyszerre tartják a húsvétot. A tudomány és a józan ész sem támogatja ezt a húsvéti hitet. Hiszünk azt, hogy a jézusi élet egésze, az "életmű" a lényeg, és nem a keresztre és az üres sírra csonkított élet. Hiszünk azt, hogy aki nem nagypénteket és húsvétot tekinti Jézus élete legfontosabb napjának, lényegének, az nem lehet kisebb, mint más. Az eszme keretén belül véleménykülönbségek lehetnek, de ez soha nem lehet kizáró jellegű. Képzeld el, hogy a világon élő emberiségnek csak közel 1/4-e keresztény, a többi más világvalláshoz tartozik. Az előzőek értelmében azt jelenti ez, hogy a világ 3/4 része nem, hogy nem lehet keresztény, de mivel nem keresztény, embernek is gyenge. Eszerint elvesz az emberiség minden jószándéka, jóra való törekvése, ha nem a kereszt és az üres sír szellemében munkálkodnak a hitben. Isten ellen vét, ki így vélekedik.

Mi hiszünk, hogy a jézusi életben az eszme a megváltó küldetés lényege, és ezért húsvétban az eszme győzelmét, eszméinek diadalát ünnepeljük, mely nem ismer a jó és igaz munkálásában korlátozást senkitől.

Hiszünk, hogy a kereszt- és az üres sírszemlélet ellentmond a való életnek, a te életszemléletednek. Tedd a kezed a szívedre és adj választ - bár magadnak - arra, hogy édesanyád és édesapád, hitvestársad vagy gyermeked azzal lett-e igazán számodra azzá, mit a szó a fogalomban fed, ha meghalt? Nem azzal lettek-e egy lélek és szív veled, ahogy életek, szerettek, vigyáztak és tanítottak? Mint ahogy kedveseidnek is az élete és munkája a meghatározója, úgy Jézusnak is.

Hisszük azt, hogy lehet beszélni "dicső halálról", de a halál sohasem dicsőítheti meg az életet. Egy életet a halál nem tud megigazítani. A halál nem cél, hanem az élet természetes következménye. A népbölcsesség szerint, aki született, annak meg is kell halnia. A halál az élet, a földi lét vége, megsemmisülése. A halál után a halál előtt nem lehet keresni, nincs élete. Ézért érezzük az evangélista alapigéinkben kiemelt szavainak eligazító igazságát unitárius valóságnak: "Mit keressetek a holtak közt az élőt? Nincs itt!" De lehet és kell keresni Jézus élete és tanítása emlékét, amit lelke és szelleme melegített számunkra eszménnyé.

Mindezekért is hisszük, hogy Jézusnak nem a keresztye és az üres sírja jelenti számunkra az éltető és sorsformáló húsvéti hitet, hanem élete. Hisszük, hogy halála az igaz ember halála volt. Ezt nem mi, "hozzátartozói" mondjuk, hanem ellensége, a keresztya alatt szolgálatot teljesítő római százados. Jézus nem volt ellensége senkinek, de neki sok ellensége volt. Meg vagyunk győződve arról, hogy Judás személye hozzátartozik Jézus életéhez is, nem csak halálához. Az a 30 ezüstpénz nagy összeg lehetett Judásnak, de ez az a nagy pénz, amit megkeresni az eszme világpiacán a becsületes embernek soha nem szabad. Ennyiért eladhatta Jézust az írárok szerint, de semmi pénzért nem lehetne megvenni igaz tanításának üdvösségét, a lélek békéjét.

Tudjuk, hogy Jézus életének és tanításának egyenes következménye volt a kicsinyességből kitörő "feszítsd meg", a nagypénteki kórus. A tömeg elnyomhatta pillanatnyilag a Jézus életében hirdetett igazságot, az embert megölhetik, de az eszme tovább élt. Csak az él tovább a lét harcában és az eszme világában, ami életrevaló. Az ember pórul járhat, az igazság soha! Jézus eszméje él a Bibliában és bennünk.

Hisszük, hogy a Jézus-élet, mely a kereszténység tiszta forrása, nem halálából indult ki, az csak lezárta, de nem indította el és nem határozta meg életét. Ugyanakkor valljuk azt is, hogy életének egyenes következménye volt a halál; élete határozta meg halálát. Ebben az életben tanítása és példája az irányadó.

Ezt nem zárhatta magába a sír, nem üthették át vasszegekkel, nem lehetett eltemetni, mert mindennapi emberi életünk igénye, valósága. Mint unitáriusok az életet akarjuk szolgálni Jézus élete példájával, tanítása alapján. Ézért keressük Jézust húsvétkor is. Abban akarunk továbbra is megerősödni e húsvéti ünnepben, hogy a hétköznapi emberi gyarlóságok felett a jézusi eszme győzhet; az ember ünneppé szentelheti az életet, ha nem a holtak közt, a sírban, mégha üresnek tűnik is, keresi Jézust; ha nem taszítja el magától azzal, hogy imádja, hanem engedi a diadalmas ünnep sodrában, szavában és cselekedetében győzni az élő eszmét. Így lássalak ünnepelni egy életen át, nem az ünnepért, magáért, magunkért. Amen.

BIZONYSÁGTEVÉS

Lk 2,40-42

Az élet egyik fő jellemzője a növekedés, mely egyben erősödést jelent. Ünnepe az embernek, ha az általa ültetett gyümölcsfa meghozza első termését. Isten az embert többek közt azzal is kiemelte teremtményei közül, hogy testi növekedésével, erősödésével párhuzamosan lelki és szellemi növekedés lehetőségével is megáldotta. Ünnepe az embernek, mikor gyermeke, unokája vagy hozzátartozója abba a korba fejlődik, mikor belső világának emberré fejlődéséről is bizonyosságot tehet, mikor az ösztönök bonyolult világából a tudatos világba lépik át. Ez a kapunyitás szokás szerint őszinte ünnepe úgy a családnak, mint a gyermekben a múlt és jövődjé jelenét féltő rokonai, egyházi, népi közösségének.

Már Jézus idejében is így volt. Az ünnep szokása szerint elvitték Jézust szülei a jeruzsálemi templomba, s ott a papokkal és frástudókkal való beszélgetés közben kitűnt testi fejlődése mellett főleg abban, hogy tanúságot tett értelmének kiteljesedett bölcsességéről, véleményének önállóságáról, határozottságáról és lelkének erejéről. A mai szóhasználatunkban azt mondanok, hogy Jézus megkonfirmált akkor, az ünnepen. Ez a megkonfirmálás, önmegnyilatkozás az ünnep

szokása szerint további bátorságot adott Jézusnak a teljes emberré való kifejlődéséhez.

Jézusra való emlékezéssel indítjuk be a mai konfirmációs ünnepségünket, hogy ez az ünnep is az ünnepek szokása szerint hitet és bátorságot adjon úgy a hitvallóknak, konfirmálóknak, mint mindnyájunknak, kikben ünnepet szentel az alkalom. A "zeg-zúgos szirtekké tördelt Erdély" unitárius gyülekezeteinek egy része is konfirmál ma a hűségben, hisz növendékeink, szüleik származását és a földrajzi megoszlást tekintve, egyházunknak minden vidékét képviselik. Ma és most, mint egy vízvázalstó hegyről, úgy tekinthetünk be az otthoni hegyek markába szorult gyülekezeteinkbe. Ők görnyedtek a nehéz múlt alatt, gyermekeink vállára vár a jövő. Konfirmációs ünnepünk e vízvázalstójáról, ünneppé szentelt magaslatáról nézzük nemcsak gyermekeinket, hanem történelmi egyházközségeink híveinek öntudatát is.

Én is, mint más, voltam még vízvázalstó hegyen, honnan kisimult a szűk szülőfalu tágabb szülőföldré. Megboldogult édesapámmal még konfirmáló koromban mentünk át a két Homoródot elválasztó vízvázalstón. Míg pihentünk a tetőn, apám szavával bővítette bennem a szülőföld távlatát. Látod-e fiam, milyen szegény vidék? Mennyi verejtékből lesz a megélhetés? Hogyan kell kapaszkodjon, hogy megélhessen a székely? Pár gondolatnyi szünet után, mikor a tetőről gondolatban a végtelen ösvényre lépett, így szólt: - Nézd meg, hogy milyen jó az Isten! Amit megvont a föld asztaláról, azt a fiókjából pótolta. Almásnak, Abásfalvának adott meszet, mely összefogja az épületeket, a házak faláról kacag vissza a napsugár. Hálás érte ez a nép, mert ebből a mészből templomok és iskolák épültek, hogy "erősödjenek lélekben, kiteljesedjenek bölcsességben" az emberek s a gyermekek... Nézd, itt van Homoródszentmárton és Homoródszentpál. Adott nekik az Isten sőt, hogy ízesíthessék ételüket. Ebből a sóból építették a szentmártoniak a hét bástyás templomvárukat a fejedelmek engedélyével. De adtak másoknak is, hogy íze legyen az eledelnek. Ott van lennebb Jánosfalva. Nekik adott az Isten olyan faragható követ, amiből nemcsak házak épülhettek, hanem a templomok faragott ajtóit és ablakait is készíthették, a halottaknak sírkövet, emléket emelhettek, a középületek sarokköveit kifaraghatták. Nézd, ott tovább, ott lehet Korond, nekik Isten olyan földet adott, amiből csodálatos szépségű vázák és tányérok készülnek, s ezeken a nép lelkének álma nyílik színes virágba. Ki tudja, hogy hány templomnak az úrasztalán helyeznek ezekben a vázákba vasárnapról vasárnapra élő virágot. Jó az Isten, mert mindenről gondoskodik.

Ezekről a vidékekről elkerült embereknek, nekünk már csak szép emlékeink vannak ezekről, de a föld gazdagságából már nem jut, minden otthon maradt. Jogos a kérdésed, nekünk mivel pótolja ki Isten, nekünk mit ad? Válaszként gyermekeinkre mutatok! Íme a gyermek! Ezt adja nekünk. Benne a szülőföld jelképe. A gyermek az a mész, ami összetartja a családot otthonná, az a só, amivel ízesíthetjük életünket, az a sarokkő, amelyre építjük jövőnket, melyből faragjuk színes álmaink palota-kapuját, az a váza, amibe reményünk és vágyunk szépen nyíló virágait helyezzük. Nemcsak a családban válik ünneppé a konfirmáció, hanem szűkebb egyházi közösségünkben is. Jelképpé vált valóságai annak, hogy övék a mész hivatása közösségünkben, mely a szülőfalut s a lakóhelyet összeköti szülőföldré, rajtuk csillog a remény napsugara. Az ők vallástételük a só bizonyásgtevése az egyházban. Szellemi és lelki megnyilatkozásuk az a sarokkő, melyre nyugodt öregségünk minden reményét a bizalom jövődjévé építhetjük. Konfirmálásuk az a váza, melybe álmaink virágait helyezhetjük. Jelkép és valóság konfirmálásuk...

Az ünnep szokása szerint most érezzük a jelkép s e valóság erejét. Mi lesz holnap, hogy lesz a jövőben? - kérde. Eltöprengve a feleleten, ma sem tudok mást mondani, mint annyi konfirmációs ünnep alkalmával: ha csak az ünnep szokása gyűjtött ma egybe minket népes gyülekezetté, akkor gyermekeink jelképében nem lesz a mésznek összetartó ereje, a sónak íze, a kőnek szilárdsága és álmaink virágának vázája. Nem szokás ez az alkalom, hanem ünnep, szent bizonyásgtevése, hogy gyermekeink is, mint szüleink, akarnak egybetartó és megtartó mész, ízet adó só, egyházunkat megtartó szegletkő és álmaink hordozói lenni.

Erről tesznek ma bizonyoságot...s amíg élnek, mindig. Legyen velük mindig a szülők segítése, mint Jézussal, és az Isten áldása, gondviselése, mint apáinkkal, hogy gyermekeink a só íze, a méz összetartó ereje, a kő szilárdsága s reményeink vázába tett virágai lehessenek. Mindörökké, Ámen.

HATALOM A LÉLEK

Mt 28,18/b

Tudjuk, hogy a felolvasott rész utólag került a Bibliába. A szószerinti értelmezése ellentmond a szentháromság tanának. Miért választottam mégis ezt az alapigét? Azért, mert az evangélium szelleme, Jézus életének summája szólal meg belőle.

A félmondat kulcsa a hatalom szó. Az egyik fordítás "minden hatalmat", a másik "teljes hatalmat" ír. A lényegen nem változtat: Jézus hatalom! Hogy megértsük a szöveg üzenetét, menjünk közelebb a hatalom fogalmához.

Ha máskor nem, de ma világosan látjuk, hogy a pénz hatalom. A székely közmondás szerint apát-anyát lehet venni rajta. Az erkölcsi romlás árnyékában zárt ajtó, teljesítetlen kívánság nincs előtte. Pénzért adni-venni lehet mindent. Egyszóval a hatalom uralkodik rajtunk és velünk. A történelem tanúsága szerint mindig annak volt nagyobb hatalma, kinek a legtöbb fegyverese volt. Ővé volt az igazság, ő diktálta a békét. Ma sincs másként. Kínlódik a világ, hogy a nukleáris fegyverek birtokában ne legyen senki világhatalom, a nemzetek felett hatalmaskodó egy ország se legyen. Két világhatalmat említnek a politikusok. A fegyver hatalom, uralkodik a gazdasági, politikai, erkölcsi élet felett. Apáink tudták még, hogy a föld által uralkodott másokon. Mindezek olyan hatalmak, amik pénzben, aranyban, értékben kifejezhetők, meghatározhatók.

Hatalma van a szobrásznak a márvány fölött, hogy a beleálmodott formát kihozza a kőből. Hatalma van az aranyművesnek a hideg nemesérc fölött azt formálni úgy, ahogy akarja. Hatalma van a földművesnek a termőföld fölött. Mindezek a mesterséggel összekötött hatalmat fejezik ki.

Soknak állásából adódó hatalma van. Gondolok a régi és új királyokra, államelnökökre, kikre az ország és népe volt rábízva, és hatalmukban volt boldogságot vagy boldogtalanságot osztani népüknek. A törvénybíró hatalmában van az igazság osztása. Sokan nem tudják azt a régi székely törvényt, amely az igazságtalan bírót bőrért lehúzni, szalmával kitölteni rendeli, és a visszaélt hatalmának elrettentő példájára a forgalmas útra kitűzteni hagyja meg. Hatalma van az igazgatónak az alárendeltjeivel szemben; a napi kopogatóknak ügyes-bajos dolgaink rendezésekor a hivatalnokok hatalma sokszor több órát-napot elemészt. Nekünk, járművel közlekedőknek sokszor keserű szájjúnk marad a közlekedési rendőr hatalmaskodása miatt. De hatalom az idő, mely szorít a földi létünk keretei közé, és hatalom a tudás is. Nagy hatalom. Ha az orvosnak nem lenne hatalma a betegség fölött, nagyon sokan a halál hatalmát rég megérezték volna.

A hatalom meghatározza létünk formáját, megkeseríti életünk, elgáncsol, uralkodik rajtunk. Mindezek a hatalom fedezékében lévő kötıdnek a joghoz, az igazsághoz, a kereskedelemhez, a közgazdasághoz, a piachoz, egyszóval anyagiakban megnyilvánuló életünkhöz. Jellemzője mindenkinek az, hogy lehet élni, megélni és visszaélni a hatalmakkal.

Ilyen hatalomról beszél Jézus?- teszi fel a kérdést a naiv ember. Nem! Jézus hatalma más. Jézus lelki életünk hatalmáról beszél. A lélek hatalmát nem lehet kereskedelmi, gazdasági, pénzügyi fogalmakkal megközelíteni és meghatározni. Ez egy láthatatlan és anyagiakkal kifejezhetetlen fogalom. Ezzel a hatalommal tud az ember ember lenni és a társadalom emberi. Ez a belső egyensúly nyugalma.

Lelki életünk hármasságú: értelmi, érzelmi és akaratú megnyilvánulású. Jellemzője a bensőség, rejtettség. Ezzel is lehet élni, éltetni és visszaélni. Itt is lehet nyerni és veszteni. Ezt a belső lelki életformát Jézus határozza meg, ennek a megélésére szentelte egész életét. Tanítása az értelem számára "út, élet

és igazság" Isten felé. Érzelmileg a legjobb törvényével igazít el Isten és ember felé: "Szeresd az Urat...és szeresd felebarátodat"... Akarati világunk akkor mozgatja meg, ha ráfigyelünk, hogy "Nem minden, aki ezt mondja nekem: Uram! Uram! megyen be a mennyek országába; hanem aki cselekszi az én mennyei Atyám akaratát" (Mt 7,21). Lelki életünk hármasságát egybefogva hatalma van Jézusnak, tanításának, hívó, szellemi-lelki egyensúlyba, a lelkiismerettel kibékült emberré formálni minket.

Ma sokan megkérdézhetik, hogy mire jó ez? A reménységre, a békességre, a megelégedésre, a hitre, a szeretetre, a megbocsátásra, az igazságra, egy szóba foglalva: a boldogságra. Jézus kilenc boldogságtanítása közül mindenik lelki tartalmú. Boldogságra vágyol? Lelked boldogsága nélkül ez lehetetlen. Lelked boldogsága Jézus tanításának hatalmában van. Ezért mondhatta volna joggal: neked adatott "minden hatalom" a boldogságért. Uralkodj a mindennapokon a lélek, a lelked hatalmával, erejével, mely Jézus szellemével legyen telített. Ámen.

BELESZÜLETTÜNK AZ ISTENI POLGÁRSÁGBA

ApCsel 22,27-28

A Pál apostolról való tudósítások drámai jeleneteket pergetnek ismeretünkben. A ma felolvasott részek is egy izgalmas történet első részének záró mondatai. A valahová, valamibe való beleszületés elkötelezettségét erősíti bennünk a történet, bibliai háttérrel. Kerüljünk közelebb a történet csattanójának a megértéséhez, lássuk a filmet Pál apostolról.

Jeruzsálemben a zsidó nemzeti királyok helyett a római hatalom kihelyezett katonái őrökdenek a rend felett, hogy lázadás, forradalom ne legyen, hogy nehogy valamilyen nemzeti érzésből fakadóan leszakadjon a birodalomról a meghódított ország. Vigyáznak, hogy vallási és nemzeti hagyománya a leigázott népnek ne veszélyeztesse a gazdag bányák-földek jövedelmét a római császárok részére. A hozzájuk való közeledést, az elrómaisodást szívesen veszik és jutalmazták is. Még római polgárjogot is adnak, ha nem érdemekért, hát jó pénzért. Ezzel a sérthetlenség, a kiváltság jár az egész római birodalom területén. Tudják, hogy aki elhagyja nyelvét, szokását, vallását az fél szívvel és ésszel renegáttá válhat nemzete számára, ha nem önmagában, gyermekeiben, unokáiban le lehet írni a nemzeti-vallási hovatartozás nyilvántartásából. A római közömbösség csak látszat és a beolvasztásnak egyik útja. Célja az, hogy a római kivételes polgárjogot megkapottakkal nyomják el, olvasszák be a többségbe a kisebbséget. Jelképesen a vár uralja a nagyvárost.

A zsidó nép kénytelen volt túrni a másod-, harmadrendű állampolgári állapotot, hiszen kisebbség volt, a fegyver, a törvényhozás, a jog, a hatalmasok kezében volt. A hatalom rajtuk csattanó ostorát érezték valahányszor lázadásnak minősített zúgolódásaik miatt megtanították velük a kisebbség és a hatalmi többség közti különbséget. Más nem maradt a nép számára, mint utolsó mentvárak a vallás: nemzeti vallásuk. Ez szokásaikat, hagyományukat, életvitelüket, társadalmi helyzetüket meghatározta. Mózes törvénye maradt a megmaradás utolsó várának. Ennek a megtartása felett illetékesek és illetéktelenek őröködték, nem csak az országban hanem a szétszórtságban, más népek közt élő zsidóság szórványosodó helyzetében is. Ki a törvényt megtartotta, az a vallásban jó hazafi, ki nem, az nemzetének árulója, fogalmazódott a megmaradás vaslogikája.

Jézussal lekerült a lelki-szellemi bilincs. Új fogalmat kapott a vallás, az Isten, az ember, a hit és a világ. Ennek az újnak a legelkeesebb maghintoje, követe és misszionáriusa Pál apostol volt. Nem a távolsághoz mérte küldetését. A megtértek apostolt, a hagyományhoz ragaszkodó zsidók ellenséget láttak benne. Kitűnik a történetből, melynek csak csattanóját olvastam fel.

Pál Jeruzsálembé készül. Egy alkalmi látnok-próféta megjósolja, hogy ott meg fogják kötözni. Hívei könyörögnek: "Ne menj, mert megkötöznek ott". Az elkötelezettek meggyőződésével válaszol az apostol: "Nem csak megkötöztetni, de meghalni is kész vagyok Jézus nevéért". A féltők belenyugodnak a nemfélő

hitébe: "Legyen meg az Úrnak akarata". Ezzel az oltalomlevéllel megy Pál Jeruzsálembe, s ott a templomba tér be "megtisztulni", lelkéről leüleptíteni a minden-nap-kavarta iszapot. Jakab házába ment, s ott tájékoztatta, mai fogalmunkkal "sajtótájékoztatót" tartott eredményes munkájáról, amit a pogányok és a szór-ványban élő zsidók közt végzett. Az otthoniak arról tájékoztatták Pált, hogy az a hír terjedt el róla, hogy a szórvány zsidóságot a Mózes törvényétől és az ősi zsidó szokásoktól való eltérésre buzdítja. Örvendünk annak, hogy "sok ezren vannak zsidók, kik hívőkké lettek, de buzognak a törvény mellett." Te is tégy bizonyosságot a nép előtt, hogy jó zsidó vagy, a köztünk levő és fogadalmat tett négy zsidóra költsél el egy-egy hajvágásnyit, menj velük és tisztulj meg, hogy ne lássanak a szóbeszéd szerint hitehagyottnak, nemzettagadónak. Pál a javaslat szerint cselekedett. Mikor a tisztulási hét nap lejárában volt, meglátták Pált a szórványból hazajött ázsiai zsidók és kiabálni kezdtek: "ez az az ember, aki e nép ellen, a törvény ellen és e hely - a templom - ellen tanít mindenkit, mindenütt; ezen felül még görögöket is hozott a templomba, és megfertőzte e szent helyet" ezzel. A kiabálásra "megmozdula az egész város, összecsendült a nép" megragadták Pált és kivonszolták a templomból. Meg akarták ölni. Nagy zaj lehetett, mert a híre feljutott a római ezredeshez is a várba, és úgy szólt a tudósítás, hogy "az egész Jeruzsálem felzendült". Állását és rangját látta veszélyben az ezredes, mert főben járó bűn mulasztásával marasztalhatták volna el. "Azonnal vitézeket és a századost vette maga mellé" és "lefutott" hozzájuk. Mikor a sokaság meglátta a katonákat, abbahagyta Pál apostol ütlegetését. Az ezredes először Pál megkötözésére adott parancsot, s csak azután kezdett érdeklődni, hogy kicsoda és mit cselekedett, azt hívén, hogy egy lázító egyiptomi. A tömeg egyszerre kiabálva magyarázott, miből egy szót sem értett az ezredes és parancsolta, hogy vigyék fel a megkötözött embert a várba. A tömeg gyűrődött Pál körül és egyre azt kiabálta: "Öld meg őt!" "Töröld el az ilyent, mert nem illik neki élnie". Az ezredes nem érthette a népet, mert nem ahhoz a valláshoz és néphez tartozott. Egy másik meghódított nép tagja lehetett, aki érvényesülni akarván, katonának állt, s mivel tiszt csak római állampolgár lehetett, nagy pénzért vette meg ezt a kiváltságot, világpolgárságot. Római szemszögből a tömeg nagy bűnt sejtetett, veszélyt is jelentett, s ezért megismételte a parancsot: vigyék fel a várba Pált. A lépcsőn Pál görögül szólt az ezredeshez, tisztázta magát a politikainak tűnő vád alól és kérte a parancsnokot, hogy szólhasson a halálát kiabáló néphez. Miután megkapta az engedélyt, zsidóul szólt, mint Jézus misszionáriusa a néphez. Önigazolásként elmondta a damaszki úti megtérésének a történetét, azt, hogy ő látta Jézust és beszélt is vele, ki ezt mondta neki: "Eredj el, mert én téged messze küldelek a pogányok közé." Csak eddig hallgatták némán az apostolt, ekkor kezdenek kiabálni, ordítani, köntösüket elhányni, port szórni a levegőbe felháborodásuk jeléül. Az újabb veszélyzónába való bemenetel előtt parancsot adtak a katonáknak, hogy szíjakkal kössék össze Pált, a valamilyen oknál fogva lázító foglyot, és a várban korbácsütésekkel vallassák, hogy miért haragszik rá a tömeg. Amint lekötötték, monda Pál a mellette levő századosnak: "Vajon szabad e nektek római embert, kit el nem ítélek, megostorozni?" A "többségi jog" megsértéséért megijed a többségi tag is és Pálhoz fordult: "Mondd meg nekem, te római vagy-e? Ő pedig monda: Az. És felele az ezredes: Én nagy összegért vettem meg ezt a polgárjogot. Pál pedig monda: Én pedig benne is születtem." Megijedt nem csak a vallató százados, hanem az ezredes is, mert nem egy zsidót kötöztetett meg, hanem egy római kiváltságnak örvendő többségi polgárt. Feloldozta őt a bilincseiből. Ez a történet első részének csattanója.

Sok kiemelkedő tanulsága van számunkra is a történetnek.

Pál apostollal kapcsolatban az első mindjárt az, hogy őt, a lelki, a közösségi vezetőt félti, védi és óvja gyülekezete. - Mennyien megérdemelnék és nem kapják ma lelki és szellemi vezetőink közül ezt a melléjük-állást? - Kitar amellet, amire rendelte őt sorsa, amire elkötelezte magát, aminek igazságáról meg van győződve. - Hány embernek volt már 2-3 igazsága, minden alkalommal szabad volt embert ölnie, kínozni is képes volt, és aztán mindig elfelejti múltját? - Tiltakozik az ellen, hogy ő megtagadta nemzetét, hanem hitével igazolja, mintegy megvallja azt, hogy

miért másabb a meggyőződése. - Hány ember él köztünk, ki akkor is hallgat, mikor szólania kellene, állást foglalnia, ha kell egy világgal szemben is, aki meri mutatni az ellenségnek is önmagát? Mennyivel többen lennének a páli lelkülettel, önvallomással? - Római állampolgár, de nem szégyenli azt, hogy nem a világvárosban, hanem vidéken született és büszke Gamalielre, a tanítómesterére. Hányan szégyellték azt a kis székely vagy magyar falut magukénak mondani, ahonnan származtak, gyökértépként nagyvárosinak mondták magukat? Hányan felelték el tanítójuknak nem csak a nevét, hanem tanítását is? - Pál büszke volt rá. Hányan mondhatnák el ma Pál apostollal, hogy "Jó lelkiismerettel szolgáltam Istennek mind e mai napig"? - Mi mindenkinek szolgálunk, elveket kiszolgáltunk, de igazi Istenszolgálatról kevesen vallhatnak. Ezért szorítódik az egyetemesség felől az egyéni felé életünk, társadalmunk, egymáshoz való viszonyunk.

A tömeg, a nép hagyományörző, minden eltérésben megfontolás nélkül nemzet- és vallásárulást sejt. A nehezebb helyen, az anyaországtól elszakadt szórványban élők azok, akik a legkevésbé tűrik az elszakadást, legjobban ők ragaszkodnak az egy néphez-valláshoz való hűséghez, mint az Ázsiából való zsidók esete is mutatja. - Szórványosodó egyházi és nemzetiségi létünkben tudunk-e úgy a megmaradás kapaszkodóiba fogózni, olyan hagyományörzők lenni, mint a megmaradást azóta is példázó ázsiaiak, jeruzsálemiek? Milyen magunkra ismertető jegy az, hogy a római hatalom előtt a látszólagos igazságuk tudatában is azonnal meghunyászkodnak. - Mi hányszor voltunk igy? Hatalom a tömeg, kiáltja meghallgatás nélkül az ártatlanra: öld meg! A sokaság milyen fejnélküli tudott lenni, a védtelen Pált ütlegelte. - Hányszor verték el nemcsak a port rajtuk különböző fórumokon, nyilvános helyeken? Az igazság jegyében ütötték nem keresztényi módon az Igazságot. - A néphez csak az anyanyelvén szabad szólni. Pál, habár tudott görögül, a néphez az anyanyelvén szólt. - Hányszor szóltunk idegen nyelven idegen eszméket a néphez. Az értetlenül maradás-kész magány.

A százados "hatalom alá vetett", engedelmeskedő ember. Őlj!, kötözz!, szabadon engedj!, parancsolnak neki. Ugyanakkor közvetítő Pál és az ezredes között. - Nem csak a nagyok, hanem a közvetítők követték el a legtöbb bűnt ellenünk, mert kitalálni és végrehajtani nem egy kategóriájú bűn. Ha kitalálói nem is, de mennyi végrehajtója volt az elmúlt időszakban a népbutításnak, egyházellenességnek, elnevelésnek és a lelki népirtásnak!

Az ezredes az elnyomó hatalmat jeleníti meg. Ő a felelős azért, hogy a nép túrje az igát, adózzon, csendben üljön. Ő az elnyomás megtestesítője. Nem hiszem, hogy nyugodt perce lett volna, állandóan félnie kellett, mint minden elnyomónak. Ezért is "futott", azt híve, hogy lázadás tört ki. A hatalom logikája az a parancsa is, hogy először kötözzétek meg, vigyétek a várba, ostorozzátok meg, hogy megtudjuk, miért lázad a nép. - Ki tudná megmondani, hogy hány ezer azoknak a száma, kiket megkötöztek, bebörtönöztek, megvertek, anélkül, hogy hibásak lettek volna, tudták volna, hogy miért szenvednek?

Mennyivel másabb a viselkedése, milyen hatalomnak hódoló, amikor megtudja, hogy Pál is római polgárjoggal bír. Mindjárt szóba áll vele: római vagy-e? Én nagy összegért vettem ezt a polgárjogot. Ezzel azt is kifejezte, hogy valamilyen polgárjogról lemondott az érvényesülésért. Eladta identitását, gyökeret szakasztott. - Istenem, mennyi gyökértépkő tagja van egyházunknak, népünknek!

Beszédem végén kiemelőnek tartom Pál válaszát: "Én pedig benne is születtem", ti. a római polgárjogba. Mennyi mindent mond ez a rövid mondat. Beleszületni valamibe természetes dolog, megvenni a jogot, mennyire más jelent. Beleszületünk egy családnak a nevébe, egy egyháznak a kebelébe, egy népnek a tagjai közé. Ez a született örökség, a másik a szerzett cím, név. Az elsőt feladni árulás, a másikat megtartani nem kötelező, akkor sem, ha nagyobb kenyér, szélesebb élettér kínálkozik az előhaladásban. Az egyiknek társa a becsület, a másiknak az eredménye az önfeladás. Én nem tudom hány ember tévelygett, tántorgott e két véglet között, a becsülettel vagy a kenyérrel mérve önmagát.

Szép jelkép Pál mondása: Én benne is születtem. Mind Istentől jövünk. Ő a mi közös Atyánk. Beleszülettünk nem csak egy ország polgárjogába, sokaktól

megvonják ezt, hanem beleszülettünk Isten polgárságába is. Jézus szerint mind Isten országának polgárai lehetünk. Egyenlő joggal, de egyenlő kötelességgel is.

Ne add el ezt a polgárjogod, igyekezz istenfiúként megmaradni gondolatod, hited és cselekedeted szerint Isten polgárának. Ámen.

A JÖVENDŐ A BÉKE EMBERÉÉ, AZ ISTENFIAKÉ

Zsolt 37,37 és Mt 5,9

A Biblia két világa a béke, a békesség gondolatában találkozik a felolvasottak alapján. Jézus azzal pontosít, hogy a békességre igyekezők boldogok. Bontsuk gondolati részekre az üzenetet, hogy a morzsákból álljon elő a lélek kenyere.

Két erkölcsi fogalommal találjuk szembe először is magunkat: a feddhetetlenséggel és a becsületességgel. A feddhetetlenség nemcsak mint valóság, hanem mint szó is kiveszõben van. Vallásórák gyermekeim nem értették e szó jelentését. Az egyik magyarázata szerint olyan lehet, mint az a ház, amely évek óta fedél nélkül áll, nem tudják, nem lehet befedni, nincsen kész, lakhatatlan... Az emberre vonatkoztatva a gyermek hasonlatot, igazat kell adnunk neki. Az örök erkölcsi hibákkal élő ember befejezetlen egyéniség, a békesség és a boldogság által lakhatatlan. Az emberségben egész ember becsületes, a jézusi eszményhez mérve feddhetetlen. A becsület értékét az dönti el, hogy mihez mérjük azt. Mérhetjük zsebünkhöz, állásunkhoz, jövedelmünkhöz, előhaladásunkhoz és még sok mindenhez, de a valódi értékét nem magam szabom meg, nem a magam pillanatnyi értékelése a döntő, hanem az isteni és az egyetemes emberi értékelés. A magam értékelése szerint lehetek becsületes, ha a fennálló erkölcsi normák megítélésében nem vagyok feddhetetlen. A becsületesség és a feddhetetlenség tudata adott erőt azoknak az igazságtalanul elítélt embereknek, a kirakatperek áldozatainak a börtönövekhez és a rabmunkák végzéséhez.

Feltehetjük a kérdést, hogy miért olyan kevés a becsületes, a feddhetetlen ember világunkban? Úgy gondolom azért, mert másoknál látjuk és ügyeljük, szinte keressük az emberi tévedéseket, magunkkal szemben nem azzal a mértékkel mérünk. "Nézd" és "ügyeld", szólít fel az alapige, magadat is. Nézni és látni, ügyelni és vigyázni fogalmak között fokozati, minőségi különbség van. Összefüggnek, mint a hit és a cselekedet. A következő kétségem az, hogy a mai ember, főleg a mi szűkebb földrészünkön, lát-e vagy egyáltalán néz-e? - a közmondás szerint nem látja a fától az erdőt és az embertől az emberséget. Az erkölcsi világrendből egy Babeltornyát hordozunk magunkban. Amiből látható, kézzelfogható hasznunk nincs, arra nem nézünk, arra nem vigyázunk. Pedig az ember értékét a feddhetetlenségre való figyelés, vigyázás, nézés adja meg. Példának hozom fel a humoródalmási Mihály Jánost (1771-1836), aki királybíró, képviselő, királyi táblai ülnök, a székelykeresztúri unitárius iskola és egyház gondnoka volt. Feddhetetlensége és becsületessége révén érte el mindezeket a tisztségeket. Történt, hogy az Udvarhely vidéki katolikusok világi gondnokot akartak választani. Jelölt sok volt, de mindenkit a közismert Mihály Jánoshoz mértek, és mindenkit híjával találtak valamiben. Nekik pedig olyan gondnok kellett, mint az unitárius Mihály János. Végül megkérték, hogy vállalja el az Udvarhely vidéki katolikus megye gondnokságát. - Ha beleegyezik a főtisztelendő Kovács Miklós gyulafehérvári püspök úr - volt a válasza... És beleegyezett és megtörtént az a rendkívüli eset, hogy a katolikus megyének egy unitárius ember lett a főgondnoka. Nem azért, mert unitárius volt, vagy gazdag volt, hanem azért mert feddhetetlen és becsületes volt.

A feddhetetlenségre és a becsületességre való nézést és ügyelést a Biblia a békességért tartja fontosnak. Valóban az egyén és a világ szempontjából a legfontosabb kérdésünk a békesség. Nem az olyanféle békesség, amit mások erőltetnek az emberre, hanem a valódi békesség. Kétféle békességet különböztetünk meg. Az egyik a politikai-gazdasági békesség. Az előhaladás, az építés, a biztonság kezessége a közösségnek. A legnagyobb "átok" a békétlenség ideje, mikor ember

ember ellen vagy ország ország ellen támad, mert más nyelvet, más hitet, más nézetet vall magáénak; a másság elismerése tetszhalottá válik. Az elesettek a béke hősi halottaivá válnak, az élők a félelem drótkerítésének táboraiban fogságban élnek. A háború a gyűlölség, a harag; a béke a szeretet, a békesség, a biztonság, a nyugalom világa.

A másikféle békesség a léleké. Nincsen helységhez, vagy országhoz kötve, egyéni tulajdonsága által válik közüggé. Mit jelent a lelki békesség? Egyensúlyban, nyugalomban lenni, belső csendességet jelent. Jelenti az Istennel való békességet. A helyes Istenismeret következménye és eredménye az akaratába való belehelyezése akaratomnak, mikor Ő gondolkodik, Ő akar, Ő cselekszik bennünk. Nem Istent akarjuk a magunk akarata szerint cselekedtetni; mikor az Isten világában, a nagy összefüggésben biztosan ismerjük a magunk helyét és dolgát, úgy mint a fű, a madár. Csak így válhatnak aggodalmaink és napi bajaink békés csenddé és nyugalommá.

A lelki békesség jelenti az embertársainkkal való összhangot. Elismerését a másság egyenlőségének, tudatát a testvériségnek, megbecsülését a mások felfogásának, hitének, nyelvének. Nem várhatunk el senkitől sem olyant, amit magunk sem adunk meg másnak. Ebből következik a jogegyenlőség, a szabadság, az igazság, a szeretet, a becsület, a hűség.

Önmagunkkal is békességben kell lennünk. Olyan félszeg embertípus az, amelyik mindig és mindennel elégedetlen, állandóan feleslegesen gyötri önmagát, emészti belső ellenállóképességét, nem ismeri az önmegvalósítás sikerélményét. Az ilyenek az örök keserű, panaszkodó, siránkozó, piszkálódó emberek, kiknek soha sincsen lelki békessége, ők a boldogság koldusai.

Az összeférhetetlenség nem csak a családban nagy baj, hanem a társadalomban is a békétlenség tűzfészke. Nem csak tudni és elvárni kell a megértést a társadalomban, a különbözőségek között, hanem gyakorolni is kell azt. Mit ér a legragyogóbb elmélet, ha igazát a gyakorlatban nem lehet bizonyítani. Kell zavaros társadalmunkban a szemkiverés, a véres március, a bányász-erőszak ahhoz, hogy megtanuljuk a társadalmi békesség értékét? Vagy "nekünk mindig Mohács kell" ahhoz, hogy az összefogásra mozduljon a kezünk, a szándékunk és az akaratunk? A jószándékú és az egymást megbecsülő emberek megvalósítása a társadalmi békesség.

Az egyházak közötti békétlenség, ellenségeskedés, áskálódás ideje már rég elmúlt, de csak napjainkban kezd a jézusi parancs szélesebb látóhatárt keresni magának. Napjainkban kezdünk kevés helyen megférni egymás templomában, pedig már János Zsigmond és Dávid Ferenc idejében törvényerőre emelték az ökumeniát, elfogadván az országgyűlési végzést, hogy ahol egy templom van, de két felekezetnek két papja, békében férjenek meg egy templomban, felváltva tartsák az istentiszteleteket. Jézus tanításán a hitünk nem elválaszt egymástól, hanem összeköt.

Mindennek van embere, a tudásnak tanítója, a betegnek gyógyítója és így tovább. Ebben az értelemben fogalmazok, mikor azt mondom, hogy a békének is van embere. Gondolok itt elsősorban nem csak azokra a követekre, kik országok és népek számára békét kötöttek vagy pénzért békét vettek, hanem elsősorban a hétköznapi emberre, aki az Isten béke követe is kell legyen. Ha magadban békét tudsz teremteni, nézz szét a közeli vagy a távoli szomszédságodban, hány békétlen, nyugtalan, kesergő és megkeseredett ember van. Ők a békességre vágnak. A békességre, mert a békesség egyenlő a boldogsággal, a megelégedéssel, a lelki egyensúllyal, a biztonsággal. Ebben az értelemben állítja Jézus "nagy beszédében", hogy "Boldogok a békességre igyekezők". Még az igyekezet is boldoggá tesz!

A békesség embere Isten fia. Istenfia azért, mert az Atya akaratát cselekszi, békességet teremt magában és maga körül. Ez is egyféle istendicséret, egy imádság, egy zsoltár. Róluk lehetne mondani, hogy ők a "só" és a "világosság" dicsérete, cselekedeteikben fénylenek.

Mikor a boldogságról beszélünk nemcsak a jelen percre, hanem a jövőre is gondolunk. A jövőre pedig nem lehet másé, csak a béke emberé, a boldog emberé. A világot és benne az embert csak ebben az evangéliumi szellemben lehet

megtartani. Ezért a jövődőért nemcsak a politikai, gazdasági, jogi "felelősöké" a kötelesség, hanem mindnyájunké, hisz nem csak a jelenünk boldogságáról, de gyermekeinkéről, egyházunkról, anyanyelvünkéről és a világeről is szó van. Légy sója, világossága, apostola és követe ennek a békés és boldog jövődőnek, a múltunk után a jövődőért. Ámen.

Kovács István

LEGYEN MEGBECSÜLT A HÁZASSÁG!

Zsid 13,4/a

Megírta már az ókori költő is: "Szélről szól a hajós, ha beszél". Az ember arról, ami foglalkoztatja, amivel korának embereként elkerülhetetlen szembe kell néznie. Nem kivétel a lelkész sem, ha benne él korában és gyülekezetében. Hivatása, küldetése szempontjából is fontos, hogy az evangélium fényével hasítsa utat a bonyolult világ és élet szövevényes sűrűjében. Ezért nem lep meg senkit talán, ha ezen a vasárnapon a házasságról fogunk beszélni. Az elmúlt napon egyházi megáldásban részesítettük egy fiatal pár frigyét, s az ifjú házások itt vannak közöttünk; a gyülekezetnek pedig nagyon sok tagja egyenesen a lakodalomból érkezett ide... Különben, a házasságról és a családról szólni - mindig időszerű.

Bevallom mindjárt kezdetben, hogy ha befolyásolni hagynám magam a házasságról hallható általános, köznapi vélemények által, akkor enyhén megütözve kissé furcsán néznék minden házasságot kötő fiatalra. Aztán megkérdézném: jól meggondoltátok? Nem halljátok, hogy válságban van a "hagyományos" házasság és család? Hisz úton-útfélen szinte egyebet sem hallani... Hát nem látjátok, hogy - sajnálatos módon - sokasodnak az esetek, amelyek nem a házasság élet örömeiről, létünket kiteljesítő boldogságáról tanúskodnak, hanem - ellenkezőleg - szétzilálódo családok "pokláról", tragédiákba torkolló emberi sorsokról vallanak? S az ilyen esetek és példák nyomán csoda-e, ha azt tapasztaljuk, hogy sokan nem becsülik a házasságot? Csoda-e, hogy sok csalódott, kiábrándult ember - férfiak és nők egyaránt - keserű cinizmussal nyilatkoznak a házasságról, vagy a legjobb esetben lemondóan legyintve ítélik: "Ritka a boldog házasság!" - Kedves fiatalok, házasulandók, hogyan mertek hát mégis vállalkozni rá?

Mondom, talán ilyesmiket kérdeznék a házasságra lépőktől, ha hagynám magam befolyásolni a manapság elég gyakran hallható, talán korszellemet tükröző véleményektől. Tekintve azonban, hogy saját tapasztalatból is tudom: jó házasságok és boldog házastársak igenis vannak - és Istennek hála, szép számmal vannak, nem kérdezek ilyesmiket. Sőt e máris biztató tapasztalás birtokában, mint keresztény ember, hitem szemszögéből is megközelítem ezt a kérdést. Meggyőződésem, hogy a házasság nem csak nagyon komoly dolog, életünknek a legtöbbször sorsdöntő fontosságú tényezője, de - igen jó dolog is. Hiszem azt, hogy a házasság benne van Isten akaratában; a házasság: Isten ajándéka. A legszívesebben így is nevezem. És - ha jelképesen is - hiszem annak a szép mesének az igazát, amely szerint Isten valamikor fél szívvel alkotta meg az embert, szívének másik felét pedig egy ellenkező nemű emberi lény kebelében rejtette el. Teljes, szép és boldog csak akkor lehet az életünk, ha megtaláljuk és megbecsüljük "szívünk párját"...

Házasodni tehát jó; a házasság igen jó dolog, Isten ajándéka, amellyel boldog-gá kívánja tenni gyermekét, az embert. Ezt a hitemet erősíti a Szentírás, a próféták, az apostolok és mindenek előtt Jézus tanítása is. Amikor a férfiúról és a nőről, a házasságról és vallásról faggatták ellenségei, Jézus így válaszolt: "Nem olvastátok-e, hogy a Teremtő kezdettől fogva férfivá és nővé teremtette őket? Majd így folytatta: Ezért hagyja el a férfi atyját és anyját, ragaszkodik feleségéhez, és lesznek ketten egy testté. Úgy hogy már nem két test, hanem egy. Amit tehát az Isten egybekötött, ember azt el ne válassza. (Mt 19,4-6). Ennek a meggyőződésnek ad hangot Pál apostol is, amidőn figyelmeztet: "Legyen a házasság megbecsült mindenki előtt...!"

Igen, mert ha megbecsüljük Isten ajándékát, a házasságot, abból teljes, szép és boldog élet fakad.

Mindezek alapján mélységesen egyetérttek a kortárs íróval Fekete Gyulával, midőn így ír: "Ritka a boldog házasság - vallják sokan, s ez a sommás ítélet hazug, káros, félrevezető. Talán épp a legfontosabbat leplezi el. Minthogy minden házasság boldog! Igenis, minden normális házasság boldog - az első hetekben, az első hónapokban, az első években. Eszerint a házasságban nem a boldogság megléte a lényegi kérdés. Hanem a tartósítása".

Kedves Testvéreim! Ajándékba kapunk tehát valamit, ami jó, amivel Isten boldoggá akar tenni. Ha nem vesszük eléggé komolyan és felelősen az atyai szeretetből fakadó ajándékot, ha nem becsüljük meg a házasságot, akkor elrontjuk édenkerti boldogságunk. Elrontjuk, mint a gyermek az ajándékba kapott játékot. Sajnos, elrontani, tönkretenni mindig is könnyebb valamit, mint megbecsülni, megtartani és fölvirágoztatni...

Ha a házasság lényegi kérdése tehát "a boldogság tartósítása", akkor a kérdésre kell keresnünk a választ: hogyan? Egyszerű szemléltető történettel válaszolok: "Fiatal pár jelentkezik esküvőre. Az öreg lelkész elnézi őket szeretettel, aztán megkérdezi: Boldog akarsz lenni, fiam? - Igen, nagyon! - És te, leányom? - Természetesen, én is! - Akkor ne kössetek házasságot! Midőn a fiatalok igen meglepetten néztek az idős lelképásztorra, aki így folytatta: Csak akkor, ha mindketten a másikat akarjátok boldoggá tenni. Az a legboldogabb házasság, ahol a másik boldogságát keresik". (Dr. Gyökössy Endre)

Csakis így válik érthetővé - és megélhetővé -, hogy: "A jó házasságban a házaspár mindennap újra érzi, hogy tartoznak egymásnak, még hozzá napról-napra nő a tartozásuk, mindig többel tartoznak egymásnak. Ez a világon az egyetlen boldogságos eladósodás". (Fekete Gyula) Ez az egyetlen boldogságos eladósodás: a szeretetben való eladósodás. Mert hiszen erről van szó. S ha eddig nem szóltunk róla, akkor most meg kell tenni, mert ez az, amit - a házasság megbecsülése rendjén - nem lehet megkerülni.

Nyugtalan, változó világunkban egyre inkább megnő a keresztény házasság - és család megőrző és megtartó szerepe. Ezért mi, a házastárs és a család boldogságát szolgáló szeretetet, "az egyetlen boldogságos eladósodást" ajánljuk mindazoknak, akik a házaselet útjain járnak akkor is, ha most indulnak, akkor is, ha régóta járják a közössé lett élet útját, hogy megbecsült legyen a házasság mindenki előtt! Belőle pedig Isten akarata szerinti élet, boldogság és áldás fakadjon mindannyiunk számára. Amen.

ESZMÉK, GONDOLATOK

Isten rajtad: végtelen könny; Isten benned: végtelen mosoly. *(Weöres Sándor)*

S mikor völgyünkre tört az áradat/ s már hegy se volt, mely mentő csúccsal
intsen,/ egyetlen kőszikla megmaradt,/ egyetlen tornyos sziklaszál: az Isten./ *(Áprily
Lajos)*

Láttam, Uram, a hegyeidet/ s olyan kicsike vagyok én./ Szeretnék nagy
lenni, hozzád hasonló,/ hogy küszöbödre ülhessek, Uram./ *(József Attila)*

Aki önmagát keresi/ Istenre talál/ Aki az Istent keresi:/ Önmagára lel./
(Habán Mihály)

Köszönöm, hogy megteremtettél,/ Ó, Szeretet, és idetettél,/ Hogy csillagok,
ködök, hegyek/ között ember legyek./ *(Vas István)*

A Biblia legdrágább kincsem, nélküle szerencsétlennék érezném magam.
(Kant Immanuel)

Mert emberibb a szellem, mint a test; és a művelődés is inkább lényege az
emberiség fogalmának, mint a javak. Töltse bé hát mindenki és töltsék bé a
nemzetek is a szellem törvényeit, amelyek az igazság, a jog és a tudás. S legfő-
képpen az erkölcs!... Taníts mindenkit erre, hogy jobb lehessen a világ. *(Tamási
Áron)*

A hominizáció úgy ment végbe az evolúcióban, hogy örökül hagyta a
humanizáció egyetemes feladatát. *(Teilhard de Chardin)*

Gyenge vagyok, de mégsem gyáva,/ Félénk vagyok, - de nem szelíd./ Sértett
vagyok, ki megbocsátja/ Korának, hogy nem emberíbb. *(Horváth Imre)*

Nagy emberek azért vannak, hogy legyenek még nagyobbak. *(Emerson)*

Elérhetetlen marad valami,/ valami mindig elérhetetlen marad,/ de egyre
ismerősebb az út odáig; mert mindig újrakezdjük, mert mindig újrakezdjük, és
egyre otthonosabb a táj;/ térképe testünkre rajzolódik./ A titkok titka ez; az
újrakezdés. *(Szilágyi Domokos)*

EGYHÁZI ÉLET - HÍREK

A Romániai Magyar Egyházak Elöljárói Állandó Értekezletének Nyilatkozata

A Vallásügyi Államtitkárságon 1990. év második felében a Romániában elismert 14 vallásfelekezet: Rómán Ortodox, Római Katolikus, Görögkatolikus, Örmény Katolikus, Óhitű Keresztény, Református, Ágostai Hitvallású Evangélikus, Zsinatpresbiteri Evangélikus, Unitárius, Baptista, Evangéliumi Keresztény, Az Úr Apostoli, Hetednap Adventista Egyházak, Zsidó Hitközségek Szövetsége és a Muzulmán Vallásközösség - képviselői több mint 20 értekezlet keretében kidolgozták az "Egyházak és Vallásszabadság" törvénytervezetét, mely 78 törvény-cikket foglal magában. A tervezetet a fent említett egyházak több mint 22 millió hívő nevében és a Vallásügyi Államtitkárság vezetői és képviselői egyöntetűen ellenvetés nélkül elfogadták 1990. december 17-én.

A Vallásügyi Államtitkárság a tervezetet előterjesztette a kormányhoz, de ennek áttétele a Parlamenthez indokolatlanul késett, annak ellenére, hogy az Egyházak azt több alkalomból is szorgalmazták írásban és szóban.

28 hónapra rá, hogy a törvénytervezet szövege végleges formát öltött, a Vallásügyi Államtitkárság 1993. április 27-re meghívta az Egyházak Vezetőit egy találkozóra, hogy közösen vitassák meg a minisztériumok által képviselt álláspontot az "Egyházak és Vallásszabadság" törvénytervezettel szemben. A minisztériumok (igazságügyi, honvédelmi, oktatásügyi, kultúrügyi, pénzügyi, kormányfőtitkársági) javaslatai 51 szakaszt érintettek a 78-ból.

A Romániai Magyar Egyházak Elöljárói Állandó Értekezletének képviselői Kolozsváron, az Unitárius Püspökségen folyó év április 21-én egyeztették álláspontjaikat. Jelen voltak:

A Katolikus Egyház részéről: Bálint Lajos érsek, Tempfli József püspök, Reizer Pál püspök, Sebastian Kraüter püspök, Lestyán Ferenc általános helynök és Hajdú Gyula rektor.

Az Örmény Katolikus Egyház részéről: dr. Jakubinyi György püspök.

A Református Egyház részéről: dr. Csiha Kálmán, dr. Kertész László főgondnok, Veress Kovács Attila főjegyző és dr. Szatmári Ferenc főgondnok.

A Zsinatpresbiteri Evangélikus Egyház részéről: Mózes Árpád püspök és dr. Podhradszky László főgondnok.

Az Unitárius Egyház részéről: dr. Kovács Lajos püspök és Jenei Dezső főgondnok.

Alláspontjaikat a minisztériumi javaslatokkal kapcsolatban három csoportba sorolták:

1. javasolt kiegészítések, illetve változtatások, amelyeket elfogadhatóknak tartanak (35 szakaszra vonatkozóan)

2. javasolt kiegészítések, illetve változtatások amelyeket az Egyházak vezetőinek plénuma kell megvitasson, milyen formában fogadhatják el (két szakaszra vonatkozóan)

3. Bármilyen elvi változtatás elfogadhatatlan: meg kell tartani az eredeti fogalmazást (16 szakaszra vonatkozóan: 9., 10., 14., 15., 16., 25., 45., 48., 49., 53., 57., 58., 60., 61., 73., 75. paragrafusok).

A harmadik csoportba tartozók között legfontosabbak a következők:

a. az egyházi iskolák létesítése és működése minden fokozaton (45. paragrafus). Az államosított felekezeti iskolák visszaadása az eredeti tulajdonosainak.

b. az egyházi iskolák oktató és adminisztratív személyzetének az állami fizetés biztosítása (48. paragrafus)

c. a jogtalanul államosított és eltulajdonított állami javak (ingó és ingatlan) teljes egészében való visszaszolgáltatása (75. paragrafus).

A tanácskozáson hozott döntéseket közös dokumentumba foglalták és elhatározták, hogy a Vallásügyi Államtitkárságon tartandó találkozóon ezt közösen betervezik. Ugyancsak elhatározták, hogy ezen dokumentumot minden magyar nyelvű felekezeti időszakos kiadványában - a híveik tárgyilagos tájékoztatása érdekében - leközlik.

A folyó év április 27-re kitűzött találkozón Bukarestben a Romániai Magyar Egyházak képviselőiben részt vettek:

Bálint Lajos érsek, Tempfli József püspök, Reizer Pál püspök, Sebastian Kraüter püspök, Hajdú Gyula rektor, dr. Csiha Kálmán püspök, dr. Kertész László főgondnok, Veress Kovács Attila főjegyző, dr. Szatmári Ferenc főgondnok, Mózes Árpád püspök, dr. Podhradszky László főgondnok, dr. Kovács Lajos püspök és Jenei Dezső főgondnok.

Az államilag elismert egyházak megjelent vezetői egyetértettek javaslatainkkal és közösen kinyilatkozták, hogy ragaszkodnak a törvénytervezet azon szövegéhez, amelyet bemutattunk.

A különböző minisztériumok képviselői javaslatainkkal nem értettek egyet. A találkozón jelen levő egyházak részéről többen kifejezték, hogy a 3. sz. csoporthoz tartozó szakaszok módosításához semmilyen körülmények között nem járulhatnak hozzá, mivel ez az egyházak jogainak súlyos megsértését jelentené és ellenkezik a vallásszabadsággal.

Mi a Romániai Magyar Egyházak vezetői és képviselői kijelentettük, hogy a 3. sz. csoportba tartozó szakaszok módosításával kapcsolatban semmilyen körülmények között nem értünk egyet, mert az, az egyházaink jogainak megsértése mellett, híveink nemzeti identitásának megtartását is lehetetlenné teszi. A 3. sz. csoporthoz tartozó törvénycikkek hiánya az Egyházak és Vallásszabadság törvényéből meggátolná az Egyházakat a hivatásuk és komplex tevékenységük kifejtésében, a törvény egy formai jelleget öltene, amely arra szolgálna, hogy a hazai és nemzetközi közvéleményt félrevezesse és elterelje a figyelmüket a Románia mint jogi állam valóságáról - (Románia Alkotmánya 1. sz. szakasza 3. sz. bekezdés).

Célszerűtlennek tartunk bármilyen ez irányú tárgyalást, és szorgalmazzuk, hogy az eredeti törvénytervezetet terjesszék a Kormány, illetve a Parlament elé.

A Vallásügyi Államtitkárság Minisztere, a kifejtett vélemények újabb egyeztetésére egy következő megbeszélést javasolt.

Gyulafehérvár, 1993. május 10.

Egyházi Képviselő Tanács

1993. június 24-én tartotta II. évnegyedi ülését, melynek keretében megtárgyalta az elnökileg elintézett fontosabb ügyekről szóló jelentést, a Misszió és Pénzügyi Bizottság, valamint a Nyugdíjpénztár Vezető Tanácsának jegyzőkönyveit. Segélyt állapított meg az Ifjúsági Konferencia rendkívüli kiadásainak fedezésére. Tudomásul vette Kászoni József homoródszentmártoni lelkész lemondását azzal, hogy lelkészi szolgálatát a budapesti egyházközösségben folytatja. Foglalkozott a sepsiszentgyörgyi, székelyudvarhelyi és baróti egyházközösségek templomépítésével kapcsolatos pénzügyi kérdésekkel: a bözödkörispataki, tarcsafalvi és benzédi egyházközösségeknek 100 000-100 000 lej templomjavítási segélyt utalt ki. Végül a tervbevett lelkésztovábbképző tanfolyamot, a felmerült tárgyi nehézségek miatt, a következő évre halasztotta.

Lelkészi értekezletek

A második negyedévi lelkészi értekezleteket június 15-23. között tartották meg: a kolozs-tordai egyházkörben június 22-23-án Magyarországon; a maros-küllői körben június 18-án Dicsőszentmártonban; a székelykeresztúri körben

június 15-én Székelykeresztúron; a székelyudvarhelyi körben június 16-án Szentegyházán és a sepsiszentgyörgyi körben június 17-én Brassóban.

Az értekezleten két előadás hangzott el: Kovács István teológiai tanár: A gyülekezeti igény és gyülekezetépítés a prédikációban; Szász Ferenc lelkész: Az unitarizmus lényege. Az értekezleten az egyházi központ részéről jelen volt Kovács István teológiai tanár.

Lelkésznevelés

Teológiai hallgatóink a húsvéti és pünkösdi ünnepeken legációk szolgálatokat végeztek a különböző egyházközségekben.

A második félévi vizsgákat május 22 - június 25. között tartották.

Június 27-én volt az intézeti évváró. Dél előtt dr. Erdő János főjegyző tartott istentiszteletet. Délután az intézeti évvárón dr. Szabó Árpád olvasta fel részletes jelentését az 1992-1993. tanévről. Ezt követően sor került a jó tanulmányi eredményt elért és pályadíjra javasolt munkák szerzőinek megjutalmazására. Hallgatóink közül jutalomba részesültek: Lőrinczi Lajos, Czire Szabolcs, Papp Mária, Kovács Sándor, Molnár Lehel.

Június 29 - július 1. között minősítő alapvizsgát tettek: Czire Szabolcs (10 ált. osztályzat), Dimény József (6,00), Ferenczi Enikő (9,06), Gyerkes Zsuzsa (7,93) és Kecskés Csaba (8,36) II. éves hallgatók.

Személyi változások

Bartha Alpár gyepesi lelkész 1993. április 1-től rendes lelkészi kinevezést nyert az újonnan alakult szentegyházai egyházközségbe.

Fazakas Károly úrmósi lelkész 1993. május 1-től, meghívás alapján, a csekefalvi egyházközségbe neveztetett ki rendes lelkésznek.

Léta Sándor petrozsényi gyakorló segédlelkész 1993 május 1-től választás alapján Petrozsénybe nyert kinevezést rendes lelkészi minőségben.

Farkas Dénes főszámvevő 1993. május 1-től áthelyezést nyert a levéltárosi állásba.

Szabó Zoltánné Kovács Anikó 1993. május 1-től kinevezést nyert a főszámvevői állásba.

● *A romániai egyházak és felekezetek:* Román Ortodox, Görögkatolikus, Római Katolikus, Református, Ágostai Hitvallású Evangélikus, Zsinatpresbiteri Evangélikus, Unitárius, Baptista, Pünkösdista, Adventista és Muzulmán egyházak- 1993. április 1-2 -án a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben ökumenikus értekezletet tartottak, melynek keretében két kérdést tárgyaltak meg: 1. Az etnikumok és felekezetek közötti konfliktusok elsimítása az egyházak közvetítésével, 2. Egyház és iskola.

Az egyházakat és felekezeteket egymással szembeállító problémák megoldását az értekezlet résztvevői a következő módon tartják lehetségesnek: egymás kölcsönös megismerése, az etnikai és a vallási türelem, a kölcsönös tisztelet szellemének ápolása, tartózkodás bármiféle szó- vagy írásbeli agressziótól más felekezetek, etnikumok híveivel szemben.

Az "Egyház és iskola" témával kapcsolatban a résztvevők kifejezték, hogy a társadalmunkat sújtó erkölcsi válság megoldására igen fontos eszköz a vallásos nevelés a családban, az iskolában és az egyházban. Ennek érdekében igénylik az állami oktatás mellett a felekezeti oktatást és az elkobozott, államosított vagy kényszerítő körülmények hatására eladományozott egyházi javak visszaszolgáltatását.

A résztvevők a szeretet és a testvéri megértés szellemében kijelentették, hogy egymás mellé állanak olyan esetben, ha valamely felekezet vagy a különböző etnikumokhoz tartozó hívek méltóságát megsértik. Végül kifejezték meggyőző-

désüket, hogy jóindulattal és egymás iránti ökumenikus nyitottsággal további út-at-módot találhatnak a kölcsönös megértésre és közeledésre.

Az értekezlet üzenetet intézett a Parlamenthez, kérve az oktatásügyi, a vallásügyi és a javak visszaszolgáltatására vonatkozó törvénytervezetek megvitatását és jóváhagyását. A kormányhoz intézett kérdésben kormányhatározatot kérnek a Gregorián-naptár szerinti húsvét második napjának ünnepnapként való elismerésére.

● *A szentegyházi egyházközség* templomának felavatása 1993. május 23-án tartott istentisztelet keretében történt. Prédikált dr. Kovács Lajos püspök, úrvacsorai ágendát dr. Erdő János főjegyző tartotta. Ezt követte az egyházközség első lelkészének, Bartha Alpár beiktatása, melyet Simén Domokos közügyigazgató végzett. Az ünnepély szeretetvendégséggel ért véget.

● *A petrosényi egyházközség* 1993. május 2-án tartotta meg Léta Sándor lelkész beiktatását. Az új lelkész beköszöntő prédikációja után Székely Miklós esperes iktatta be hivatalába Léta Sándort.

● *A csekefalvi egyházközség* új lelkészét, Fazakas Károlyt 1993. május 23-án Báró József esperes iktatta be hivatalába.

● *A székelyudvarhelyi egyházközség* Dávid Ferenc Egylete 1993. április 24-én istentiszteleti ünnepély keretében emlékezett meg a tordai ediktum 425. évfordulójáról. A szószéki szolgálatot Kedei Mózes lelkész végezte; felolvasást tartottak: Simén Domokos csíkszeredai lelkész, dr. Erdő János és dr. Donald Harrington amerikai ny. lelkész; énekelt az egyházközség kórusa.

● *A kolozsvári Dávid Ferenc Egylet* 1993 április 25-i felolvasó ülésén dr. Rezi Elek teológiai tanár tartott előadást "Érdemes-e becsületesnek lenni?" címen.

● A május 23-án tartott felolvasó ülésen dr. Bodor András ny. egyetemi tanár adott elő "Kőrösi Csoma Sándor élete és munkássága" címen. Mindkét ülésen az előadást zeneszámok és szavalatok egészítették ki.

● *A volt székelykeresztúri unitárius gimnázium* alapításának 200. évfordulóját 1993. május 9-15. között ünnepelte meg az "Orbán Balázs" állami középiskola.

Egyházunk május 9-én a székelykeresztúri templomban hálaadó istentisztelet keretében emlékezett meg az 1793-ban alapított iskoláról. A szószéki szolgálatot dr. Szabó Árpád rektor végezte; a homoródalmási zsinat iskolaalapítási határozatát Benczó Dénes és Báró József esperesek méltatták. Az istentisztelet dr. Kovács Lajos és dr. Robert Traer, az IARF főtitkára beszédével ért véget.

Május 10-15. napjain az iskola tanulói kulturális és sport rendezvényeket tartottak; 14-én sor került az iskola vendiákjainak találkozására. Május 15-én, a záró ünnepségen, dr. Kovács Lajos püspök és Gálfalvi Sándor főgondnok beszéde után, Berde Mózsa mellszobrát Püspök afia leplezte le.

● *Dr. Robert Traer*, az IARF főtitkára, 1993. május 8-10. napjain meglátogatta egyházunkat és az Elnökséggel megbeszélést folytatott közös kérdéseinkről. Május 9-én részt vett a székelykeresztúri hálaadó istentiszteleten. Ezt követően megtekintette a szentegyházi egyházközség új templomát, majd a templomépítő sepsiszentgyörgyi, baróti és székelyudvarhelyi egyházközségeket látogatta meg.

● *Az Angliai Unitárius Egyház* 1993. április 8-11. között a rochamptoni és londoni egyházközségben tartotta meg évi rendes közgyűlését. Az ünnepi istentiszteleten Denise Boyd sheffieldi lelkész prédikált "Hitünk megélése" címen. A hagyományos "Essex Hall" előadást Marcus Braibrook tartotta "Felekezeti megértés és együttműködés" kérdéséről. A közgyűlés új elnöknek James McClelland lelkész a londoni dr. Williams könyvtár főtitkárát választotta meg. Egyházunk üdvözlét az oxfordi Manchester College-ban tanulmányokat folytató Kovács István sepsiszentkirályi lelkész tolmácsolta.

● *Az Amerikai Unitárius Univerzalista Egyház* 1993. június 24-29. napjain Charlotte (Észak-Carolina) egyházközségben tartotta évi közgyűlését. Ennek keretében dr. Gellérd Judit nagy érdeklődést kiváltó ülésen ismertette egyházunk életét és gyülekezetépítő tervét. A közgyűlésen megválasztották az új vezetősé-

get: egyházi elnök: dr. John Buehrens, New York-i All Souls egyházközség lelkésze, világi elnök-főgondnok Denise Davidoff lett.

● *Az Amerikai Unitárius Univerzalista Egyház* keretében, 1993. június 26-án megalakult a "Partner Church Council" Testvér gyülekezeti Tanács, azzal a céllal, hogy kapcsolatot építsen ki és tartson fenn az amerikai és külföldi egyházközségekkel. A Tanács elnöke: Leon Hopper, alelnök: Richard Fewkes, pénztáros: Peter Raible és Richard Boeke, főtitkár: dr. Gellérd Judit, titkár: Barbara Beach.

● *Az euthanáziához való jog.* A holland parlament rendkívül fontos döntést hozott: jóváhagyott egy törvénytervezetet, mellyel törvényes alapra helyezi az euthanáziát. Eszerint a gyógyíthatatlan és nagy fájdalmakban szenvedő betegnek és hozzátartozóinak kérésére és beleegyezésével halálba segíti az élete végére jutott embert.

Az új törvény 1994-ben lép életbe, egy végső parlamenti vizsgálat után, mely megállapítja azokat a törvényes feltételeket, amelyek mellett az orvos elősegítheti vagy megkönnyítheti a halált.

A parlamenti döntés nagy vitát váltott ki, hiszen az euthanázia sérti az élethez való elsődleges jogot, mely valamennyi alapvető jog értelme és lényege.

● *Dr. Jakab Antal ny. gyulafehérvári római katolikus püspök* 1993. május 5-én elhunyt. Május 10-én temették el Gyulafehérváron; a temetésen egyházunk képviselőjében dr. Kovács Lajos püspök és Jenei Dezső főgondnok vett részt.

Halottaink

Török Tamás író, a Magyar Rádió dramaturg-rendezője, a budapesti Dávid Ferenc Egylet elnöke, életének 68. évében, 1993. április 18-án elhunyt. Május 5-én temették; a temetési szolgálatot dr. Jakab Jenő pestlőrinci lelkész végezte.

Végh Mihály ny. lelkész, 1993. május 8-án, 84 éves korában, Sepsiszentgyörgyön elhunyt. 1909 október 8-án született Székelykocsárdon; 1931-ben fejezte be teológiai tanulmányait a kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémián. Mint segéd-lelkész szolgált Marosújváron és Olthévizen 1931-1933 között; 1933-tól 1958-ig rendes lelkészi minőségben Homoródújfalun szolgált. 1958-tól 1964-ig politikailag elítélt. 1964-1969 között kobátfalvi, 1969-1975 között recsenyédi lelkész. 1975. december 31-én nyugalomba vonult és ettől kezdve Sepsiszentgyörgyön élt.

Május 12-én temették a sepsiszentgyörgyi református temetőbe. A temetési szolgálatot Török Áron lelkész végezte; az egyházi központ nevében Szabó Zoltán egyházi titkár, az egyházkör nevében Székely János köri jegyző, a recsenyédi gyülekezet nevében Kiss Ákos, a homoródújfalvi egyházközség részéről Ilkei Árpád lelkész búcsúztatta.

Dr. Kovács Lajosné Vaska Klára főtisztelendő asszony, 69 éves korában, 1993. május 23-án elhunyt. Május 27-én temették a kolozsvári házsongárdi temetőbe. A temetésen a lelkészi szolgálatot dr. Szabó Árpád rektor végezte, a sírnál Kolcsár Sándor esperes és Zsakó Erzsébet, a Nőszövetség elnökője búcsúztatta.

Emlékük legyen áldott!

George Huntston Williams: *The Radical Reformation. Third Revised Edition* (Radikális reformáció. Harmadik átdolgozott kiadás) Kirsville, Missouri, 1992. XLVI+1516 l.

1962-ben jelent meg először G. H. Williams ismert amerikai történész, a harvardi egyetem egyháztörténeti professzorának nagy érdeklődést kiváltott terjedelmes egyháztörténeti munkája. A második kiadás spanyol nyelven, Antonio Alatorre fordításában "La reforma radical" címen 1983-ban látott napvilágot. Az 1992. évi harmadik kiadás az 1962 évnek átdolgozott formája, kibővítve az első kiadás óta eltelt 30 év egyháztörténeti kutatások eredményeivel.

A reformáció történetében G. H. Williams két nagy ellentétes mozgalmat különböztet meg: az egyik a klasszikus protestáns hitújítás, mely a lutheránus, református és anglikán egyházakban nyert szervezeti formát. A másik a szerző által radikális reformációnak nevezett mozgalom, melynek képviselői az anabaptisták, spiritualisták, evangéliumi racionalisták és az antitrinitáriusok. A két hitújítási mozgalom megegyezett a Biblia végső tekintélyében - Sola Scriptura -, az egyházi és társadalmi reformok szükségességében. Élesen eltértek egymástól a Biblia értelmezése, a hitelvek és a hitvallások reformálása, a lelkiismereti és a vallásszabadság elismerése tekintetében.

A radikális reformáció, gyökeres megújítási törekvéseivel, kihívta maga ellen a protestáns reformáció és a katolikus ellenreformáció egyházainak üldözését. Az ellenfelek túrelmetlenségének tudható be, hogy a gyökeres hitújításnak bőven akadtak mártírjai a 16. században, mint pl. Münzer Tamás, Sattler Mihály, Hübmaier Balthazar, Serveto Mihály, Paleologus Jakab, Dávid Ferenc és mások. Az üldöztetés következtében a radikális reformáció csak Erdélyben és Lengyelországban tudott egyházzá szerveződni, fennmaradni pedig egyedül az erdélyi fejedelemség területén.

G. H. Williams a gyökeres hitújítás kezdetét 1525-re teszi, az első svájci (Zürich és Zollikon) anabaptista gyülekezet szervezési idejére. A mozgalom széles körben terjedt el Nyugat-, Közép- és Kelet-Európa országaiban, Londontól Lublinig és Flensburgtól Firenzéig.

A szerző 33 fejezetben tárgyalja a radikális reformáció történetét, irányait és képviselőit. Kiemeli a szabadelvű mozgalom befolyását a protestáns reformáció teológiájára és szervezeti formáira. Felfogása szerint több mai keresztény felekezet, mint pl. a mennoita, arminianus, schwenkfeldianus, herrnhuti, unitárius a radikális reformáció közvetlen leszármazottjának tekinthető. Még a baptisták, kvékerek és más szabadelvű protestáns közösségek is teológiailag közelebb állnak a radikális reformációhoz, mint Lutherhez, Zwinglihez vagy Kálvinhoz.

G. H. Williams a tárgykör nagysága miatt nem tudta kellőképpen feldolgozni a radikális reformáció történetét, különböző irányait, hitelveit, valamint az újabb egyháztörténeti kutatások eredményeit nem hasznosította. Hiányosságok jelentkeznek különösképpen a Nyugat- és Közép-Kelet-európai radikális hitújítás történetének kidolgozásában. Szembetűnő hiányosságot mutat az erdélyi unitarizmus történetét tárgyaló "The Rise of Unitarianism in the Magyar Reformed Synod in Transylvania" c. 28. fejezet. Alig 20 oldalra terjed a vázlatos ismertetés, melynek legfőbb forrása E. M. Wilbur amerikai történész "A History of Unitarianism in Transylvania, England and America" c. 1952-ben megjelent munkája. Eddig ez a legrészletesebb angol nyelvű összefoglalása az erdélyi unitarizmusnak a latinnyelvű Kénosi-Uzoni-féle "Historia" alapján. Williams még felhasználta Szent-Iványi Sándor unitárius lelkész angolul megjelent egyháztörténeti írásait és Pirnát Antalnak 1961-ben kiadott "Die Ideologie der Siebenbürger Antitrinitarier in den 1570er Jahre" c. munkáját. A szerző nem ismeri Dávid Ferenc munkáit; az erdélyi unitárius reformáció kialakulását, hitelveit, a Dávid Ferenc ellen lefolytatott koncepciók pert, a katolikus ellenreformáció szerepét

az unitárius reformátor eltérésében - a múlt századbeli gyökeres revízióra szoruló felfogás alapján tárgyalja. Reméljük, hogy munkájának egy újabb kiadásában ezt a fejezetet kellőképpen átdolgozza és kiegészíti.

G.H. Williams munkáján végigvonul a radikális reformáció különböző irányainak és képviselőinek erőltetett megkülönböztetése. Közismert, hogy a radikális hitújítás eszmei tartalma nem eléggé tisztázott. Így pl. az anabaptisták között találunk háromsághívőket és antitrinitáriusokat, hasonlóképpen az antitrinitáriusok között is jó néhányan, egyes hitelvi kérdésekben, anabaptista nézeteket is vallanak.

A könyv függelékében részletes bibliográfiát, konfessziók, káték, hitcikkek, bibliai utalások névmutatóját találjuk, mely a terjedelmes munka megértését és a további tanulmányozást elősegíti.

G.H. Williams munkája a radikális reformáció történetének első, tudományos értékű ismertetése; minden hiányossága ellenére nagy értéket képvisel és elismerést érdemel. Könyvével hozzájárul egyháztörténeti ismereteink bővüléséhez, a homályos kérdések tisztázásához, az előítéletmentesség kialakításához, a sok vitatott, problémákkal terhelt reformáció jobb megismeréséhez. Munkája útmutató és további kutatásra ösztönző alkotás.

(-)

Isten kezében. Romániai magyar költők istenes versei. Válogatta és szerkesztette Lisztóczi László. Illusztrálta Hervai Katalin. Centrum Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy 1992.

"Hatvanhárom költő háromszáztizenöt versét gyűjtöttük össze ebben az antológiában, fölvonultatva a romániai magyar líra egymást követő nemzedékeit, sok ismert, de meg több mellőzött vagy elfelejtett alkotóját és alkotását - az impériumváltástól napjainkig. Olyan szellemi és lelki tájakra hívjuk a kedves olvasót, ahová az elmúlt négy és fél évtizedben, amikor - Horváth Imre szavaival - « Isten trónja üresen áll »-t belépni nem volt szabad. Ezért is a fölfedezés, a meglepetés erejével hat a kötetbe foglalt témakör szinte kimeríthetetlen gazdagsága és sokszínűsége." - olvashatjuk Lisztóczi László "Beköszöntő" c. előszavában.

A kötet címe - Isten kezében - Bartalis Sándor hasonló című verse: "Ó, népem, drága népem!/E szörnyű ítéletben,/az elveszejtő nehéz időben/mindig hitted:/Isten kezében vagyunk/és ott vagyunk a legbiztosabb helyen." (részlet. 341-342 l.)

Amiképpen a bartalisi versek újat jelentettek a költészetben, azonképpen ez a kötet is az újszerűségével hat. Újszerűsége az "eltitkolt" versek kiadásában, azoknak művészeti értékében van.

Az őszösvetségi próféták azzal igazolták az isteni -üzenet hitelességét, hogy mondanivalójukat versbe öntötték, a vers megtartó erejével és megragadó transzcendens tekintélyével közvetítették a pusztulást vagy az üdv-ígéretet. Talán - a próféták egyfajta költők is voltak, - talán - a költők az őspróféták utódai is? A talánokat feloldja az a tény, hogy a próféta, a költő sohasem adja el a gondolatait, nem kereskedik a szavakkal. A szólás őszöke "perzselő tűzzé" válik a szívben, "csontokba van rekesztve", a prófétának nincs hatalma magában tartani (Lásd: Jer 20,9).

A költői frászkényszer ott motoszkál a képzelet és valóság ujjbizsergető üzenet-vágyban. A verset akkor is le kell írni, ha - látszólag - senki sem érti meg, ha - látszólag - mindenki elbujna az üres gondolatok kongó-félelmű hátországaiba, csak ne kelljen vállalnia a kimondani-muszáj szavakat vagy az enyhet-adó remény-világítást. Walter Gyulával mondva: "Szent angyalnyelvek lélek ihlete/riad a sípokon / és árad, száll, csodás istenzene / a lelkemmel rokon." (118); Reményik Sándorral mondva: "a kimondott szó kőbe hantolt kincs" (344).

Az antológiában Balázs Ferenc, az unitárius lelkész hite is emberközébe hozza az Istenhez-fordulás reménykeltő hűségét: Isten, "Aki sebeket üt s begyó-

gyít, / Mindig / Egyenlő jóssággal és szépséggel él, / A rosszat nem veszi észre, / De ezer nyelven addig beszél, / Amíg az ember el nem mosolyodik." (197).

"Együtt kell a pecsétet hordani / homlokon, a szíven, a szájon" - szólít meg Balla Zsófia. Bözödi György Istentől így faggatózik: "Tudod-e, hogy itt még nem volt az özönvíz óta / új olajág, mely a békét hirdette volna, tudod-e, / hogy emberi láva ég tüzel mindenütt körülötte?"

Dsida Jenő őszinteség-vágyát, Egyed Emese könyörgő szavait a "félelmében horgonyzott falut"-félő, áldás-várását, Farkas Árpád "gyermekkorunk könyörgő rétjeire" küldött zsoltárát, Molnos Lajos "félelem falkái"-nak csaholását, Gál Éva Emese Fohászatát, Király László "az egy-életen-kívüli világot" remélő várakozását - Isten kezében - verssé olvadó, verssé nemesedő lét-ötvözetek, kérdőjelekké, gondolatjelekké, betűkké ácsolt imádságok, jövőt-óhajtó hitét, csend-zsivaját tartja kezében az olvasó, - az Isten kezében értelmet nyert szenvedések vagy a boldog üdvösség költői üzeneteit.

Kányádi Sándor "lépesméz-ízű zsoltára", Magyar Lajos "Újmagyar Máriásiralom"-ja, Szócs Géza "Esti imá"-ja, Markó Bála "Hitetlen Zsoltár"-a - Isten kezében: remény-szomjat-oltó hús-üde hit-források.

Az antológia tizenkét ciklusra oszlik: Válasz; Tékozló fiú; Kereslek; Kegyelem; Alázatos, könyörgő zsoltár; Megpróbáltatásban; Imádkozom: legyen vidám; Isten temploma; Ez olyan idő; Isten kezében; Út a Kálváriára; Az utolsó Miatyánk.

Hervai Katalin illusztrációi emelik a kötet színvonalát.

SÁNDOR SZILÁRD

Előfizetőink figyelmébe!

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön 1000 lej, melyet a lelkeszi hivatal útján vagy közvetlenül az egyházi központban (Episcopia Unitariana, 3400 Cluj-Napoca, B-dul 22 Decembrie nr. 9.) lehet befizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére évi 12 dollár.

Annual subscription from abroad \$ 12 (postage included) should be sent to the Unitarian Church Headquarters, B-dul 22 Decembrie nr. 9, 3400 Cluj-Napoca, Romania

Készült a kolozsvári GLORIA nyomdában

